

Karl Marx

Het joodse vraagstuk

Geschreven: herfst 1843

Bron: uitgave: Venn. Letteren en Kunst – Amsterdam

Vertaling: J.K. Rensburg

Deze versie: spelling en matige modernisering naar hedendaags Nederlands. Enkele voetnoten, nu te evident, zijn weggelaten.

Transcriptie/HTML en contact: [Adrien Verlee](#), voor het Marxists Internet Archive

Laatst bijgewerkt: 02/22/2016 06:32:34

1. Bruno Bauer, *Het joodse vraagstuk*, Brunswijk 1843

2. Bruno Bauer, *De geschiktheid van de hedendaagse joden en christenen om vrij te worden*.

Eenentwintig vel uit Zwitserland. Uitgegeven door Georg Herwegh, Zürich en Winterthur 1843, p. 56-71.

I

Bruno Bauer, *Het joodse vraagstuk*, Brunswijk 1843

De Duitse Joden begeren de bevrijding. Welke bevrijding begeren zij? De staatsburgerlijke, de politieke bevrijding.

Bruno Bauer antwoordt hen: Niemand in Duitsland is politiek vrij. Wij zelf zijn onvrij. Hoe moeten wij u bevrijden?

Gij, joden, zijn egoïsten, wanneer gij een bijzondere bevrijding voor u als Joden verlangt. Gij moet als Duitsers aan de politieke bevrijding van Duitsland, als mensen aan de menselijke bevrijding arbeiden en de bijzondere soort van uw verdrukking en van uw smaad niet als uitzondering op de regel, maar integendeel als bevestiging van de regel voelen.

Of verlangen de joden de gelijkstelling met de christelijke onderdanen? Dan erkennen zij de christelijke staat als gerechtigd, dan erkennen zij de regering der algemene onderdrukking. Waarom mishaat hun het speciaal juk, wanneer hun het algemene juk aanstaat? Waarom moet de Duitser in de bevrijding der Joden belang stellen, wanneer de jood niet in de bevrijding der Duitsers belang stelt?

De christelijke staat kent slechts voorrechten. De jood bezit in hem het voorrecht jood te zijn. Hij heeft als jood rechten, welke de christenen niet hebben. Waarom begeert hij rechten, welke hij niet heeft en waarvan de christenen genieten?

Wanneer de jood van de christelijke staat bevrijd wil zijn, dan verlangt hij, dat de christelijke staat zijn *godsdienstig* vooroordeel opgeeft. Geeft hij, de jood, zijn godsdienstig vooroordeel op? Heeft hij dus het recht van een ander die afdanking van de godsdienst te verlangen?

De christelijke staat kan door zijn aard de joden niet bevrijden; maar – voegt Bauer er aan toe – de jood kan door zijn aard niet bevrijd worden. Zolang de staat christelijk en de Jood joods is, zijn beide even weinig in staat die bevrijding te schenken als te ontvangen.

De christelijke staat kan zich slechts op de wijze van de christelijke staat tot de Jood verhouden nl.: op bevoorrechtende wijze, doordat hij de afzondering van de joden van de overige onderdanen veroorlooft, hem echter de druk der andere, afgezonderde sferen voelen en des te nadrukkelijker voelen laat, naarmate de Jood in godsdienstige tegenstelling tegenover de heersende godsdienst staat.

Maar ook de jood kan slechts op joodse wijze tegenover de staat staan, dat wil zeggen tot de staat als een vreemdeling, doordat hij de werkelijke nationaliteit tegenover zijn hersenschimmige nationaliteit, doordat hij de werkelijke wet tegenover zijn schijnbare wet stelt, doordat hij zich tot afzondering van de mensheid gerechtigd acht, doordat hij in beginsel geen aandeel aan de historische beweging neemt, doordat hij op een toekomst wacht, welke met de algemene toekomst des mensen niets gemeen heeft, terwijl hij zich voor een lid van het Joodse volk en het Joodse volk voor het uitverkoren volk houdt.

Op welk recht aanspraak makend begeert gij joden dus de bevrijding? Wegens uw godsdienst? Hij is de doodsvijand van de staatsgodsdienst. Als staatsburger? Er zijn in Duitsland geen staatsburgers. Als mensen? Jullie zijn geen mensen, zo min als die, op wie gij een beroep doet.

Bauer heeft de vraag van de emancipatie der joden op nieuwe wijze gesteld, nadat hij een kritiek der stellingen en oplossingen van de vraag tot op heden heeft gegeven.

Hoe, vraagt hij, zijn zij van wezen, die jood, die bevrijd worden moet, de christelijke staat, die bevrijden moet? Hij antwoordt met een kritiek op de joodse godsdienst, hij ontleedt de godsdienstige tegenstelling tussen jodendom en christendom, hij geeft licht betreffende het wezen van de christelijke staat, en dit alles met koenheid, scherpste, geest, grondigheid, op een even precieze als kernachtige en energieke manier van schrijven.

Hoe lost Bauer dus het joodse vraagstuk op? Wat is de uitkomst? De formulering van een vraag is haar oplossing. Die kritiek van het joodse vraagstuk is het antwoord op het joodse vraagstuk. De samenvatting aldus is het volgende:

Wij moeten ons zelf emanciperen, voor wij anderen emanciperen kunnen.

De starste vorm der tegenstelling tussen de jood en de christen is de godsdienstige tegenstelling. Hoe lost men een tegenstelling op? Daardoor: dat men die onmogelijk maakt. Hoe maakt men een godsdienstige tegenstelling onmogelijk? Daardoor: dat men de godsdienst opheft.

Zodra jood en christen hun wederzijdse godsdiensten alleen als verschillende ontwikkelingstrappen van de menselijke geest, als verschillende slangenhuiden door de geschiedenis afgelegd en de mens als de slang erkennen, die in hen gehuld was, staan zij niet meer in een godsdienstige, maar alleen nog in een kritische, wetenschappelijke, in een menselijke verhouding. De wetenschap is dan hun eenheid. Tegenstellingen in de wetenschap lossen zich echter in de wetenschap zelf op.

Tegenover die Duitse jood vooral, staat het gebrek aan politieke bevrijding in het algemeen en de op de voorgrond tredende christelijkheid van de staat. In de zin, door Bauer bedoeld, heeft echter de jodenkwestie een algemene betekenis, onafhankelijk van in het bijzonder Duitse verhoudingen. Zij is de vraag van de verhouding van de godsdienst tot de staat, van de tegenspraak der godsdienstige bevingen en van de staatkundige bevrijding. De emancipatie van de godsdienst wordt als voorwaarde gesteld, zowel aan de jood, die politiek vrij wil zijn als aan de staat, die moet emanciperen en zelf geëmancipeerd worden.

“Goed, zegt men en de jood zegt het zelf: de jood moet ook niet als jood, niet omdat hij jood is, niet omdat hij een zo voortreffelijk algemeen menselijk beginsel van zedelijkheid heeft, geëmancipeerd worden, de jood zal veeleer achter de staatsburger terugtreden en staatsburger zijn, desondanks dat hij jood is en jood blijven moet (wil): dat wil zeggen, hij is en blijft jood, desondanks dat hij staatsburger is en in algemeen menselijke verhoudingen leeft: zijn joods en beperkt wezen wint het altijd en ten slotte van zijn menselijke en staatkundige verplichtingen. Het vooroordeel blijft desondanks, dat hij door algemene grondstellingen overvleugeld is. Wanneer het echter blijft, dan overvleugelt het veeleer al het andere.” “Slechts sofistich, in schijn zou de jood in het staatsleven jood kunnen blijven; de schijn alleen zou dus, als hij jood wilde blijven, het wezenlijke zijn en zegevieren, d.w.z.: zijn leven in de staat zou slechts schijn of een uitzondering voor een ogenblik tegen het wezen en de regel zijn.” (*De geschiktheid der hedendaagse joden en christenen om vrij te worden*. Eenentwintig vel p. 57).

Laat ons anderzijds horen, hoe Bauer de taak van de staat stelt:

“Frankrijk”, heet het, “heeft ons onlangs (Handelingen van de Kamer van Afgevaardigden van 26 december 1840) met betrekking tot het joodse vraagstuk – zoals voortdurend in alle andere politieke vraagstukken – de aanblik van een leven gegeven, dat vrij is, maar zijn vrijheid in de wet terugroept, dus voor een schijn verklaart en anderzijds zijn vrije wet door de daad weerlegt.” (*Het joodse vraagstuk*, p. 64).

“De algemene vrijheid is in Frankrijk nog niet wet, het joodse vraagstuk nog niet opgelost, omdat de wettige vrijheid dat alle burgers gelijk zijn in het leven, dat door de godsdienstige voorrechten nog beheerst en verdeeld is, beperkt wordt en deze onvrijheid

van het leven op de wet terugwerkt en deze dwingt de onderscheiding van de op zichzelf vrije burger in onderdrukten en onderdrukkers te bekrachtigen.” p. 65.

Wanneer zou dus die joodse kwestie voor Frankrijk opgelost zijn?

“De jood bijvoorbeeld zou moeten opgehouden hebben jood te zijn, wanneer hij zich door zijn wet niet verhinderen laat, zijn plichten jegens de staat en zijn medeburgers te vervullen, dus bijvoorbeeld op sabbat naar de Kamer van Afgevaardigden gaat en aan de openbare zittingen deelneemt. Ieder godsdienstig beginsel in het algemeen, dus ook het monopolie van een bevoorrechte Kerk, zou opgeheven moeten wezen, en indien enigen of meerderen of ook de overwegende meerderheid nog godsdienstige plichten geloofden te moeten vervullen, dan moest deze vervulling als louter privaatzaak hun zelf overgelaten zijn.” p. 65. “Er is geen godsdienst meer, wanneer er geen bevoorrechte godsdienst meer is. Ontneemt aan de godsdienst zijn kracht van uitsluiting en zij bestaat niet meer.” p. 66. “Zo goed als de heer Martin du Nord in het voorstel het noemen van die zondag in de wet na te laten, het aanbod voor de verklaring zag, dat het christendom zou opgehouden hebben te bestaan, met het zelfde recht (en dit recht is volkomen gegrond), zou de verklaring, dat de sabbatwet voor de joden geen bindende kracht meer zou hebben, de proclamatie van de oplossing van het jodendom zijn.” p. 71.

Bauer verlangt dus enerzijds, dat de jood het jodendom en in het algemeen de mens de godsdienst zal opgeven om staatsburgerlijk bevrijd te worden. Anderzijds geldt voor hem op consequentie wijze de politieke opheffing van de godsdienst voor de absolute opheffing er van. De staat, die het bestaan van de godsdienst veronderstelt, is nog geen ware, geen werkelijke staat. “Voorzeker geeft de godsdienstige voorstelling de staat waarborgen. Maar welke staat? Wat voor soort van staat?” p. 97.

Bij dit punt wordt de eenzijdige opvatting van het joden vraagstuk duidelijk. Het was volstrekt niet voldoende te onderzoeken: Wie moet bevrijden? Wie moet bevrijd worden? De kritiek heeft nog een derde zaak te doen. Zij moet vragen: om welke soort van emancipatie gaat het hier? Welke voorwaarden zijn in het wezen der verlangde emancipatie vervat? De kritiek der politieke emancipatie zelf was eerst de slotkritiek van de jodenkwestie en haar ware oplossing in de “algemene kwestie van de tijd.”

Daar Bauer de vraag niet tot deze hoogte verheft, vervalt hij in tegenspraken. Hij stelt voorwaarden, die niet in het wezen der politieke bevrijding zelf gegrond zijn. Hij werpt vragen op, welke zijn opgave niet bevat en lost kwesties op, die zijn vraag onbeantwoord laten. Wanneer Bauer van de tegenstanders van de bevrijding van de joden zegt: “Uw fout was slechts deze, dat zij de christelijke staat als de enig ware veronderstelden en niet aan dezelfde kritiek onderwierpen, waarmee zij het jodendom beschouwden” p. 3, dan vinden wij Bauers fout daarin, dat hij slechts de “christelijke staat”, niet “de staat absoluut genomen” aan de kritiek onderwerpt, dat hij de verhouding der politieke bevrijding tot de menselijke bevrijding niet onderzoekt en derhalve voorwaarden stelt, welke alleen uit een onkritische verwisseling van de politieke bevrijding met de algemeen menselijke verklaarbaar zijn. Wanneer Bauer de joden vraagt: “Hebt gij van uw standpunt uit het recht de politieke emancipatie te begeren?” dan vragen wij omgekeerd:

“Heeft het standpunt van de politieke emancipatie het recht van de joden de opheffing van het jodendom, van de mens in het algemeen de opheffing van de godsdienst te verlangen?”

Het joodse vraagstuk krijgt een andere inhoud, naargelang de staat, waarin de jood zich bevindt. In Duitsland, waar geen politieke staat, geen staat als staat bestaat, is het joodse vraagstuk een zuiver theologische vraag. De jood bevindt zich in godsdienstige tegenstelling tot de staat, die het christendom als zijn grondslag belijdt. Deze staat is godgeleerde *ex professo*. De kritiek is hier kritiek van de godgeleerdheid, tweesnijdende kritiek: kritiek der christelijke, kritiek der joodse godgeleerdheid. Maar zo bewegen wij ons nog altijd in de theologie, hoezeer wij ons ook kritisch in haar bewegen willen.

In Frankrijk, in die grondwettelijke staat, is het joodse vraagstuk de vraag der grondwettigheid, de vraag van de halfheid der politieke bevrijding. Omdat hier de schijn van een staatsgodsdienst, zij het ook in een nietszeggende en zichzelf weersprekende formule, in de formule van een godsdienst der meerderheid behouden is, behoudt de verhouding der joden tot de staat de schijn van een godsdienstige, theologische tegenstelling.

Eerst in de Noord-Amerikaanse vrije staten – althans in een deel ervan – verliest de joodse kwestie haar theologische betekenis en wordt tot een werkelijk wereldlijke vraag. Slechts waar de politieke staat in zijn volledige ontwikkeling bestaat, kan de verhouding van de jood, van de godsdienstige mens in het algemeen, tot de politieke staat, dus de verhouding van de godsdienst tot de staat in zijn eigenaardigheid, in zijn zuiverheid aan de dag komen. De kritiek van deze verhouding houdt op theologische kritiek te zijn, zodra de staat eindigt zich op theologische wijze tegenover de godsdienst te verhouden, zodra hij zich als staat, dat is politiek tegenover de godsdienst verhoudt. De kritiek wordt dan de kritiek van de politieke staat.

Op dit punt, waar de vraag ophoudt theologisch te zijn, houdt Bauers kritiek op kritisch te zijn. *Il n'existe aux Etats-Unis ni religion de l'état, ni religion déclarée celle de la majorité, ni prééminence d'un culte sur un autre. L'état est étranger à tous les cultes.* (Marie ou l'esclavage aux Etats-Unis etc. par G. de Beaumont, Paris 1835, p. 214).¹ Ja, er zijn enige Noord-Amerikaanse staten, waar *la constitution n'impose pas les croyances religieuses et la pratique d'un culte comme condition des privilèges politiques* (l.c. p. 225).² Niettemin: *on ne croit pas aux Etats-Unis qu'un homme sans religion puisse être un honnête homme* (l.c. p. 224).³ Toch is Noord-Amerika bij voorkeur het land der godsdienstigheid gelijk Beaumont, Tocqueville en de Engelsman Hamilton uit één mond verzekeren. De Noord-Amerikaanse Staten gelden ons intussen slechts als voorbeeld. De vraag is: hoe verhoudt zich volledige politieke emancipatie tot de godsdienst? Vinden wij zelfs in het land der volledige politieke emancipatie niet slechts het bestaan, maar het

¹ Er bestaat in de Verenigde Staten noch staatsgodsdienst, noch godsdienst, verklaard als die der meerderheid, noch overwicht van een eredienst op een andere. De staat is aan alle erediensten vreemd.

² ...de grondwet geen godsdienstige geloofspunten oplegt en de uitoefening van een eredienst als voorwaarde van politieke voorrechten.

³ ...men gelooft niet in de Verenigde Staten, dat een mens zonder godsdienst een fatsoenlijk man kan zijn.

levensfrisse, het levenskrachtig bestaan van de godsdienst, dan is het bewijs geleverd, dat het bestaan van de godsdienst de volmaking van de staat niet tegenspreekt. Daar echter het bestaan van de godsdienst het bestaan van een gebrek is, kan de bron van dit gebrek nog slechts in het wezen van de staat zelf gezocht worden. De godsdienst geldt ons niet meer als de oorzaak, maar alleen nog als het verschijnsel der wereldlijke bekrompenheid. Wij verklaren dus de godsdienstige bevangenheid der vrije staatsburgers uit hun wereldlijke bevangenheid. Wij beweren niet, dat zij hun godsdienstige bevangenheid opgeven moeten om hun wereldlijke beperkingen op te heffen. Wij beweren, dat zij hun godsdienstige beperktheid opheffen, zodra zij hun wereldlijke beperking opheffen. Wij veranderen niet de wereldlijke vragen in theologische. Wij veranderen de theologische vragen in wereldlijke. Nu de geschiedenis lang genoeg in bijgeloof opgelost geworden is, lossen wij het bijgeloof in geschiedenis op. De vraag van de verhouding der politieke emancipatie tot de godsdienst wordt voor ons de vraag van de verhouding der politieke emancipatie tot de menselijke emancipatie. Wij kritiseren de godsdienstige zwakheid van de politieke staat, doordat wij de politieke staat, afgezien van de godsdienstige zwakheden, in zijn wereldlijke samenstelling kritiseren. De tegenspraak van de staat met een bepaalde godsdienst, bijvoorbeeld met het jodendom, vermenselijken wij in de tegenspraak van de staat met bepaalde wereldlijke elementen, de tegenspraak van de staat met de godsdienst in het algemeen in de tegenspraak van de staat met zijn bestaansvoorwaarden in het algemeen. De politieke bevrijding van de jood, van de christen, van de godsdienstige mens in het algemeen, is de bevrijding van de staat van het jodendom, van het christendom, van de godsdienst in het algemeen. In zijn vorm, op zijn eigenaardige wijze met zijn wezen overeenkomstig, als staat bevrijdt zich de staat van de godsdienst, doordat hij zich van de staatsgodsdienst bevrijdt, dat is: doordat de staat als staat geen godsdienst belijdt, doordat de staat zich integendeel als staat belijdt. De politieke bevrijding van de godsdienst is niet de volstreckte, de onweerlegbare bevrijding van de godsdienst, omdat de politieke bevrijding niet de volstreckte, de onweerlegbare wijze der menselijke bevrijding is.

De grens der politieke bevrijding blijkt onmiddellijk daaruit, dat de staat zich van een beperking bevrijden kan, zonder dat de mens werkelijk van haar vrij is, dat de staat een vrijstaat zijn kan, zonder dat de mens een vrij mens is. Bauer zelf geeft dit stilzwijgend toe, wanneer hij de volgende voorwaarde voor de politieke bevrijding stelt: “Ieder godsdienstig voorrecht in het algemeen, dus ook het monopolie van een bevoorrechte Kerk, zou opgeheven moeten zijn en indien enigen of meerderen of ook de overwegende meerderheid nog geloofden godsdienstige plichten te moeten vervullen, dan zou die vervulling aan hen als een loutere privaatzaak overgelaten moeten worden.” De staat kan zich dus van de godsdienst bevrijd hebben, zelfs wanneer de overwegende meerderheid nog godsdienstig is. En de overwegende meerderheid houdt daardoor niet op godsdienstig te zijn, doordat zij privatim godsdienstig is.

Maar de verhouding van de staat tot de godsdienst, in het bijzonder van de vrijstaat, is toch slechts de verhouding der mensen, die de staat vormen, tot de godsdienst. Hieruit volgt, dat de mens door de middelaar van de staat, dat hij zich politiek van een hinderpaal bevrijdt, omdat hij zich in tegenspraak met zichzelf, omdat hij zich op een

abstracte en beperkte, op partiële wijze boven deze hinderpaal verheft. Hier volgt verder uit, dat de mens langs een omweg, door een middelaar, zij het dan ook door een noodzakelijke middelaar zich bevrijdt, doordat hij zich politiek bevrijdt. Hieruit volgt ten slotte, dat de mens, zelfs als hij door bemiddeling van de staat zich tot atheïst proclameert, dat is: wanneer hij de staat tot atheïst proclameert, nog altijd godsdienstig bevangen blijft, juist omdat hij zich slechts langs een omweg erkent, omdat hij alleen door een middelaar zichzelf erkent. De godsdienst is juist de erkenning van de mens langs een omweg, door een middelaar. De staat is de middelaar tussen de mens en de vrijheid van de mens. Gelijk Christus de middelaar is, waarmee de mens zijn gehele goddelijkheid, zijn gehele godsdienstige bevangenheid belaaft, zo is de staat de middelaar, op wie hij zijn gehele ongodelijkheid, zijn gehele menselijke onbevangenheid verlegt.

De politieke verheffing van de mens boven de godsdienst deelt alle gebreken en alle voorrechten van de politieke verheffing in het algemeen. De staat als staat vernietigt bijvoorbeeld het privaatsbezit, de mens verklaart op politieke wijze het privaatsbezit voor opgeheven, zodra hij de census voor actieve en passieve verkiesbaarheid opheft, gelijk dit in vele Noord-Amerikaanse Staten is geschied.

Hamilton verklaart dit feit van politiek standpunt zeer juist aldus: “De grote hoop heeft gezegevierd over de bezitters en de geldrijksdom.” Is het privaateigendom niet ideëel opgeheven, wanneer de niet-bezittende tot wetgevers van de bezittende geworden is? De census is de laatste politieke vorm, om het privaateigendom te erkennen.

Toch is met de staatkundige vernietiging van het privaatsbezit het privaatsbezit niet slechts niet opgeheven, maar zelfs vooropgesteld. De staat heft het onderscheid der geboorte, van de stand, der opvoeding, van het beroep op zijn wijze op, wanneer hij geboorte, stand, opvoeding, beroep voor onpolitieke verschillen verklaart, wanneer hij zonder aanzien van deze verschillen ieder lid des volks tot gelijkberechtigd deelnemer aan de volkssoevereiniteit uitroept, wanneer hij alle elementen van het werkelijke volksleven van het gezichtspunt van de staat uit behandelt. Niettemin laat de staat het privaateigendom, de opvoeding, het beroep op hun wijze, dat is als privaateigendom, als opvoeding, als beroep werken en hun bijzonder wezen geldend maken. Verre van deze feitelijke verschillen op te heffen bestaat hij veeleer slechts door hun vooropstelling, gevoelt hij zich als politieke staat en maakt hij zijn algemeenheid alleen geldig in tegenstelling tot deze, zijn elementen. Hegel bepaalt de verhouding van de politieke staat tot de godsdienst derhalve zeer juist, wanneer hij zegt: “Opdat de staat als de zich wetende zedelijke werkelijkheid van de geest tot bestaan kan komen, is zijn onderscheid van de vorm van het gezag en geloof noodwendig; deze onderscheiding blijkt slechts in zoverre als de kerkelijke zijde in zichzelf tot scheiding komt: slechts zo boven de afzonderlijke Kerken heeft de staat de algemeenheid van de gedachte, het beginsel van zijn vorm verkregen en brengt haar tot aanzijn.” (Hegels Rechtsfilosofie; Tweede uitg. p. 346).

Terecht! Slechts zo boven de bijzondere elementen grondvest zich de staat als algemeenheid.

De volkomen politieke staat is naar zijn aard het soortleven des mensen in tegenstelling tot zijn stoffelijk leven.

Alle bestaansvoorwaarden van dit egoïstisch leven blijven buiten de staatsfeer in de burgerlijke maatschappij bestaan maar als eigenschappen der burgerlijke maatschappij. Waar de politieke staat zijn ware ontwikkeling bereikt heeft, leidt de mens niet slechts in gedachte, in het bewustzijn, maar in de werkelijkheid, in het leven een dubbel, een hemels en een aards leven, het leven in de politieke gemeenschap, waarin hij voor zichzelf als gemeenschapswezen geldt, en het leven in de burgerlijke maatschappij, waarin hij als privaat mens werkzaam is, de andere mensen als middelen beschouwt, zichzelf tot middel vernedert en tot de speelbal van vreemde machten wordt. De politieke staat verhoudt zich evenzo geestelijk tot de burgerlijke maatschappij als de hemel tot de aarde. Hij staat in dezelfde tegenstelling tot haar, hij overwint haar op dezelfde wijze, als die godsdienst de bekrompenheid der lekenwereld, dat is: doordat hij haar toch weer erkennen, herstellen, zichzelf van haar moet laten beheersen. De mens in zijn meest onmiddellijke werkelijkheid, in de burgerlijke maatschappij, is een werelds wezen. Hier, waar hij zichzelf en anderen als werkelijk individu geldt, is hij een onware verschijning. In die staat daarentegen, waar de mens als soortwezen geldt, is hij het denkbeeldige lid van een ingebeelde soevereiniteit, is hij van zijn werkelijk, individueel leven beroofd en van een onwerkelijke algemeenheid vervuld.

Het conflict, in hetwelk zich de mens als belijder van een bijzondere godsdienst met zijn staatsburgerschap, met de andere mensen als leden der gemeenschap bevindt, is terug te brengen tot de werkelijke scheiding tussen de politieke staat en die burgerlijke maatschappij. Voor de mens als bourgeois is het “leven in de staat slechts schijn of een tijdelijke uitzondering op het wezen en de regel.” Zeker blijft de bourgeois gelijk de jood, slechts sofistich in het staatsleven, gelijk de citoyen slechts sofistich jood of bourgeois blijft; maar deze sofisterij is niet persoonlijk. Zij is de sofisterij van de politieke staat zelf. Het verschil tussen de godsdienstige mens en de staatsburger is het verschil tussen de koopman en de staatsburger, tussen de dagloner en de staatsburger, tussen de grondbezitter en de staatsburger, tussen het levende individu en de staatsburger. De tegenspraak, waarin zich de godsdienstige mens met de politieke mens bevindt, is dezelfde tegenspraak, waarin zich de bourgeois met de citoyen, waarin zich het lid der burgerlijke maatschappij met zijn politieke leeuwenhuid bevindt.

Deze wereldlijke tegenstrijdigheid, waartoe het joodse vraagstuk ten slotte teruggebracht kan worden, de verhouding van de politieke staat tot zijn bestaansvoorwaarden het mogen dan stoffelijke elementen zijn gelijk het privaatbezit enz. of geestelijke als opvoeding, godsdienst – de tegenstrijdigheid tussen het algemeen en het persoonlijk belang, de splitsing tussen de politieke staat en de burgerlijke maatschappij, deze wereldlijke tegenstellingen laat Bauer bestaan, terwijl hij tegen hun godsdienstige uitdrukking polemiek voert. Juist hun grondslag, de behoefte, welke aan de burgerlijke maatschappij haar bestaan verzekert en haar noodzakelijkheid waarborgt, stelt haar bestaan aan voortdurende gevaren bloot, onderhoudt in haar een onzeker element en brengt die steeds wisselende vermenging van armoede en rijkdom, nood en voorspoed, in het algemeen die wisseling voort.” p. 8.

Men vergelijk de gehele paragraaf: “De burgerlijke maatschappij” p. 8-9, die naar de grondtrekken van de hegeliaanse rechtsfilosofie ontworpen is. De burgerlijke maatschappij in haar tegenstelling tot de politieke staat wordt als noodzakelijkheid erkend, omdat de politieke staat als noodzakelijk erkend wordt.

De politieke bevrijding is zeker een grote schrede voorwaarts, zij is wel niet de laatste vorm der menselijke bevrijding in het algemeen, maar zij is de laatste vorm der menselijke bevrijding binnen de grenzen van de tot heden bestaande wereldorde. Het spreekt vanzelf: wij spreken hier van werkelijke, van praktische emancipatie.

De mens emancipeert zich politiek van de godsdienst doordat hij die uit het openbare recht tot het privaatrecht verbant. Hij is niet meer de geest van de staat, waarin de mens – zij het ook op beperkte wijze, in bijzondere vorm en in een bijzondere sfeer – zich als soortwezen verhoudt, in gemeenschap met andere mensen, hij is tot de geest van de burgerlijke maatschappij geworden, tot de sfeer van de zelfzucht, van *bellum omnium contra omnes*.⁴ Hij is niet meer het wezen van die gemeenschap, maar het wezen van het onderscheid. Hij is geworden tot de uitdrukking der scheiding van de mens van zijn gemeenschap, van hem zelf en van de andere mensen – wat hij oorspronkelijk was. Hij is alleen nog de afgetrokken belijdenis der persoonlijke verkeerdheid, van die privé-gril, van de willekeur.

De oneindige splitsing van de godsdienst in Noord-Amerika bijvoorbeeld geeft hem reeds uiterlijk de vorm van een zuiver persoonlijke aangelegenheid. Hij is onder het aantal der privé-belangen omlaag gestoten en uit de gemeenschap als gemeenschap verbannen. Maar men bedriegen zich niet over de grens van de politieke emancipatie.

De splitsing van de mens in een publieke en privé-mens, de verplaatsing van de godsdienst uit de staat in de burgerlijke maatschappij, zij is niet een trede, zij is de voltooiing van die politieke emancipatie, die dus de werkelijke godsdienstigheid van de mens evenzo weinig opheft als tracht op te heffen.

De splitsing van de mens in de jood en in de staatsburger, in de protestant en in de staatsburger, in de godsdienstige mens en in de staatsburger, deze splitsing is geen leugen tegen het staatsburgerschap, zij is bevrijding zelf, zij is de politieke manier zich van de godsdienst te bevrijden. Zeker: in tijden, waarin de politieke staat als politieke staat met geweld uit de burgerlijke maatschappij wordt geboren, waarin de menselijke zelfbevrijding in de vorm van politieke zelfbevrijding er naar streeft zich te voltrekken, kan en moet de staat tot de opheffing van de godsdienst, tot de vernietiging van de godsdienst voortgaan, maar slechts zó, als hij tot de opheffing van het privateigendom, tot het hoogste punt, tot de onteigening, tot de belasting naar het inkomen, gelijk hij tot de opheffing van het leven, tot de guillotine, voortgaat.

In de ogenblikken van zijn bijzonder zelfgevoel zoekt het politieke leven zijn bestaansvoorwaarde: de burgerlijke maatschappij een haar bestanddelen te verpletteren en zich als het werkelijke soortleven, een in zichzelf, van de mens te grondvesten. Het

⁴ Oorlog van allen tegen allen.

kan dit intussen alleen door gewelddadige tegenspraak tussen zijn eigen levensvoorwaarden, slechts doordat het de revolutie voor blijvend verklaart en het politieke drama eindigt derhalve evenzo noodzakelijk met de herstelling van de godsdienst, van het privaatbezit, van alle elementen van de burgerlijke maatschappij, gelijk de oorlog met de vrede eindigt.

Ja, niet de zogenaamde christelijke staat, die het christendom als zijn grondslag, als staatsgodsdienst belijdt en zich dus uitsluitend tegenover andere godsdiensten verhoudt, is de volkomen christelijke staat, maar integendeel de atheïstische staat, de democratische staat, de staat, die de godsdienst naar de overige elementen der burgerlijke maatschappij verwijst. Het is de staat, die nog theoloog is, die nog de geloofsbelijdenis van het christendom op officiële wijze aflegt, die zich nog niet als staat te proclameren vraagt; hem is het nog niet gelukt in wereldlijke, menselijke vorm, in zijn werkelijkheid als staat de menselijke grondslag uit te drukken, welks overdreven uitdrukking het christendom is. De zogenaamde christelijke staat is eenvoudig slechts de niet-staat, omdat niet het christendom als godsdienst maar alleen de menselijke achtergrond van de christelijke godsdienst in werkelijk menselijke scheppingen toe te passen is.

De zogenaamde christelijke staat is de christelijke ontkenning van de staat maar geenszins de staatkundige verwerkelijking van het christendom. De staat, die het christendom nog in de vorm van de godsdienst belijdt, belijdt het nog niet in de vorm van de staat, want hij verhoudt zich nog godsdienstig tegenover de godsdienst, dat is: hij is niet de werkelijke toepassing van de menselijke grond van die godsdienst, omdat hij nog de onwerkelijkheid, de fantastische gedaante van deze menselijke kern eisen stelt. De zogenaamde christelijke staat is de onvolkomen staat en die christelijke godsdienst geldt hem als volmaking en als heiliging van zijn onvolkomenheid. De godsdienst wordt hem dus noodzakelijk tot het middel en hij is de staat van de huichelarij. Het is een groot onderscheid, of de volledige staat wegens het gebrek, dat in het algemene wezen van de staat ligt, de godsdienst onder zijn bestaansvoorwaarden telt, of dat de onvolledige staat wegens het gebrek, dat in zijn bijzonder bestaan ligt als gebrekkige staat, de godsdienst voor zijn grondslag verklaart. In het laatste geval wordt de godsdienst tot onvolkomen staatkunde.

In het eerste geval blijkt de onvolkomenheid zelfs der volkomen staatkunde in de godsdienst. De zogenaamde christelijke staat heeft de christelijke godsdienst nodig om zich als staat volledig te maken. De democratische staat, de werkelijke staat heeft de godsdienst voor zijn politieke volkomenheid niet nodig. Hij kan veeleer van de godsdienst abstraheren, omdat in hem de menselijke grondslag van die godsdienst op wereldlijke wijze toegepast is. De zogenaamde christelijke staat verhoudt zich daarentegen politiek tegenover de godsdienst en godsdienstig tegenover de politiek. Wanneer hij de staatsvormen tot schijn verlaagt, verlaagt hij even zozeer de godsdienst tot schijn. Om deze tegenstelling te verduidelijken beschouwen wij Bauers samenstelling van de christelijke staat, een samenstelling, welke uit de beschouwing van de christelijk-Germaanse staat is voortgekomen.

“Men heeft onlangs” – zegt Bauer – “om de onmogelijkheid of het niet-bestaan van een christelijke staat te bewijzen dikwijls op die uitspraken in het Evangelie gewezen, die de staat niet slechts niet nakomt, maar ook niet eens navolgen kan, als hij zich niet geheel oplossen wil.” “Zo gauw echter is de zaak niet klaar. Wat verlangen dan die evangelische uitspraken? De bovennatuurlijke zelfverloochening, de onderwerping aan het gezag der openbaring, de afwending van de staat, de opheffing der wereldlijke verhoudingen. Dit alles nu verlangt de christelijke staat en brengt het tot stand. Hij heeft zich de geest des Evangelien eigen gemaakt en als hij die niet in dezelfde letters weergeeft, waarmee het Evangelie die uitdrukt, komt het slechts daardoor, omdat hij deze geest in staatsvormen, dat is: in vormen uitdrukt, die wel aan het staatswezen in deze wereld ontnomen zijn, maar in de godsdienstige wedergeboorte, die zij ondergaan moeten, tot schijn worden verlaagd. Het is de afwending van de staat, die zich tot zijn verwezenlijking van de staatsvormen bedient.” p. 55.

Bauer ontwikkelt nu verder, hoe het volk van de christelijke staat slechts een niet-volk is, geen eigen wil meer heeft, zijn waar bestaan echter in het hoofd bezit, waaraan het onderdanig is, wat het echter oorspronkelijk en volgens zijn natuur vreemd is, dat wil zeggen: van God gegeven en zonder zijn eigen toedoen hiertoe gekomen is, hoe de wetten van dit volk niet zijn werk maar positieve openbaringen zijn, hoe zijn opperhoofd bevoorrechte middelaars met het eigenlijke volk, met de massa nodig heeft, hoe deze massa zelf in een menigte bijzondere kringen vervalt, welke het toeval vormt en bepaalt, die zich door hun belangen, bijzondere hartstochten en vooroordelen onderscheiden en als voorrecht het verlof krijgen zich van elkaar wederkerig af te sluiten, enz. p. 56.

Maar Bauer zegt zelf: “De politiek, wanneer zij niets dan godsdienst zijn moet, mag geen politiek zijn, zo min als het reinigen van kookpotten, wanneer het als godsdienst aangelegenheid gelden moet, als een huishoudzaak beschouwd mag worden” p. 108. In de christelijk-Germaanse staat is de godsdienst echter een “huishoudzaak”, gelijk de “huishoudzaak” godsdienst is. In de christelijk-Germaanse staat is die heerschappij van de godsdienst de godsdienst der heerschappij.

De scheiding van de “geest des Evangelien” van de “letter des Evangelien” is een ongodsdienstige daad. De staat, die het Evangelie in de letters der staatkunde laat spreken, in andere letters dan in de letters van de Heilige Geest, begaat een heiligschennis, zo niet voor menselijke ogen dan toch voor zijn eigen godsdienstige ogen. Tegenover de staat, die het christendom als zijn hoogste norm, die de Bijbel als zijn charter belijdt, moet men de woorden van de Heilige Schrift stellen, want de Schrift is heilig tot op het woord. Deze staat zowel als het mensen uitvaagsel, waarop hij zich grondvest, geraakt in een droevige tegenspraak, onoverwinnelijk van het standpunt van het godsdienstig bewustzijn, wanneer men hem naar die uitspraken van het Evangelie wijst, die hij “niet slechts niet nakomt, maar ook niet eens volgen kan, wanneer hij zich niet als staat geheel oplossen wil.” En waarom wil hij zich niet geheel oplossen? Hij kan daarop noch zichzelf, noch anderen antwoorden. Voor zijn eigen bewustzijn is de officiële christelijke staat een moeten, welks verwezenlijking onbereikbaar is, die de werkelijkheid van zijn bestaan alleen door leugens voor zichzelf vast te stellen weet en zichzelf daardoor steeds een voorwerp van twijfel, een onbetrouwbaar, raadselachtig voorwerp blijft. Die

kritiek is aldus in het volste recht, wanneer zij die staat, die op de Bijbel steunt, voor afdwaling van het bewustzijn plaatst, waar hij zelf niet meer weet of hij een inbeelding of een stuk werkelijkheid is, waar de goddeloosheid van zijn wereldlijke doeleinden, die de godsdienst tot dekmantel dient, met de eerlijkheid van zijn godsdienstig bewustzijn, waaraan de godsdienst als doel der wereld verschijnt, in onoplosbare strijd geraakt. Deze staat kan zich slechts uit zijn innerlijke kwaal verlossen, wanneer hij tot beulsknecht van de katholieke Kerk wordt. Tegenover haar, welke de wereldlijke macht voor haar dienend lichaam verklaart, is de staat machteloos, machteloos de wereldlijke macht, welke beweert de heerschappij van de godsdienstige geest te zijn.

In de zogenaamde christelijke staat geldt wel de vervreemding, maar niet de mens. De enige mens, die geldt, de koning, is een van de andere mensen soortelijk verschillend, daarbij zelf nog godsdienstig, met de hemel, met God direct samenhangend wezen. De betrekkingen, die hier heersen, zijn nog gelovige betrekkingen. De godsdienstige geest is aldus nog niet werkelijk verwereldlijkt. Maar de godsdienstige geest kan ook niet werkelijk verwereldlijkt worden, want wat is hij zelf anders dan de onwereldlijke vorm van een ontwikkelingstrap der mensheid? De godsdienstige geest kan slechts verwereldlijkt worden, in zoverre als de ontwikkelingstrap van de menselijke geest, welks godsdienstige uitdrukking hij is, in zijn wereldlijke vorm naar buiten treedt en zich tot grondslag maakt. Dit geschiedt in de democratische staat. Niet het christendom maar de menselijke grond van het christendom is de grond van deze staat. De godsdienst blijft het ideale, onwereldlijke bewustzijn van zijn leden, omdat hij de ideale vorm van de menselijke ontwikkelingstrap is, die in hem doorgevoerd wordt.

Godsdienstig zijn de leden van de politieke staat door de tweeslachtigheid van het individuele en het soortleven, tussen het leven der burgerlijke maatschappij en het politieke leven, godsdienstig, doordat de mens zich tot zijn staatsleven, bovenaards jegens zijn werkelijke persoon, als tot zijn waar leven verhoudt, godsdienstig in zover de geest van de burgerlijke maatschappij de uitdrukking van de scheiding en van de verwijdering des mensen van de mens is. Christelijk is de politieke democratie, doordat in haar de mens, niet slechts één mens, maar ieder mens als soeverein, als hoogste wezen geldt, maar de mens in zijn onbeschaafde, onmaatschappelijke verschijning, de mens in zijn toevallig bestaan, de mens, zoals hij gaat en staat, de mens, zoals hij door de gehele organisatie van onze maatschappij verdorven is, zichzelf verloren, verkocht heeft, onder de heerschappij van onmenselijke verhoudingen en elementen gegeven is, in één woord: de mens, die nog geen wezenlijk soortwezen is. Het fantasiebeeld, de droom, het postulaat van het christendom, de soevereiniteit van de mens, maar als een vreemd, van de werkelijke mens onderscheiden wezen, is in de democratie tastbare werkelijkheid, heden, wereldlijk beginsel.

Het godsdienstig en godgeleerd bewustzijn zelfs geldt voor zichzelf in de volledige democratie voor des te godsdienstiger, des te theologischer, naarmate het schijnbaar zonder politieke betekenis, zonder aardse doeleinden, aangelegenheid van het wereldschuwe gemoed, uitdrukking van de verstandelijke bekrompenheid, product der willekeur en van de fantasie, naarmate het een werkelijk leven boven de wereld is. Het christendom verkrijgt hier de praktische uitdrukking van zijn algemeen-godsdienstige

betekenis, doordat de meest verschillende soort van wereldbeschouwing in de vorm van het christendom zich naast elkaar groepeerde, nog meer daardoor, dat het van anderen niet eens de eis van het christendom, maar slechts van de godsdienst in het algemeen, van de een of andere godsdienst stelt (Verg. het aangehaald geschrift van Beaumont). Het godsdienstig bewustzijn zwelgt in de rijkdom van de godsdienstige tegenstelling en van de godsdienstige menigvuldigheid.

Wij hebben aldus aangetoond: de politieke bevrijding van de godsdienst laat de godsdienst bestaan, zij het ook geen bevoorrechte godsdienst. De tegenspraak, waarin zich de aanhanger van een bijzondere godsdienst met zijn staatsburgerschap bevindt, is slechts een deel van de algemene wereldlijke tegenspraak tussen de politieke staat en de burgerlijke maatschappij. De voleinding van de christelijke staat is de staat, die zichzelf als staat belijdt en zich van de godsdienst van zijn leden los maakt in de geest. De bevrijding van de staat van de godsdienst is niet de bevrijding van de werkelijke mens van de godsdienst.

Wij zeggen dus niet met Bauer tot de jood: Gij kunt niet politiek bevrijd worden zonder u tot in de grond van het jodendom te bevrijden. Wij zeggen hun veeleer: Daar gij politiek vrij worden kunt, zonder u volledig en zonder tegenspraak van het jodendom los te maken, daarom is de politieke bevrijding zelf niet de menselijke bevrijding. Wanneer gij, joden, politiek bevrijd wilt worden, zonder u zelf menselijk te bevrijden, dan ligt de halfheid en de tegenspraak niet in u; zij ligt in het wezen en het grondbegrip der politieke bevrijding. Wanneer gij in dit grondbegrip bevangen zit, dan deelt gij een algemene bevangenheid.

Gelijk de staat evangeliseert, wanneer hij, ofschoon staat zich christelijk tegenover de joden verhoudt, zo politiseert de jood, wanneer hij, ofschoon jood, staatsburgerrechten verlangt.

Maar wanneer de mens, ofschoon jood, politiek bevrijd worde, staatsburgerrechten ontvangen kan, kan hij de zogenaamde mensenrechten eisen en ontvangen? Bauer loochent het. “De vraag is, of de jood als zodanig, dat is: de jood, die zelf bekend, dat hij door zijn echte wezen gedwongen is in eeuwige afzondering van anderen te leven, geschikt is de algemene mensenrechten te ontvangen en aan anderen toe te staan.”

“De gedachte van de rechten van de mens is voor de christelijke wereld eerst in de vorige eeuw ontdekt geworden. Zij is de mens niet aangeboren, zij wordt veeleer slechts veroverd in strijd tegen de historische overleveringen, waarin de mens tot heden werd opgevoed. Derhalve zijn de mensenrechten niet een geschenk van de natuur, geen geschenk mee gekregen van de geschiedenis tot op heden, maar de prijs van de kamp tegen het toeval der geboorte en tegen de voorrechten, welke de geschiedenis van geslacht tot geslacht tot heden liet overerven. Zij zijn de voortbrengselen van de beschaving en slechts hij kan ze bezitten, die ze zich verworven heeft en verdiend.”

“Kan de jood ze nu werkelijk in bezit nemen? Zo lang hij jood is, moet over het menselijk wezen, dat hem als mens met mensen behoorde te verbinden, het bekrompen

wezen, dat hem tot jood maakt, zegevieren en hem van de niet-jood afzonderen. Hij verklaart door deze afzondering, dat het bijzonder wezen, dat hem tot jood maakt, zijn ware hoogste wezen is, waarvoor het wezen van de mens achterwaarts moet treden.”

“Op dezelfde wijze kan de christen als christen geen mensenrechten toestaan,” p. 19, 20. De mens moet volgens Bauer het “geloofsvoorrecht” opofferen om de algemene mensenrechten te kunnen ontvangen. Beschouwen wij een ogenblik de zogenaamde Rechten van de mens en wel de mensenrechten in hun oorspronkelijke gedaante, in de gedaante, die zij bij hun ontdekkers, de Noord-Amerikanen en de Fransen bezitten! Ten dele zijn deze mensenrechten politieke rechten, rechten, die slechts in de gemeenschap met anderen uitgeoefend worden. Het deelnemen aan de gemeenschap en wel aan de politieke gemeenschap, aan het staatswezen vormt hun inhoud. Zij vallen onder het grondbegrip der politieke vrijheid, onder het grondbegrip der staatsburgerrechten, welke geenszins, gelijk wij gezien hebben, de stellige opheffing zonder tegenspraak in zichzelf, aldus nagenoeg ook van het jodendom, bij voorbaat bedingen. Dan blijft het andere deel der Rechten van de mens te beschouwen, de “*droits de l’homme*”⁵ in zover zij onderscheiden zijn van de “*droits du citoyen*”.⁶

In hun rij bevindt zich de gewetensvrijheid het recht een eredienst naar vrije keus uit te oefenen. Het voorrecht van het geloof wordt uitdrukkelijk erkend, hetzij als een recht van de mens, of als doorvoering van een recht van de mens, der vrijheid.

Declaration des droits de l’homme et du citoyen, 1791, art. 10: *Nul ne doit être inquiété pour ses opinions même religieuses.*⁷ In de *titre*⁸ van de Grondwet van 1791 wordt als Recht van de mens gewaarborgd: *La liberté à tout homme d’exercer le culte religieux auquel il est attaché.*⁹

Declaration des droits de l’homme etc. 1793 telt onder de Rechten van de mens, art. 7: *Le libre exercice des cultes.*¹⁰ Ja, in betrekking op het recht zijn gedachten en meningen openbaar te maken, te vergaderen, zijn eredienst uit te oefenen, heet het zelfs: *La nécessité d’enoncer ces droits suppose ou la présence ou le souvenir recent du despotisme.*¹¹ Men vergelijk de grondwet van 1795, titre XIV, art. 354. Constitution de Pennsylvanie, art. 9 § 3: *Tous les hommes ont reçu de la nature le droit imprescriptible d’adorer le Tout-Puissant selon les inspirations de leur conscience, et nul ne peut légalement être contraint de suivre, instituer ou soutenir contre son gré aucun culte ou ministère religieux. Nulle autorité humaine ne peut, dans aucun cas, intervenir dans les questions de conscience et contrôler les pouvoirs de l’âme.*¹²

⁵ Rechten van de mens.

⁶ Rechten van de burger.

⁷ Verklaring van de Rechten van de mens en van de Burger, 1791, art. 10. Niemand mag om zijn meningen, ook zelfs godsdienstige, gehinderd worden.

⁸ Titel.

⁹ De vrijheid van elke mens de godsdienstige eredienst uit te oefenen, waaraan hij gehecht is.

¹⁰ De vrije uitoefening der erediensten.

¹¹ De noodzakelijkheid die rechten af te kondigen, onderstelt of de tegenwoordigheid of de herinnering sinds kort van het despotisme.

¹² Grondwet van Pennsylvanie, art. 9, § 3: Alle mensen hebben van de natuur het recht gekregen de Almachtige te aanbidden naar de inspraken van hun geweten en niemand kan wettig gedwongen worden te volgen, in te stellen of te

Constitution de New Hampshire, art. 5 et 6: *Au nombre des droits naturels, quelques-uns sont inaliénables de leur nature, parce que rien ne peut en être l'équivalent.*¹³ *De ce nombre sont les droits de conscience.* (Beaumont l.c., p. 213, 214.)¹⁴

De onverenigbaarheid van de godsdienst met de mensenrechten ligt zo weinig in het begrip der mensenrechten, dat het recht godsdienstig te zijn, op vrijwillige wijze godsdienstig te zijn, de eredienst van zijn bijzondere godsdienst uit te oefenen integendeel uitdrukkelijk onder de mensenrechten geteld wordt. Het voorrecht van het geloof is een algemeen mensenrecht.

De *droits de l'homme*, de rechten van de mens worden als zodanig onderscheiden van de *droits du citoyen*, van de staatsburgerrechten. Wie is de van de *citoyen* onderscheiden *homme*? Niemand anders dan het medelid van de burgerlijke maatschappij. Waarom wordt het medelid der burgerlijke maatschappij “mens”, mens zonder meer, waarom worden zijn rechten mensenrechten genoemd? Waaruit verklaren wij dit feit? Uit de verhouding van de politieke staat tot de burgerlijke maatschappij, uit het wezen der politieke bevrijding.

Voor alles stellen wij het feit vast, dat de zogenaamde mensenrechten, de *droits de l'homme* ter onderscheiding, van de *droits du citoyen* niets anders zijn dan de rechten van het medelid der burgerlijke maatschappij, dat is: van de zelfzuchtige mens, van de van de mensen en de gemeenschap gescheiden mens. De radicaalste grondwet, de Grondwet van 1793, mag spreken:

*Déclar. des droits de l'homme et du citoyen. Art. 2. Ces droits etc. (les droits naturels et imprescriptibles) sont: l'égalité, la liberté, la sûreté, la propriété.*¹⁵

Waarin bestaat de *liberté*? Art. 6. *La liberté est le pouvoir qui appartient à l'homme de faire tout ce qui ne nuit pas aux droits d'autrui,*¹⁶ of naar de verklaring der Rechten van de mens van 1791: *La liberté consiste à pouvoir faire tout ce qui ne nuit pas à d'autrui.*¹⁷

De vrijheid is dus het recht alles te doen en te beoefenen, wat geen ander schaadt. De grens, binnen welke ieder zich voor de ander onschadelijk bewegen kan, is door de wet bepaald, gelijk de grens van twee velden door de heiningpaal bepaald is. Er is hier sprake van de vrijheid van de mens als afgezonderde, in zichzelf terug getrokken, enkelvoudig, geestelijk wezen. Waarom is de jood volgens Bauer ongeschikt de mensenrechten te ontvangen? “Zo lang hij jood is, moet over het menselijk wezen, wat hem als mens met de mensen zou behoren te verbinden, het bekrompen wezen, dat hem tot jood maakt,

onderhouden tegen zijn zin enige eredienst of godsdienstig ambt, en geen menselijk gezag kan in enig geval tussen beide komen in gewetensvragen en de machten der ziel onder toezicht stellen.

¹³ Grondwet van New Hampshire, art. 5 en 6: Bij het aantal natuurlijke rechten zijn er enigen onvervreemdbaar uit hun aard, omdat er niets tegenover gelijk gesteld kan worden in waarde.

¹⁴ Tot dit aantal behoren de rechten van het geweten.

¹⁵ Art. 2. Die rechten enz. (de natuurlijke en onvervreemdbare rechten) zijn: de gelijkheid, de vrijheid, de veiligheid, het eigendom.

¹⁶ Art. 6. De vrijheid is de macht, die aan de mens behoort alles te doen, wat niet de rechten van anderen benadeelt.

¹⁷ De vrijheid bestaat daarin, alles te kunnen doen, wat anderen niet benadeelt.

zegevieren en hem van de niet-joden afzonderen.” Maar het mensenrecht der vrijheid is niet gegrond op de verbinding van de mens met de mens, maar veeleer op de afzondering van de mensen van de mens. Het is het recht van deze afzondering, het recht van het beperkte, tot zichzelf beperkte individu.

De praktische toepassing van het mensenrecht der vrijheid is het mensenrecht van het privaatbezit. Waarin bestaat het mensenrecht van het privaatbezit?

*Art. 16. (Const. de 1793): Le droit de propriété est celui qui appartient à tout citoyen de jouir et de disposer à son gré de ses biens, de ses revenus, du fruit de son travail et de son industrie.*¹⁸

Het mensenrecht van het privaateigendom is dus het recht, naar willekeur (*à son gré*), zonder betrekking tot andere mensen, onafhankelijk van de maatschappij, van zijn vermogen te genieten en er over te beschikken, het recht van eigen gebruik. Die persoonlijke vrijheid, gelijk de praktische toepassing er van, vormen de grondslag van de burgerlijke maatschappij. Zij laat ieder mens in de andere mensen niet de verwezenlijking maar veeleer de beperking van zijn vrijheid vinden. Zij proclameert voor alles echter het mensenrecht: *de jouir et de disposer à son gré de ses biens, de ses revenus, du fruit de son travail et de son industrie.*

Nu blijven nog de andere mensenrechten, de *égalité* en de *sureté*.

De *égalité* hier in haar niet-politieke betekenis is niets dan de gelijkheid van de boven beschreven *liberté*, namelijk: dat ieder mens gelijkelijk als zulk een op zichzelf rustende monade (enkelvoudig, geestelijk wezen) beschouwd wordt. De grondwet van 1795 bepaalt het begrip van deze gelijkheid, naar haar betekenis, aldus: *Art. 5. (Const. de 1795): l'Egalité consiste en ce que la loi est la même pour tous, soit qu'elle protège, soit qu'elle punisse.*¹⁹ En de *sûreté*? *Art. 8. (Const. de 1793): La sûreté consiste dans la protection accordée par la société à chacun de ses membres pour la conservation de sa personne, de ses droits et de ses propriétés.*²⁰

De veiligheid is het hoogste, sociale begrip van de burgerlijke maatschappij, het begrip van de politie, dat de hele maatschappij slechts bestaat om elk van zijn leden het behoud van zijn persoon, van zijn rechten en van zijn eigendom te waarborgen. Hegel noemt in deze zin de burgerlijke maatschappij: de nood- en verstandsstaat.

Door het begrip der veiligheid verheft zich de burgerlijke maatschappij zich niet boven haar zelfzucht. De veiligheid is integendeel de beveiliging van haar zelfzucht.

Geen van de zogenaamde mensenrechten gaat dus boven de zelfzuchtige mens uit, boven de mens, gelijk hij medelid van de burgerlijke samenleving, namelijk op zichzelf

¹⁸ Art. 16. (Grondw. van 1793): Het recht van eigendom is dat, wat elk burger behoort naar zijn wil te genieten van en te beschikken over zijn goederen, zijn inkomsten, de vrucht van zijn arbeid en zijn vlijt.

¹⁹ Art. 5. (Grondw. van 1795): De gelijkheid bestaat hierin, dat de wet dezelfde is voor allen, hetzij zij beschermt, hetzij zij straft.

²⁰ Art. 8. (Grondw. van 1793): De zekerheid bestaat in de bescherming toegestaan door de maatschappij aan elk van haar leden voor het behoud van zijn persoon, zijn rechten en zijn eigendommen.

staand, in zijn eigen belang en zijn persoonlijke willekeur teruggetrokken en van de gemeenschap afgezonderd individu is. Verre er van, dat de mens in hen als soortwezen werd opgevat, verschijnt veeleer het soortleven zelf, de maatschappij, als een voor de individuen uiterlijk kader, als beperking van zijn oorspronkelijke zelfstandigheid.

De enige band, die ze te samen houdt, is de natuurlijke noodzakelijkheid, de behoefte en het eigenbelang, het behoud van hun eigendom en van hun zelfzuchtige persoon.

Het is al raadselachtig, dat een volk, dat juist begint zich te bevrijden, alle slagbomen tussen verschillende volksdelen neer te halen, een politieke gemeenschap te grondvesten, dat zulk een volk de berechtiging van de egoïstische, van de medemens en de gemeenschap afgezonderde mens plechtig uitroept (decl. de 1791), ja deze proclamatie in een ogenblik herhaalt, waar de heldhaftigste opoffering alleen de natie redden kan en derhalve verlangd wordt, op een ogenblik, waar de opoffering van alle belangen van de burgerlijke maatschappij tot de orde van de dag wordt verheven en de zelfzucht als een misdaad gestraft worden moet. (Decl. des droits de l'homme etc. de 1793). Nog raadselachtiger wordt dit feit, wanneer wij zien, dat het staatsburgerschap, de politieke gemeenschap door de politieke bevrijders zelfs tot louter middel voor het behoud van die zogenaamde Rechten van de mens wordt verlaagd, dat dus de *citoyen* tot dienaar van de zelfzuchtige *homme* verklaard wordt, de sfeer, waarin de mens zich als gemeenschapswezen verhoudt onder de sfeer, in welke hij als deelwezen zich verhoudt, gedegradeerd, eindelijk niet de mens als *citoyen*, maar de mens als *bourgeois* als de eigenlijke en ware mens beschouwd wordt.

Le but de toute association politique est la conservation des droits naturels et imprescriptibles de l'homme. (Decl. etc. de 1793 art. 1).²¹ Aldus zelfs in de ogenblikken van zijn geestdrift, fris van jonkheid en door de drang der omstandigheden op de spits gedreven, verklaart zich het politieke leven alleen voor een middel, welks doel het leven der burgerlijke maatschappij is. Wel staat zijn revolutionaire praktijk in treffende tegenspraak met zijn theorie. Terwijl bijvoorbeeld die zekerheid tot een mensenrecht wordt verklaard, wordt de schennis van het brievengeheim openlijk tot de dagorde verheven. Terwijl de *liberté indéfinie de la presse* (Const. De 1793 art. 122)²² als gevolgtrekking van het mensenrecht der individuele vrijheid gewaarborgd wordt, wordt de persvrijheid totaal vernietigd, want *la liberté de la presse ne doit pas être permise, lorsqu'elle compromet la liberté publique*.²³ (Robespierre jeune, hist. parlem. de la Rev. franç. par Buchez et Roux. T. 28 p. 135); dat betekent dus: het mensenrecht van de vrijheid houdt op een recht te zijn, zodra het met het politieke leven in strijd komt, terwijl volgens de theorie het politieke leven slechts de waarborg der mensenrechten, der rechten van de individuele mens is, dus opgegeven moet worden, zodra het zijn doel: deze mensenrechten weerspreekt. Maar de praktijk is slechts de uitzondering en de theorie is de regel. Wil men echter zelfs de revolutionaire praktijk als de ware toestand der verhouding beschouwen, dan blijft nog altijd het raadsel op te lossen, waarom in het

²¹ Het doel van elke politieke vereniging is het behoud der natuurlijke en onvervreembare Rechten van de mens. (Verkl. enz. van 1793 art. 1.)

²² Onbeperkte vrijheid van de pers.

²³ De vrijheid van de pers moet niet veroorloofd worden, wanneer zij de openbare vrijheid in gevaar brengt.

bewustzijn der politieke bevrijders de verhouding ondersteboven werd gezet en het doel als middel, het middel als doel verschijnt. Dit gezichtsbedrog van hun bewustzijn zou nog altijd hetzelfde raadsel zijn, ofschoon dan een psychologisch, een theoretisch raadsel.

Het raadsel is eenvoudig op te lossen.

De politieke bevrijding is tegelijk de oplossing van de oude maatschappij, op welke het aan het volk ontvreemde staatswezen, de heersersmacht berust. De politieke revolutie is de revolutie van de burgerlijke maatschappij. Wat was het karakter van de oude maatschappij? Een woord kenschetst haar. De feodaliteit. De oude burgerlijke maatschappij had rechtstreeks een politiek karakter, dat is: de elementen van het burgerlijke leven als bijvoorbeeld het bezit of de familie, of de aard en de wijze van de arbeid, waren in de vorm van de grondheerlijkheid, van de stand of van het verenigingslichaam tot elementen van het staatsleven verheven. Zij bepaalden in deze vorm de verhouding van het enkele individu tot het staatsgeheel, dat is: zijn politieke verhouding, dat is: zijn verhouding der scheiding en uitsluiting van de andere bestanddelen der maatschappij. Want die organisatie van het volksleven verhief het bezit of de arbeid niet tot maatschappelijke elementen, maar voleindigde veeleer hun scheiding van het staatsgeheel en grondvestte ze tot afzonderlijke maatschappijen in de maatschappij. Zo waren intussen altijd nog de levensverrichtingen en levensvoorwaarden van de burgerlijke maatschappij politiek, zij het ook politiek in de zin van de feodaliteit, dat is: zij sloten het individu van het staatsgeheel af, zij veranderden de bijzondere verhouding van zijn verenigingslichaam tot het staatsgeheel in zijn eigen algemene verhouding tot het volksleven evenals zijn bepaalde burgerlijke werkzaamheid en toestand in zijn algemene werkzaamheid en toestand. Als voortvloeisel uit deze organisatie verschijnt noodzakelijk de staatseenheid gelijk het bewustzijn, de wil en de werkzaamheid der staatseenheid, de algemene staatsmacht evenzo als bijzondere aangelegenheid van een heerser en van zijn dienaars van het volk afgescheiden.

De politieke revolutie, welke deze heersersmacht deed vallen en de staatsaangelegenheden tot volksaangelegenheden verhief, welke de politieke staat als algemene aangelegenheid, dat is: als werkelijke staat grondvestte, vernietigde noodzakelijk alle standen, verenigingslichamen, gilden, voorrechten, die even zovele uitdrukkingen van de scheiding des volks van zijn gemeenschap waren. De politieke revolutie hief daarmee het politieke karakter van de burgerlijke maatschappij op. Zij vernietigde de burgerlijke maatschappij in haar enkelvoudige bestanddelen, enerzijds in de individuen, anderzijds in de stoffelijke en geestelijke elementen, welke de levensinhoud, de burgerlijke toestand van deze individuen vormen. Zij ontketende de politieke geest, die als het ware in de verschillende doodlopende straten van de feodale maatschappij verdeeld, uiteen gelegd, uiteen gevloeid was; zij verzamelde hem uit deze verstrooiing, zij bevrijdde hem van zijn vermenging met het burgerlijke leven en grondvestte hem als de sfeer der gemeenschap, van de algemene volks aangelegenheid in ideale onafhankelijkheid van die bijzondere elementen van het burgerlijke leven. De bepaalde levensarbeid en de bepaalde levenstoestand daalden tot een slechts persoonlijke betekenis. Zij vormden niet meer de algemene verhouding van het individu tot het staatsgeheel. De openbare zaak als zodanig werd integendeel tot algemene

aangelegenheid van elk individu en de politieke werkzaamheid tot zijn algemene werkzaamheid.

Maar de voleinding van het idealisme van de staat was tegelijk de voleinding van het materialisme van de burgerlijke maatschappij. Het afschudden van het politieke juk was tegelijk het afschudden van de banden, welke de egoïstische geest van de burgerlijke maatschappij geketend hielden. De politieke emancipatie was tegelijk de emancipatie van de burgerlijke maatschappij van de politiek, van de schijn zelfs van een algemene inhoud. De feodale maatschappij was in haar bodem opgelost, in de mens. Maar in de mens, gelijk hij werkelijk haar grond was, in de egoïstische mens.

Deze mens, medelid der burgerlijke maatschappij is nu de grondslag, de vooropgestelde voorwaarde van de politieke staat. Hij is door deze als zodanig erkend in de Rechten van de mens.

De vrijheid van de zelfzuchtige mens en de erkenning van deze vrijheid is echter veeleer de erkenning van de teugelloze beweging van de geestelijke en stoffelijke bestanddelen, welke zijn levensinhoud vormen.

De mens werd derhalve niet van de godsdienst bevrijd; hij kreeg de godsdienstvrijheid. Hij werd niet van het eigendom bevrijd; hij kreeg de eigendomsvrijheid. Hij werd niet van de zelfzucht van het winstbejag bevrijd; hij kreeg de winstbejag-vrijheid.

De grondwet van de politieke staat en de oplossing van de burgerlijke maatschappij in de onafhankelijke individuen – wier verhouding het recht is, gelijk de verhouding van de stands- en gildenmensen het voorrecht was – voltrekt zich in één en dezelfde daad. Die mens, gelijk hij medelid der burgerlijke maatschappij is, de onpolitieke mens verschijnt echter noodzakelijk als de natuurlijke mens. De *droits de l'homme* verschijnen als *droits naturels*, want de zelfbewuste werkzaamheid trekt zich samen op de politieke daad. De egoïstische mens is de lijdelijke, alleen zich voordoende uitkomst van de opgeloste maatschappij, voorwerp van rechtstreekse zekerheid, aldus natuurlijk voorwerp. De politieke revolutie lost de burgerlijke maatschappij in haar bestanddelen op zonder deze bestanddelen zelf te revolutioneren en aan de kritiek te onderwerpen. Zij verhoudt zich tot de burgerlijke maatschappij, tot de wereld der behoeften, van de arbeid, der persoonlijke belangen, van het privaatrecht als tot de grondslag van haar bestaan, als tot een niet verder gegronde bestaansvoorwaarde, derhalve als tot haar natuurlijke grondslag. Eindelijk geldt de mens, zoals hij medelid der burgerlijke maatschappij is, voor de eigenlijke mens, voor de *homme* ter onderscheiding van de *citoyen*, omdat hij de mens in zijn tastbaar, persoonlijk, rechtstreeks bestaan is, terwijl de politieke mens slechts de abstracte, kunstmatige mens is, de mens als een zinnebeeldige, zedelijke persoonlijkheid. De werkelijke mens is eerst in de gedaante van het zelfzuchtige individu, de ware mens eerst in de gedaante van de abstracte *citoyen* erkend.

Het abstracte begrip van de politieke mens schildert Rousseau juist aldus: Celui qui ose entreprendre d'instituer un peuple doit se sentir en état de changer, pour ainsi dire la nature humaine, de transformer chaque individu, qui par lui-même est un tout parfait et

solitaire en partie d'un plus grand tout, dont cet individu reçoive, en quelque sorte sa vie et son être, de substituer une existence partielle et morale à l'existence physique et indépendante. Il faut qu'il ôté à, l'homme ses forces propres pour lui en donner qui lui soient étrangères et dont il ne puisse faire usage sans le secours d'autrui. (Cont. Soc. liv. II, Londr. 1757, p. 67).²⁴

Alle bevrijding is het terugvoeren van de menselijke wereld der verhoudingen op de mens zelf.

De politieke bevrijding is het terugvoeren van de mensen, enerzijds op het medelid der burgerlijke maatschappij, op het egoïstische, onafhankelijke individu, anderzijds op de staatsburger, op de zedelijke persoonlijkheid.

Eerst wanneer de werkelijke, individuele mens de abstracte staatsburger in zich terug neemt en als individuele mens in zijn kenbaar leven, in zijn individuele arbeid, in zijn individuele verhoudingen soortwezen geworden is, eerst wanneer de mens zijn *forces propres* als maatschappelijke krachten erkend en georganiseerd heeft en derhalve de maatschappelijke kracht niet meer in de gedaante van de politieke kracht van zich scheidt, eerst dan is de menselijke bevrijding volbracht.

II

De geschiktheid van de tegenwoordige joden en christenen om vrij te worden, van Bruno Bauer. (Eenentwintig vel p. 56-71).

In deze vorm behandelt Bauer de verhouding van de joodse en de christelijke godsdienst gelijk de verhouding van deze tot de kritiek. Hun verhouding tot de kritiek is hun verhouding "tot de geschiktheid om vrij te worden."

Er komt als slotsom: "De christen heeft slechts één trede, namelijk zijn godsdienst over te klimmen om de godsdienst in het algemeen op te heffen," dus vrij te worden "de jood daarentegen heeft niet alleen met zijn joods wezen maar ook met de ontwikkeling der voleinding van zijn godsdienst te breken, met een ontwikkeling, die hem vreemd gebleven is." p. 71.

Bauer verandert aldus hier de vraag van de jodenemancipatie in een zuiver godsdienstige vraag. De theologische twijfel, wie eerder uitzicht heeft zalig te worden, jood of christen, herhaalt zich hier in de verlichte vorm: wie van beide is geschikter voor emancipatie? Er wordt wel niet meer gevraagd: maakt jodendom of christendom vrij? Maar veeleer omgekeerd: wat maakt vrijer, de ontkenning van het jodendom of de ontkenning van het christendom?

²⁴ Hij, die een volk de wet durft voor te schrijven, moet zich in staat voelen, om zo te zeggen, de menselijke natuur te veranderen, elk individu te vervormen, dat door zichzelf een volkomen en afgezonderd geheel is als deel van een groter geheel, waarvan dat individu in zekere zin zijn leven en zijn wezen ontvangt, een gedeeltelijk en zedelijk bestaan de plaats te doen innemen van een lichamelijk en onafhankelijk bestaan. Hij moet aan de mens zijn eigen krachten ontnemen om er hem te geven, die hem vreemd zijn en waarvan hij geen gebruik kan maken, zonder de hulp van anderen.

“Wanneer zij vrij willen worden, behoeven de joden niet het christendom te belijden, maar het opgeloste christendom, de opgeloste godsdienst in het algemeen, dat is: de verlichting, de kritiek en haar uitkomst, de vrije menselijkheid.” p. 70.

Hier wordt nog altijd gehandeld over een belijdenis voor de jood, maar niet meer over een belijdenis van het christendom, maar van het opgeloste christendom.

Bauer stelt aan de joden de eis met het wezen van de christelijke godsdienst te breken, een eis, die, gelijk hij zelf zegt, niet uit de ontwikkeling van het joodse wezen voortkomt.

Nadat Bauer aan het slot van het joodse vraagstuk het jodendom alleen als de ruwe, godsdienstige kritiek van het christendom begrepen, er zich dus “alleen” een godsdienstige betekenis van eigen gemaakt heeft, was het te voorzien, dat ook de bevrijding van de joden in een wijsgerig-theologische handeling zou veranderd worden.

Bauer vat het ideale, afgetrokken wezen van de jood, zijn godsdienst als geheel zijn wezen op. Hij besluit dus terecht: “De jood geeft aan de mensheid niets, wanneer hij zijn bekrompen wet voor zichzelf minacht, wanneer hij zijn gehele jodendom opheft.” p. 65.

De verhouding der joden en christenen wordt derhalve de volgende: het enig belang van de christen bij de bevrijding van de joden is een algemeen menselijk, een theoretisch belang. Het jodendom is een beledigend feit in het godsdienstig oog van de christen. Zodra zijn oog ophoudt godsdienstig te zijn, houdt dit feit op beledigend te zijn. De bevrijding der Joden is op en voor zichzelf geen werk voor de christen.

De jood daarentegen om zich te bevrijden heeft niet slechts zijn eigen werk, maar tegelijk de arbeid van de christen, de kritiek der synoptici²⁵ en het leven van Jezus enz. door te maken.

Zij mogen zelf toezien: zij zullen zelf hun lot bepalen; de geschiedenis laat echter niet met zich spotten. p. 71.

Wij beproeven met de theologische opvatting van de vraag te breken. De vraag naar de geschiktheid tot bevrijding van de jood verandert zich voor ons in de vraag, welk bijzonder maatschappelijk element te overwinnen is om het jodendom op te heffen? Want de geschiktheid tot bevrijding van de tegenwoordige jood is de verhouding van het jodendom tot de bevrijding van de tegenwoordige wereld. Deze verhouding vloeit noodzakelijk voort uit de bijzondere plaats van het jodendom in de tegenwoordige, geknechte wereld.

Laat ons de werkelijke, wereldlijke jood beschouwen, niet de sabbat-jood, gelijk Bauer het doet, maar de alledaagse jood.

Laten wij het geheim van de jood niet in zijn godsdienst zoeken, maar laat ons het geheim van de godsdienst in de werkelijke jood zoeken.

²⁵ Synoptici zijn zij, die de Griekse tekst van de vier Evangelien samenvoegden tot wetenschappelijke doeleinden.

Wat is de wereldlijke grond van het jodendom? De praktische behoefte, het eigenbelang. Wat is de wereldlijke eredienst van de jood? De sjacher. Wat is zijn wereldlijke God? Het geld.

Welnu! De bevrijding van de sjacher en van het geld, dus van het praktische, werkelijke jodendom zou de zelfbevrijding van onze tijd zijn.

Een organisatie van de maatschappij, die de bestaansvoorwaarden van de sjacher, dus de mogelijkheid van de sjacher op zou heffen, zou de jood onmogelijk gemaakt hebben. Zijn godsdienstig bewustzijn zou als een flauwe nevel zich in de werkelijke levenslucht van de maatschappij oplossen. Anderzijds: wanneer de jood dit, zijn praktisch wezen, als waardeloos erkent en aan de opheffing daarvan werkt, werkt hij vanuit zijn ontwikkeling, tot op heden toe, eenvoudig aan de menselijke bevrijding en keert zich tegen de hoogste, praktische uitdrukking van de zelfvervreemding.

Wij erkennen dus in het jodendom een algemeen tegenwoordig, antimaatschappelijk element, dat door de historische ontwikkeling, aan welke de joden in deze slechte betrekking ijverig hebben meegewerkt, op zijn tegenwoordige hoogte gedreven werd, op een hoogte, waarop het zich noodzakelijk oplossen moet.

De jodenbevrijding in haar laatste betekenis is de bevrijding der mensheid van het jodendom.

De jood heeft zich al op joodse wijze bevrijd. “De jood, die in Wenen bijvoorbeeld slechts geduld is, bepaalt door zijn geldmacht het lot van het hele Rijk. De jood, die in de kleinste Duitse staat rechtloos zijn kan, beslist over het lot van Europa.”

“Terwijl de verenigingslichamen en de gilden zich voor de jood sluiten of hem nog niet genegen zijn, spot de koenheid van de nijverheid met de eigenzinnigheid der middeleeuwse instellingen.” (Bauer, Judenfrage p. 14).

Dit is geen op zich zelf staand feit. De jood heeft zich op joodse wijze bevrijd, niet alleen, doordat hij zich de geldmacht verworven heeft, maar doordat door hem en zonder hem het geld tot wereldmacht en de praktische jodengeest tot de praktische geest der christelijke volken geworden is. De joden hebben zich in zoverre bevrijd, als de christenen joden geworden zijn.

“De vrome en politiek vrije bewoner van Nieuw-Engeland,” bericht bijvoorbeeld overste Hamilton – “is een soort van Laokoon, die zelfs niet de geringste poging doet om zich van de slangen te bevrijden, die hem vast snoeren. Mammon is hun afgod, zij aanbidden hem niet alleen met de lippen maar ook met alle krachten van hun lichaam en ziel. De aarde is in hun ogen niets anders dan een beurs en zij zijn er van overtuigd, dat zij hier beneden geen andere bestemming hebben dan rijker te worden dan hun burens. De sjacher heeft zich van al hun gedachten meester gemaakt, de afwisseling in de voorwerpen vormt hun enige verheffing. Als zij reizen, dragen zij om zo te zeggen hun waar of kantoor op de rug met zich rond en spreken van niets dan van renten en winst en

als zij een ogenblik hun zaken uit het oog verliezen, dan geschiedt dit alleen om die van anderen te besnuffelen.”

Ja, de praktische heerschappij van het jodendom over de christelijke wereld heeft in Noord-Amerika de ondubbelzinnige, normale uitdrukking bereikt, dat de verkondiging van het Evangelie zelf, dat het christelijk leraarsambt tot een handelsartikel geworden is en de bankroete koopman in het Evangelie doet als de rijk geworden evangelist zaakjes. Tel que vous le voyez à la tête d'une congrégation respectable a commencé par être marchand; son commerce étant tombé, il s'est fait ministre; cet autre a débuté par le sacerdoce, mais dès qu'il a eu quelque somme d'argent à sa disposition, il a laissé la chaire pour le négoce. Aux yeux d'un grand nombre, le ministère religieux est une véritable carrière industrielle. (Beaumont, l.c. p. 185-186.)

Volgens Bauer is het een leugenachtige toestand, wanneer in de theorie de jood de politieke rechten onthouden worden, terwijl hij in de praktijk een vervaarlijke macht bezit en zijn politieke invloed, als hem die *en détail* beknot wordt, *en gros* uitoefent. (Judenfrage, p. 14).²⁶

De tegenspraak, in welke de praktische, politieke macht van die jood tot zijn politieke rechten staat, is de tegenspraak der politiek en geldmacht in het algemeen. Terwijl de eerste ideaal boven de tweede staat, is zij inderdaad tot haar lijfeigene geworden.

Het jodendom heeft zich naast het christendom staande gehouden niet slechts als godsdienstige kritiek op het christendom, niet slechts als belichaamde twijfel aan de godsdienstige afkomst van het christendom, maar evenzeer, omdat de praktisch-joodse geest, omdat het jodendom in de christelijke maatschappij zelf zich heeft staande gehouden en zelfs zijn hoogste vorming gekregen heeft. De jood, die als een bijzonder lid in de burgerlijke samenleving staat, is slechts de bijzondere verschijning van het jodendom der burgerlijke maatschappij.

Het jodendom heeft zich niet ondanks de geschiedenis, maar door de geschiedenis staande gehouden.

Uit haar eigen ingewanden brengt de burgerlijke maatschappij voortdurend de jood voort. Wat was op en voor zichzelf de grondslag van de joodse godsdienst? De praktische behoefte, de zelfzucht.

Het monotheïsme van die jood is derhalve in de werkelijkheid het veelgodendom der vele behoeften, een veelgodendom, dat ook de beste kamer tot een voorwerp van de goddelijke wet maakt. De praktische behoefte, het egoïsme, is het beginsel van die burgerlijke maatschappij en treedt puur als zodanig op, zodra die burgerlijke

²⁶ Zo een gelijk gij hem ziet aan het hoofd van een eerwaarde geestelijke vereniging is begonnen met koopman te zijn; toen zijn zaak niet meer ging, is hij dominee geworden; die ander is begonnen met het priesterambt, maar zodra hij een som geld tot zijn beschikking had, heeft hij de kansel voor de handel verlaten. In de ogen van een groot aantal is het godsdienstig ambt een echte industriële loopbaan. *En détail*, in het klein, *en gros*, in het groot, spottend als handelstermen hier gebruikt.

maatschappij de politieke staat volledig uit zichzelf heeft doen geboren worden. De God van de praktische behoefte en van het eigenbelang is het geld.

Het geld is de na-ijverige God van Israël, voor wie geen andere god mag bestaan. Het geld vernedert alle goden der mensen, en verandert hen in een waar. Het geld is de algemene, voor zichzelf vastgestelde waarde aller dingen. Het heeft daarom de ganse wereld, de mensenwereld gelijk de natuur, van haar eigenaardige waarde beroofd. Het geld is het de mens ontvreemde wezen van zijn arbeid en van zijn bestaan en dit vreemde wezen beheerst hem en hij aanbidt het.

De God van de Joden heeft zich verwereldlijkt, hij is tot wereld god geworden. De ruil is de wereldlijke God van de jood. Zijn God is slechts de ruil in de verbeelding.

De aanschouwing, tot welke men onder de heerschappij van het privaateigendom en van het geld van de natuur gekomen is, is de werkelijke verachting, de praktische verlaging van de natuur, welke in de joodse godsdienst wel bestaat maar slechts in de inbeelding bestaat.

In die zin verklaart Thomas Münzer het voor ondragelijk: “dat alle creatuur tot eigendom zijn gemaakt, de vissen in het water, de vogels in de lucht, het gewas op aarde... ook het schepsel moet vrij worden.”

Wat in de joodse godsdienst abstract bestaat, de verachting van de theorie, van de kunst, van de geschiedenis, van de mens als zelfdoel, dat is het werkelijke, bewuste standpunt, die deugd van de geldmens. De soortverhouding zelf, de verhouding van man en vrouw enz. wordt tot een handelsartikel! De vrouw wordt versjacherd. De hersenschimmige nationaliteit van de jood is de nationaliteit van die koopman, van de geldmens in het algemeen.

De grond- en vaderlandsloze wet van de jood is slechts de godsdienstige karikatuur van die grond- en vaderlandsloze zedelijkheid en van het recht in het algemeen; van de slechts vormelijke gebruiken, waarmee zich de wereld van het eigenbelang omgeeft.

Ook hier is de hoogste verhouding van de mens de wettige verhouding, de verhouding tot wetten, die voor hem niet gelden, omdat zij de wetten van zijn eigen wil en wezen zijn, maar omdat zij heersen en omdat de afvalligheid door hen gewroken wordt.

Het joodse jezuïtisme, hetzelfde praktische jezuïtisme, dat Bauer in de Talmoed aanwijst, is de verhouding van de wereld van het eigenbelang tot de haar beheersende wetten, welker sluwe ontduiking die voornaamste kunst van deze wereld vormt.

Ja, die beweging van deze wereld binnen de grenzen van haar wetten is noodzakelijke opheffing van de wet.

Het jodendom kon zich als godsdienst, het kon zich theoretisch niet verder ontwikkelen, omdat de wereldbeschouwing van die praktische behoefte door haar natuur beperkt en in weinige trekken uitgeput is.

De godsdienst van de praktische behoefte kon naar haar wezen haar voleinding niet in de theorie, maar slechts in de praktijk vinden, juist omdat haar waarheid de praktijk is.

Het jodendom kon geen nieuwe wereld scheppen; het kon alleen nieuwe wereldscheppingen en wereldverhoudingen in het bereik van zijn werkdadigheid trekken, omdat de praktische behoefte, welks verstand het eigenbelang is, zich lijdelijk verhoudt en zich niet naar willekeur verruimt, maar zich verruimd vindt met de verdere ontwikkeling van de maatschappelijke toestanden.

Het jodendom bereikt zijn hoogtepunt met de voleinding van de burgerlijke maatschappij; maar die burgerlijke maatschappij voleindt zich in de christelijke wereld. Slechts onder de heerschappij van het christendom, wat alle nationale, natuurlijke, zedelijke, theoretische verhoudingen voor de mens vormelijk maakt, kon die burgerlijke maatschappij zich geheel van het staatsleven scheiden, alle soortbanden van de mens uiteenrukken, de zelfzucht, de behoefte uit eigenbelang in de plaats van deze soortbanden stellen, de mensenwereld in een wereld van atomistische, vijandig tegenover elkaar staande individuen oplossen.

Het christendom is uit het jodendom ontsprongen. Het heeft zich weer in het jodendom opgelost.

De christen was van de aanvang af de theoretiserende jood, de jood is dus de praktische christen en de praktische christen is weer jood geworden.

Het christendom heeft het werkelijke jodendom slechts in schijn overwonnen. Het was te voornaam, te geestelijk om de ruwheid van de praktische behoefte anders dan door de verheffing in de blauwe lucht ter zijde te stellen.

Het christendom is de verheven gedachte van het jodendom, het jodendom is de gewone praktische toepassing van het christendom, maar deze praktische toepassing kon eerst tot een algemene worden, nadat het christendom als de voltooide godsdienst, de zelfvervreemding van de mens van zichzelf en van de natuur theoretisch voleindigd had.

Toen eerst kon het jodendom tot algemene heerschappij komen en de vervreemde mens, de vervreemde natuur tot ruilbare, verkoopbare voorwerpen maken in de macht gekomen van de knechtschap van de egoïstische behoefte, van de sjacher.

De ruil is de praktijk van de vervreemding. Gelijk de mens, zo lang hij godsdienstig bevangen is, zijn wezen slechts tot voorwerp te maken weet, doordat hij het tot een vreemd, fantastisch wezen maakt, kan hij zich onder de heerschappij van de zelfzuchtige behoefte slechts praktisch bezig houden, slechts praktisch voorwerpen voortbrengen doordat hij zijn producten als zijn werkkraft onder de heerschappij van een vreemd wezen stelt en hun de waarde van een vreemd wezen – van het geld – verleent.

Het christelijke zaligheids-egoïsme slaat in zijn voleindigde praktijk noodzakelijk om in het lijfegoïsme van de jood, de hemelse behoefte in de aardse, het subjectivisme in het eigenbelang. Wij verklaren de taaiheid van de jood niet uit zijn godsdienst, maar

integendeel uit de menselijke grond van zijn godsdienst, de praktische behoefte, de zelfzucht.

Omdat het werkelijke wezen van de jood in de burgerlijke maatschappij zich algemeen verwerkelijkt, verwereldlijkt heeft, daarom kon de burgerlijke maatschappij de jood niet van de onwerkelijkheid van zijn godsdienstig wezen overtuigen, wat juist slechts de ideale beschouwing van de praktische behoefte is. Dus niet slechts in de Pentateuch van Mozes of in de Talmoed, maar in de tegenwoordige maatschappij vinden wij het wezen van de huidige jood, niet als een abstract, maar als een zeer kenbaar wezen, niet slechts als bekrompenheid van de jood, maar als de joodse bekrompenheid van die maatschappij.

Zodra het de maatschappij gelukt het kenbare wezen van die jood, de sjacher en zijn bestaansvoorwaarden op te heffen, is de jood onmogelijk geworden, omdat zijn bewustzijn geen voorwerp meer heeft, omdat de persoonlijke grondslag van het jodendom de praktische behoefte vermenselijkt, omdat de botsing van het persoonlijk-tastbaar bestaan met het soortbestaan van de mens is opgeheven.

De maatschappelijke bevrijding van de jood is de bevrijding van de maatschappij van het jodendom.

[Marx/Engels-archief](#)
[Nederlandstalig Marxistisch Internet-Archief](#)

Reflecties op het Joodse vraagstuk

Wanneer iemand de ellende van zijn land en zijn eigen ellende geheel of gedeeltelijk toeschrijft aan de aanwezigheid van Joodse elementen in de gemeenschap, wanneer hij ervoor pleit die toestand te verbeteren door de Joden bepaalde rechten te ontnemen, hen uit sommige economische en maatschappelijke functies te weren, hen van het grondgebied te verjagen of hen collectief uit te roeien, dan wordt van zo iemand gezegd dat hij er antisemitische opvattingen op na houdt. Het woord opvatting geeft te denken. De vrouw des huizes gebruikt het om een eind te maken aan een discussie die onaangenaam fel dreigt te worden. Het woord suggereert dat alle opvattingen gelijkwaardig zijn, het is een geruststellend woord, dat aan de gedachten iets onschuldigs geeft door ze op één lijn te stellen met de smaak. Smaken verschillen, iedere opvatting is geoorloofd; over smaak, over kleuren, over opvattingen valt niet te twisten. In naam van de democratische instituties, in naam van de vrijheid van meningsuiting eist de antisemiet het recht om waar hij maar gaat een kruistocht tegen de Joden te prediken. En omdat we sinds de Revolutie gewend zijn elk object analytisch te [16] benaderen, dat wil zeggen het te benaderen als een samengesteld geheel dat in elementen kan worden opgesplitst, beschouwen we personen en karakters als mozaïeken waarvan elk steentje naast de andere steentjes bestaat zonder dat het door dit samengaan in zijn aard wordt aangetast. Daardoor doet de antisemitische opvatting ons denken aan een molecuul dat, zonder te veranderen, in staat is combinaties aan te gaan met willekeurig welke andere moleculen. Iemand kan een goede vader en echtgenoot zijn, een toegewijde staatsburger, erudiet en belezen, een filantroop en tegelijk een antisemiet. Hij kan graag gaan vissen, zich met genoegen overgeven aan de geneugten van de liefde, hij kan tolerant zijn op godsdienstig gebied, allerlei nobele ideeën erop na houden over de situatie van de inboorlingen in Centraal-Afrika en tegelijk een hekel hebben aan Joden. Hij mag ze niet omdat de ervaring hem naar men zegt heeft geleerd dat ze slecht zijn, omdat hij uit de statistieken heeft opgemaakt dat ze gevaarlijk zijn, omdat bepaalde historische factoren zijn oordeel hebben beïnvloed. Zijn opvatting lijkt dus een gevolg van externe oorzaken, en degenen die zich er nader in willen verdiepen, zullen geen aandacht schenken aan de persoon van de antisemiet, maar zich concentreren op het percentage Joden dat in 1914 gemobiliseerd was, het percentage Joodse bankiers, industriëlen, artsen en advocaten, op de geschiedenis van de Joden in Frankrijk door de eeuwen heen. Ze zullen erin slagen een strikt objectieve situatie bloot te leggen die bepalend is voor een eveneens objectieve stroming, door hen aangeduid als antisemitisme, een ideeënstroming die ze in kaart kunnen brengen of waarvan ze de variaties kunnen aanwijzen die zich tussen 1870 en 1944 hebben voorgedaan. Op die manier lijkt het antisemitisme zowel een subjectieve neiging, die met andere neigingen samengaat om de persoon te vormen, als een onpersoonlijk, maatschappelijk verschijnsel, dat in cijfers en gemiddelden kan worden uitgedrukt en wordt bepaald door economische, historische en politieke constanten. [17]

Ik beweer niet dat deze twee benaderingen noodzakelijkerwijs tegenstrijdig zijn, ik beweer dat ze gevaarlijk en onwaar zijn. Ik wil desnoods wel aannemen dat mensen een opvatting kunnen hebben over het wijnbeleid van de regering, dus dat men op basis van argumenten de vrije import van Algerijnse wijnen goedkeurt of veroordeelt, want in zo'n geval gaat het om een visie op hoe zaken moeten worden geregeld. Maar ik ben niet bereid de naam 'opvatting' te geven aan een doctrine die uitdrukkelijk gericht is op specifieke personen, hen wil beroven van hun rechten of hen wil vernietigen. De Jood op wie de antisemiet het gemunt heeft, is geen schematisch wezen dat slechts gedefinieerd wordt door zijn functie, zoals in het bestuursrecht, of door zijn positie en zijn daden, zoals in het wetboek. Het is een Jood geboren uit Joodse ouders, herkenbaar aan zijn

uiterlijk, aan de kleur van zijn haar, aan zijn kleding misschien, en naar men zegt aan zijn karakter. Het antisemitisme valt niet in de categorie van gedachten die door het recht op vrije meningsuiting worden beschermd. Het is trouwens helemaal geen gedachte, het is vooral een drift, een passie. Het kan zich natuurlijk wel manifesteren in de vorm van een theoretische stellingname. De ‘gematigde’ antisemiet is een hoffelijke persoon die met zachte stem verkondigt: ‘Ik ben geen Jodenhater, maar om die en die reden acht ik het simpelweg beter dat hun deelname aan het maatschappelijk leven beperkt blijft.’ Maar zodra u zijn vertrouwen hebt gewonnen, zal hij er even later op lossere toon aan toevoegen: ‘Tja, er moet toch “iets” met Joden aan de hand zijn; lichamelijk staan ze me tegen.’ Dit argument, dat ik honderdmaal heb gehoord, verdient nader onderzoek. Om te beginnen valt het onder de gevoelslogica. We kunnen ons immers nauwelijks voorstellen dat iemand serieus beweert: ‘Er moet toch iets met tomaten aan de hand zijn, want een tomaat eten vind ik afschuwelijk.’ Maar bovendien blijkt eruit dat het antisemitisme in zijn meest gematigde, meest geëvolueerde vorm nog steeds een syncretisch geheel is, dat zich [18] weliswaar uitdrukt in redelijk klinkende betogen, maar dat zelfs lichamelijke veranderingen kan veroorzaken. Sommige mannen worden plotseling impotent wanneer de vrouw met wie ze de liefde bedrijven, hun vertelt dat ze Joods is. Mensen hebben een afkeer van Joden zoals andere mensen een afkeer hebben van Chinezen of negers. Het is een weerzin die niet ontstaat in het lichaam, want die mannen kunnen een Joodse vrouw probleemloos beminnen zolang ze onwetend zijn van haar ras; de weerzin bereikt het lichaam vanuit de geest. Het is een richting die de ziel heeft gekozen, maar die keuze is zo diep, zo totaal dat ook het fysiologische erdoor wordt beïnvloed, zoals bij histerie. De keuze ontspringt niet aan ervaring. Ik heb wel honderd mensen gevraagd naar de redenen van hun antisemitisme. De meesten volstonden met het opsommen van de gebreken die traditioneel aan Joden worden toegeschreven. ‘Ik heb een hekel aan ze omdat ze vooral oog hebben voor hun eigen belangen, omdat ze konkelan, kleven, kruipen, tactloos zijn, enzovoorts.’ – ‘Gaaf u dan met Joden om?’ – ‘Nee, ik kijk wel uit!’ Een kunstschilder zei tegen me: ‘Ik sta vijandig tegenover de Joden omdat ze, met hun kritische opstelling, ons huispersoneel aansporen tot ongedisciplineerd gedrag.’ En er zijn soms concretere ervaringen. Een jonge, talentloze acteur beweert dat de Joden zijn toneelcarrière hebben gefnuikt door hem alleen kleine rollen te geven. Een jonge vrouw vertelt: ‘Ik heb vreselijke conflicten gehad met bonthandelaren, ze hebben me bestolen, de bontjas die ik ze had toevertrouwd kreeg door hun schuld brandschade. En dat waren allemaal Joden.’ Maar waarom besloot ze dat haar haat zich zou richten op de Joden, en niet op de bonthandelaren? Waarom op de Joden of bonthandelaren in het algemeen, in plaats van op een bepaalde Jood, een bepaalde bonthandelaar? Omdat ze een neiging had tot antisemitisme. Een collega van het lyceum zegt dat hij van Joden ‘de zenuwen krijgt’, vanwege de talrijke onrechtvaardigheden waar de ‘verjoodste’ instellingen [19] zich ten gunste van hun eigen groep aan schuldig maken. ‘In het jaar dat ik zakte, slaagde er een Jood voor zijn afsluitend leraarsexamen, en je maakt mij niet wijs dat die kerel, van wie de vader uit Krakau of Lemberg kwam, een gedicht van Ronsard of een ecloge van Vergilius beter begreep dan ik.’ Anderzijds beweert hij dat hij dat examen veracht, dat het ‘nergens op slaaf’ en dat hij zich niet had voorbereid. Om uit te leggen waarom hij is gezakt, heeft hij dus de beschikking over twee verklaringsmodellen, zoals een krankzinnige enerzijds beweert dat hij de koning van Hongarije is wanneer hij zich verliest in zijn waan, maar anderzijds toegeeft dat hij schoenmaker is wanneer het hem onverwachts wordt gevraagd. Het denken van die collega beweegt zich op twee niveaus, zonder dat dit hem ook maar enigszins stoort. Sterker nog, hij zal zijn luiheid van toen rechtvaardigen met de opmerking dat het onzin is, je voor te bereiden op een examen dat aan fatsoenlijke Fransen minder kans geeft dan aan Joden. Overigens stond hij op de uitslagenlijst zevenentwintigste. Boven hem stonden er zesentwintig, van wie er

twalf waren geslaagd en de veertien daaronder gezakt. Zou hij beter af zijn geweest als de Joden niet hadden mogen meedoen aan dit vergelijkend examen? En zelfs als hij de bovenste van de afgewezenen was geweest, zelfs als hij een kans had gekregen doordat een van de geslaagde kandidaten was weggewerkt, waarom zou dan de Jood Weil van de lijst zijn geschrapt en niet de Normandiër Mathieu of de Breton Arzell? Het kon niet anders of de verontwaardiging van mijn collega was geënt op een al bestaand idee van hem over de Joden, hun karakter, hun rol in de maatschappij. En zijn conclusie dat het, van de zesentwintig concurrenten die gelukkiger waren geweest dan hij, de Jood was geweest die hem zijn plaats had ontstolen, kon alleen zijn gebaseerd op een eerder door hem gekozen houding, namelijk dat hij zich in zijn leven zou laten leiden door gevoelsargumenten. Aan zijn opvattingen over de Jood ligt in het geheel geen ervaring ten grondslag, [20] integendeel, de ervaring staat in het licht van zijn opvattingen. Als de Jood niet bestond, zou de antisemit hem uitvinden. Maar, zal men zeggen, als het geen kwestie van ervaring is, moeten we dan aannemen dat het antisemitisme kan worden verklaard uit bepaalde historische gegevens? Want het ontstaat toch niet zomaar. Ik zou gemakkelijk kunnen antwoorden dat de geschiedenis van Frankrijk ons niets over de Joden leert. Tot 1789 zijn ze onderdrukt; daarna hebben ze naar vermogen geparticipeerd in het leven van de natie, waarbij wel vaststaat dat ze van de vrije concurrentie hebben geprofiteerd om de zwakken te verdringen, maar niet meer of minder dan de andere Fransen. Ze hebben geen misdaad tegen Frankrijk begaan, geen verraad gepleegd. Dat men heeft gemeend te kunnen vaststellen dat in 1914 het aantal Joodse soldaten lager lag dan mocht worden verwacht, kwam doordat men nieuwsgierig genoeg was geweest om de statistieken te raadplegen, want dit is niet het soort feiten dat vanzelf in het oog springt, en geen enkele soldaat zal zich spontaan hebben verbaasd dat hij in zijn eigen kleine wereld geen Joden tegenkwam. Maar omdat de informatie die we uit de geschiedenis kunnen halen over de rol van de Joden, in wezen afhankelijk is van onze eigen visie op de geschiedenis, lijkt het me beter een duidelijk voorbeeld van 'Joods verraad' te ontleen aan de geschiedenis van een ander land, en te peilen welke gevolgen dat verraad kan hebben gehad voor het antisemitisme van onze tijd. Toen de Poolse opstanden hun bloedig spoor trokken door de negentiende eeuw, kregen de opstandelingen nauwelijks steun van de Joden in Warschau, die door de tsaar uit politieke overwegingen werden ontzien. Omdat ze niet aan de revoltes hadden meegedaan, konden ze in een door repressie geruïneerd land hun omzet op peil houden en zelfs vergroten. Of dit precies zo is gegaan weet ik niet. Wel staat vast dat veel Polen het geloven, en dit 'historische gegeven' draagt in niet geringe mate bij aan hun negatieve houding tegenover de Joden. Maar wanneer ik

[voorwoord van Arlette Elkaïm-Sartre]

Uit: JEAN-PAUL SARTRE, *Reflecties OP HET JOODSE VRAAGSTUK*, Amsterdam 2011.

Rabbijn Evers' reflecties over het Joodse vraagstuk van Jean-Paul Sartre

Geplaatst op 13 juni 2012

Deze week verscheen de Nederlandse vertaling van een beroemd Frans werk van de filosoof Jean-Paul Sartre: "Reflecties op het Joodse vraagstuk". Sartres manifest tegen het antisemitisme spant een boog tussen 1946 en onze tijd, waarin zijn visie op rassenhaat en xenofobie nog steeds actueel is. Sartre maakte in het naoorlogse Frankrijk een heftig debat los toen hij een jaar na het einde van de Holocaust *Reflecties op het Joodse vraagstuk* publiceerde. Bij de uitreiking van het eerste exemplaar van de Nederlandse vertaling was rabbijn mr drs. R. Evers de *key note speaker*.

Dank aan de Salomon stichting. Dank aan uitgeverij Boom, maar bovenal dank, lof en bewondering voor mijn goede vriend Moshe Aharon Staszewski, die de Nederlandse vertaling van Sartre's meesterwerk heeft aangedurfd.

Moshe Aharon, je zei mij vorige week: "Je hoeft niet veel te zeggen. Onze generatie is nog steeds aan het huilen Woorden schieten hier tekort ...". En hiermee vertolkte je het gevoel van veel van onze ouders en generatiegenoten, maar ook van een aantal van onze kinderen.

Bij een privé verlies zijn rouwrituelen effectief en begeleiden de rouwende van isolatie en verdriet tot een nieuwe plaats in de maatschappij maar na de Holocaust was hiervoor nauwelijks gelegenheid. De overlevenden waren te druk bezig met het opbouwen van een nieuw bestaan. Liefst wilde men alles zo snel mogelijk vergeten. Men hoopte op een betere maatschappij. Velen mochten niet spreken, omdat anderen nog verschrikkelijker ervaringen hadden ondergaan. Vaak werd men zelfs geheel niet geloofd... In geval van universele rouw verliezen de rouwrituelen hun functie. Maar een presentatie als deze is ook weer een manier van rouw verwerken, proberen om te gaan met het ongrijpbare, het onbegrijpelijke,

Reflecties op het Joodse vraagstuk. Bij de titel bekwam mij een gevoel van afkeer. Voor alle duidelijkheid: ik vind Sartre een uitnemend filosoof en nog meer: een uiterst begaafde psycholoog. Maar: Sinds wanneer zijn wij een vraagstuk geworden? Bestaat er zoiets als een Hollands of Duits vraagstuk? Nee, want die zijn vanzelfsprekend. De Joden zijn de grote vraag. Sartres titel raakt de essentie van het verhaal.

Wat is een vraagstuk: ik vond meerdere synoniemen, waaronder: kwestie, puzzel, vraag, moeilijkheid, opgave, thema, probleem, raadsel. Joden zijn een puzzelachtig raadsel. En zo voel ik het ook.

Onze generatie is groot geworden onder de huiveringwekkende schaduw van de meest extreme vorm van antisemitisme en Jodenhaat. Wij zijn inderdaad – en dat observeert Sartre juist – getekend en gevormd

door het aggressiefste antisemitisme uit de hele menselijke geschiedenis. En dat heeft zijn sporen nagelaten, ten kwade maar ook ten goede.

Sartre schrijft over het funeste effect van het antisemitisme op de psychologie en het gedrag van de Joden, maar ... hij doet ook een oproep aan de Joden tot authenticiteit. Kort samengevat: er bestaat een verwijderende en een toenaderende werking van het antisemitisme. De Holocaust heeft een Jodendoms-vervreemdende werking gehad maar heeft ook – en dat blijft mij telkens weer verbazen – veel nieuwe en positieve Jodendomsimpulsen gegeven. Maar eigenlijk is dat niets nieuws. Schaam-Joden bestonden al lang voor de tijd van Hitler en zelfhaat is zo oud als de weg naar Jeruzalem en in mijn visie bijna onuitroeibaar.

Ik kan alleen mijn eigen verhaal vertellen. Ik ben totaal kapot geweest van zeer jongs af aan van alles wat de Joden is overkomen. Ik was een verbrijzelde persoonlijkheid van alle agressie, die ik ook na de oorlog nog voelde. Maar op die puinhopen van je gemartelde ziel, zo mooi gesymboliseerd door het gebroken glas van het Auschwitzmonument, raak je gelouterd en bouw je een positieve nesjomme op, een trots `ik`, dat zich niet schaamt voor zijn Jodendom in al zijn uitingsvormen en niet zijn eigen ik verloochent en haat en zich niet schaamt voor zijn eigen wezen, dat hele eigene, meest privé-e ego-ik, dat duidelijk niet aansluit bij zijn omgeving en dat ook in diepste wezen niet kan.

Voor mij persoonlijk was de Holocaust – niet duidelijk voor de buitenwereld maar des te duidelijker voor mijzelf – de ultieme breuk met alles wat Jodendomsvijandig is. Uiteindelijk zijn wij – zoals zo vaak gebleken is in de Joodse geschiedenis – de survivors, zijn wij, de fakkeldragers van het Jodendom als overwinnaars uit die Holocaust teruggekomen. Wij zijn – blijkt telkens weer uiteindelijk – niet de slachtoffers maar de helden van de twintigste eeuw met onze eeuwige vraagtekens bij alles wat normaal en gewoon gevonden wordt door Jan en alleman.

Want wij hebben een boodschap gegeven aan de mensheid, in lang vervlogen verledens maar ook nog vandaag de dag. En zo zullen wij nog heel veel kunnen leren aan de mensheid, ook in een toekomst, omdat wij altijd de menselijke en G'ddelijke vraagtekens durven te zetten bij alles wat er gebeurt. Wij zijn de vraag aan de wereld.

Ik schaar mij aan Sartre's zijde waar hij ons Joden oproept om terug te keren naar onze authenticiteit in de volste zin van het woord. Dat betekent verantwoordelijkheid en durf, want je bent altijd anders dan Jan modaal. In je levenswijze bevraag je alles. Ja, uiteindelijk mogen we ons daarmee gelukkig prijzen...

- See more at: <http://www.nik.nl/2012/06/rabbijn-evers-reflecties-het-joodse-vraagstuk-van-jean-paul-sartre/#sthash.4M9aDbie.dpuf>

De Fabel van de illegaal 58, mei/juni 2003

Auteur: Koen Haegens

Onderaan staat een langere, toegespitste versie van dit artikel, getiteld: [Marxisme, het joodse vraagstuk en antisemitisme](#).

Antisemitisme, een oude bekende van links

Sinds het uitbreken van de tweede intifada is binnen links de discussie verhevigd over de omgang met het conflict tussen Israël en de Palestijnen. Een groot deel van de onenigheid, frustratie én onduidelijkheid concentreert zich rond het begrip antisemitisme. Veel socialisten en anarchisten beschouwen dat uitsluitend als iets van extreem-rechts, en zien geen verband met de omgang van links met het conflict in het Midden-Oosten. Dat anderen daarover wel bezorgd zijn, komt voort uit een kritische kijk op de eigen linkse geschiedenis. En die is behalve door dapper anti-fascistisch verzet, ook getekend door soms openlijk beledigen jodenhaat.

We schrijven 1976. Een bewapend commando van Palestijnen en leden van de Duitse radicaal-linkse Revolutionäre Zellen (RZ) kaapt een vliegtuig dat is opgestegen in Tel Aviv. Men eist de vrijlating van meer dan 50 kameraden die opgesloten zitten in West-Duitse en Israëlische gevangenissen, en dwingt de bemanning naar het Oegandese Entebbe te vliegen. Israëliërs en joden met een andere nationaliteit worden gescheiden van de overige passagiers, die daarop vrijgelaten worden. Uiteindelijk eindigt het gijzelingsdrama in een bloedbad. Alle kapers komen om. Jaren later nemen de RZ afstand van deze actie. "Het commando had gijzelaars genomen wier enige gemeenschappelijke noemer eruit bestond dat ze joden waren. Sociale kenmerken zoals herkomst of functie, de vraag naar de maatschappelijke stand of persoonlijke verantwoordelijkheid, criteria dus, die eigenlijk aan onze praktijk ten grondslag lagen, speelden in dit geval geen rol. De selectie vond plaats naar nationale criteria."¹ De geschiedenis laat zien dat de RZ zeker niet de enige linksen waren met een blinde vlek voor antisemitisme in de eigen gelederen.

Christelijk antisemitisme

De moeizame omgang van socialisten en anarchisten met het antisemitisme kan niet begrepen worden los van de algemene geschiedenis van jodenhaat. Velen brengen antisemitisme uitsluitend in verband met het nationaal-socialisme en de shoah. Maar jodenhaat is veel ouder. Het ontstond in nauwe samenhang met de opkomst van het christendom dat voortkwam uit het joodse geloof.² Om hun positie te versterken en nieuwe zieltjes te winnen, zetten de christenen zich op alle mogelijke manieren af tegen het jodendom. De joden zouden de moordenaars van Jezus, en kinderen van de duivel zijn. Zo ontwikkelde het christendom een antisemitische identiteit. De jodenhaat kwam tot een eerste dieptepunt tijdens de kruistochten naar "het heilige land". Die werden in het christelijke Europa zélf ook aangegrepen om duizenden 'ongelovigen' te vermoorden, waaronder vooral joden.²

Vanaf de late Middeleeuwen ontwikkelde zich ook een economisch antisemitisme dat nog steeds invloedrijk is en dat joden steevast als inhalige speculanten en sjacheraars afschildert. Een antisemitisch verzinsel, dat bovendien verzwijgt waarom joden überhaupt in het geldwezen terecht kwamen. Tegen het einde van de Middeleeuwen waren gilden de dominante economische organisatievorm. Het was uitsluitend aan gildeleden voorbehouden om bepaalde ambachten uit te oefenen. Alleen christenen konden lid worden van gilden en zodoende werden joden van steeds meer beroepen uitgesloten. Hen restte slechts de handel in tweedehands goederen en het uitlenen van geld tegen rente, activiteiten die volgens de kerk voor christenen zondig en verboden waren.²

Bolsjewieken en kapitalisten

De afgelopen eeuwen kreeg het antisemitisme minder aandacht voor de joodse religie en meer voor de zogenaamde economische rol van de joden. Bij het vaststellen van wie joods is, verschoof de aandacht van religie naar vermeende "raciale" kenmerken. Als gevolg van hun specifieke, door antisemitisme gekenmerkte geschiedenis bleven de joden een aparte, relatief afgezonderde groep. Toen in heel West-Europa elites "naties" en "volkeren" begonnen te construeren, en de massa's zich die gemeenschappen verbeeldden,³ werden de joden daarbij steevast buitengesloten. Door uitsluiting en vervolging ontwikkelden joden een eigen, grotendeels door de repressieve buitenwereld gedefinieerde identiteit en nationalisme. Het antisemitisme droeg bij aan de ontwikkeling en de instandhouding van het joodse nationalisme omdat het de joden van buitenaf als eenheid definieerde. Joden konden daarbij eenvoudigweg nooit door een bepaalde "natie" geïncorporeerd worden omdat ze voortdurend op de vlucht waren voor pogroms.⁴ Met de oprichting van de staat Israël hoopten sommigen tevergeefs een einde te maken aan de vervolging.

Kenmerkend aan antisemitisme is dat het de joden verantwoordelijk houdt voor vele verschillende, elkaar vaak tegensprekende, kwaden. De een ziet joden als bolsjewieken die de wereldrevolutie organiseren, de ander als personificatie van het grootkapitaal. Het beeld van "de rijke jood" staat centraal bij het antisemitische "racisme naar boven toe" dat zich richt tegen mensen met een vermeende hogere sociale positie. Dat komt vooral voor in het van oudsher armere Oost-Europa. Deze vorm van racisme is wezenlijk anders van inhoud dan het "racisme naar beneden toe", dat zich meestal richt tegen mensen met een lagere sociale positie, zoals migranten.

Bakoenin en Marx

Het zou vreemd zijn wanneer links niet beïnvloed werd door deze geschiedenis van het antisemitisme. "Het joodse vraagstuk" werd ook in deze kringen hevig bediscussieerd. En inderdaad, velen gaven regelmatig in woord en geschrift blijk van fel antisemitische opvattingen. Zo schreef de anarchist Michael Bakoenin over de joden: "Met één voet staan ze in het bankwezen, met de andere in de socialistische beweging, met hun achterwerk zitten ze in de Duitse pers." ⁵ Maar ook zijn aartsvijand Karl Marx, zelf afkomstig uit een half-joods gezin, kon er wat van. Marx' antisemitisme blijkt vooral uit de talloze kleine opmerkingen en speldenprikjes in briefwisselingen. Hoewel onder andere ook Chinezen en "yankees" het moesten ontgelden, waren de joden toch zijn

favoriete object van spot. In een brief aan zijn vriend Friedrich Engels schreef Marx bijvoorbeeld over de Duits-joodse socialist Lassalle dat de uiterlijke kenmerken van deze "joodse nikker" zouden laten zien dat Lassalle "van de negers afstamt die zich bij de stoet van Mozes uit Egypte aansloten". Een andere mogelijkheid was dat "zijn moeder, of grootmoeder van vaders kant, zich met een neger kruiste". "Welnu", schreef Marx verder, "deze verbinding van jodendom en germanendom, met de negroïde basissubstantie moet wel een zonderling product voortbrengen. De opdringerigheid van deze knaap is ook nikkerig".⁶

Minder platvloers was Marx' later gebundelde briefwisseling die in het Nederlands verscheen onder de titel "Over godsdienst, staat en het joodse vraagstuk".⁷ Marx constateert daarin dat niet zozeer de religie afgeschaft moet worden, als wel het aardse onrecht dat eraan ten grondslag ligt. Zonder die basis van ellende en honger zou de godsdienst een snelle dood sterven. Maar dat gold volgens hem alleen voor het christelijke geloof en blijkbaar niet voor het jodendom. Want waar hij als wereldlijke grondslag voor het christendom onrechtvaardigheid en sociale ellende noemt, is dat voor het jodendom "de praktische behoefte, het eigenbelang". Marx gaat verder: "Wat is de wereldlijke eredienst van de jood? De sjacher. Wat is zijn wereldlijke goed? Het geld".⁸ De sleutel tot "het joodse vraagstuk" ligt voor Marx zodoende in de opheffing van deze wereldlijke grondslagen van het jodendom, het kapitalisme dus.⁹

Plattelandsromantiek

Marx gaf weinig blijk van inzicht in de jodenonderdrukking.¹⁰ Maar drong zijn antisemitisme ook door tot in de kern van de marxistische ideologie en economische theorie? Dat had gekund wanneer Marx een onderscheid zou hebben gemaakt tussen een goed, productief kapitalisme en een slecht, onproductief kapitalisme, zoals de nationaal-socialisten dat deden om zichzelf als anti-kapitalisten te presenteren.¹¹ Die plaatsten het "joodse vaderlandsloze grootkapitaal" tegenover de goede Duitse industriëlen. Ook had antisemitisme kunnen binnensluipen door het kapitalisme niet als systeem te analyseren, maar als een complot van enkele personen die de touwtjes in handen hebben. Dat zou onjuist en gevaarlijk zijn geweest. Het kapitalisme is immers onmogelijk af te schaffen via het verwijderen van een paar mensen, en bovendien is het verband met een vermeende joodse "wereldsamenzwering" snel gelegd. Geen van deze visies is echter terug te vinden bij Marx. Hij beschouwde het kapitalisme als een systeem dat boven losse individuen uitstijgt. En ofschoon hij wel een onderscheid maakte tussen "financieel" en "industriële" kapitaal, verbond Marx daar geen waardeoordeel aan. Fabrieksbazen buiten immers ook arbeiders uit.

Het persoonlijke antisemitisme van Proudhon, een van de eerste anarchistische theoretici, had wel invloed in diens economische theorieën. Proudhon maakte een onderscheid tussen de "productiesfeer" en de "circulatiesfeer", waarmee hij doelde op de handel en het bankwezen. Proudhons anti-kapitalisme bleef steken in kritiek op de "circulatiesfeer" die hij openlijk met joden in verband bracht.¹¹ Bij het hele Franse socialisme kwamen degelijke redeneringen voor. "Plattelandsromantiek en vijandigheid jegens de grote stad; de gelijkstelling van vrijwel alle joden met kapitalisten en profiteurs van de industrialisatie; evenals, daaraan ontleend, voornamelijk economisch beargumenteerde aanvallen tegen het 'joodse' kapitaal en bankwezen. Dit alles groeide

uit tot een specifiek Franse vorm van links antisemitisme", aldus de linkse Duitse onderzoeker Mario Kessler.

Jeugdig anti-kapitalisme

Marx, Proudhon en Bakoenin waren en zijn invloedrijke theoretici van de linkse beweging. Hun opvattingen hadden veel invloed op latere linkse discussies over "het joodse vraagstuk". De meningen liepen uiteen, maar de meeste marxisten zagen de oplossing in assimilatie. De joden moesten zich onvoorwaardelijk aanpassen aan de staat waarin zij leefden. Dat was makkelijker gezegd dan gedaan, want de meeste staten wilden hen eenvoudigweg niet opnemen als gewone burgers. Sommige anderen zagen "de joodse kwestie" als iets van de bourgeoisie waar links zich geen zorgen om hoefde te maken. Na de revolutie zou het antisemitisme vanzelf verdwijnen. Bepaalde joodse marxisten wilden proberen om elders een 'gewone' joodse samenleving op te bouwen zonder antisemitisme, maar met een arbeidersklasse en een bourgeoisie, om vervolgens de klassenstrijd haar 'natuurlijke' rol te laten spelen.⁴ Het naïefst en meest gevaarlijk dacht een groep Duitse en Oostenrijkse socialistten eind negentiende eeuw. Die meenden dat ze antisemitische sentimenten onder de bevolking konden benutten als aangrijpingspunt voor een anti-kapitalistische bewustwording.⁵ Theoretici als Wilhelm Liebknecht en Franz Mehring zagen in het antisemitisme zelfs een "jeugdig anti-kapitalisme"!⁴

Pas rond 1900 ontstond er een min of meer definitieve breuk tussen socialisme en antisemitisme. Tijdens de Dreyfus-affaire in Frankrijk kozen socialistten openlijk de kant van de aangeklaagde joodse officier. Ze spraken zich uit tegen het antisemitisme, en brachten het in verband met anti-socialisme en anti-parlementarisme. Daarna werden socialistten zich langzaam maar zeker bewust van de kleinburgerlijke economische en psychologische achtergronden van racisme en antisemitisme.⁵

Maar daarmee is de geschiedenis van links en het antisemitisme nog niet ten einde. Nadat in de eerste jaren na de Russische revolutie de joden nog alle mogelijke vrijheid kregen, vonden onder Stalin weer vervolgingen plaats. Ook in de reacties van socialistten en anarchisten op de Tweede Wereldoorlog en de shoah zien we naast tal van heldhaftige verzetsdaden sporen van antisemitisme. Om nog maar te zwijgen over het heden. Maar het is niet de bedoeling om hier een volledig overzicht te schetsen van links antisemitisme door de geschiedenis heen. Het gaat om inzicht in de uiteenlopende verschijningsvormen van antisemitisme, en de gebrekkige omgang van grote delen van links daarmee in het verleden.

Doos van Pandora

Terug naar Entebbe. Jaren later verbaasden leden van de Revolutionäre Zellen zich over hun eigen onvermogen antisemitisme waar te nemen. "Pas toen leden van neo-nazistische groepen in dezelfde trainingskampen in Jemen geschoold werden, ging men nadenken", schreven ze.¹² Een absurde situatie: linkse revolutionairen die trainen in hetzelfde kamp voor dezelfde strijd als de fascistten die ze zeggen te bestrijden. Pas toen het verband gelegd werd met extreem-rechts, ging er een lichtje branden bij de RZ-leden.

Dat is tekenend voor de houding van links. Onderschatting, naïviteit, of gewoon openlijk antisemitisme. Dat was en is niet voorbehouden aan rechts. Achter deze fouten steekt niet alleen een ontkenning van de mogelijkheid dat links antisemitisch zou kunnen zijn. Er is ook sprake van onderschatting. Men denkt het antisemitisme te kunnen 'gebruiken' om zo handig op volkse sentimenten in te spelen. Dat kan slechts uitlopen op een fiasco. Antisemitisme strategisch gebruiken, is als de doos van Pandora openen: de gevolgen zijn niet te overzien en men snijdt zich in de eigen vingers. Het antisemitisme is niet zomaar een verzameling vooroordelen, die men naar believen kan gebruiken. De lange, invloedrijke geschiedenis van het fenomeen laat zien dat het een zelfstandige machtsverhouding is, net als het patriarchaat, kapitalisme of het "racisme naar beneden toe". Het is verbazingwekkend dat zelfs veel socialisten en anarchisten dat niet willen inzien. Daardoor blijven sommigen hardnekkig de shoah verklaren als het gevolg van een kapitalisme in nood. Maar om het kapitalisme te redden en de arbeidersbeweging te vernietigen, hadden de nazi's echt geen 6 miljoen dode joden nodig!

Het antisemitisme is een onafhankelijke kracht in de geschiedenis, die zich in een voortdurend samenspel bevindt met andere factoren. Pas wanneer men dat erkent, is een serieuze, constructieve en progressieve discussie mogelijk over antisemitisme. En over een links antwoord op de onderdrukking van de Palestijnen door de Israëlische regering.

Noten

- 1. "Gerd Albartus ist tot", *Revolutionäre Zellen*. In: *Funest* 24, december 1994.
- 2. "Antisemitisme, een geschiedenis in beeld", J. Boonstra, H. Jansen en J. Kniesmeyer (red.), 1989.
- 3. Zie bijvoorbeeld: "Nations and nationalism since 1780", E. Hobsbawm, en: "Imagined communities", B. Anderson.
- 4. "Joods prisma en marxistische prisma, de marxisten en de joodse kwestie", P. Vidal-Naquet. In: *De Internationale*, winter 1996.
- 5. Geciteerd in: "Sozialismus und Antisemitismus (Teil1)", M. Kessler. In: AK 389, 4.4.2003. (vertaling K.H.)
- 6. Geciteerd in: "Sozialisten zur Judenfrage", E. Silberner, 1962, blz. 137. (vertaling K.H.)
- 7. Voor een uitgebreide bespreking van deze brieven zie [Marxisme, het joodse vraagstuk en antisemitisme](#) hieronder.
- 8. "Over godsdienst, staat en het joodse vraagstuk", Karl Marx, 1979, blz. 80.
- 9. *Idem*. Blz. 86.
- 10. Zie noot 6. Blz. 113.
- 11. Zie: "[Structureel antisemitisme en kort-door-de-bocht kritiek op kapitalisme](#)", T. Schmidinger. In: *Fabel Archief*.

- 12. "Geschichten des Zorns". In: *Jungle World* 26, 20.6.2001.

Marxisme, het joodse vraagstuk en antisemitisme

Door: Koen Haegens

Inleiding

"After Auschwitz, Georges Bataille wrote in 1947, 'the image of a human being is inseparable, from this moment on, from a gas chamber'. But Auschwitz can also serve as a starting point from which we can try to see humanity - on the other dialectical edge of this abyss - as a concrete universal, as a totality reconciled to its diversity, without oppression based on class, gender or race. If Auschwitz's impact on its Jewish victims was the negation of humanity, then a new humanity can only see the light of day by transcending the civilisation that produced this horror. In fact we still live in such a civilisation: this shows the importance and timeliness of a critique of modern barbarism."²⁷

Het antisemitisme is, in het bijzonder na de holocaust waarbij miljoenen joden vermoord werden, altijd een belangrijke kwestie geweest binnen de linkse beweging. Maar socialisten hebben een moeizame verhouding tot het thema van het joodse vraagstuk, zoals de problematiek van de joden doorgaans wordt samengevat. 'Nooit meer fascisme' is één van de belangrijkste strijdpunten voor iedere rechtgeaarde socialist. Het wekt dan ook bevreemding om binnen die socialistische beweging sporen van hardnekkig antisemitisme, tegenwoordig in het algemeen een eigenschap die aan extreemrechts wordt toegeschreven, terug te vinden. Dergelijk socialistisch antisemitisme komt niet slechts voor in de voormalige landen waar het, op leninistische of stalinistische leest geschoeide, 'reëel bestaande socialisme' heerste. Wanneer we sommige citaten van Marx lezen, kunnen we ons afvragen of er slechts sprake is van antisemitische uitwassen binnen het socialisme, of eerder van een fundamentele antisemitische traditie binnen de verschillende ideologieën die onder deze noemer vallen. Een voorbeeld van dit antisemitisme bij Marx is de volgende passage:

"Wat in de joodse religie abstract is, de verachting van de theorie, van de kunst, van de geschiedenis, van de mens als doel op zichzelf, dat is het *werkelijk bewuste* standpunt, de deugd van de geldmens. De soortverhouding zelf, de verhouding van man en vrouw enz. wordt een handelsvoorwerp! De vrouw wordt versjacherd. De *hersenschimmige* nationaliteit van de jood is de nationaliteit van de koopman, van de geldmens in het algemeen. De volkomen ongegronde wet van de jood is slechts de religieuze karikatuur van de volkomen ongegronde moraliteit en het recht in het algemeen, van de alleen maar *formele* rites, waarmee de wereld van de eigenbaat zich omringt."²⁸

De problematiek die ik in dit werkstuk opwerp - de verhouding tussen socialisme en antisemitisme - is niet gebaat bij simpele, maar veel voorkomende antwoorden als 'het socialisme is antisemitisch' of 'er bestaat geen antisemitisme binnen links'. Naast duidelijke bewijzen van antisemitisme binnen links, zijn er veel talrijkere voorbeelden

²⁷ 1. E. Traverso, *Understanding the Nazi Genocide, Marxism after Auschwitz*, Londen: Pluto Press, 1999, pp. 4.

²⁸ 2. K. Marx, *Over godsdienst, staat en het Joodse vraagstuk*, 2^e druk, Amsterdam: Pegasus, 1979, pp. 83.

van socialisten die, vaak met gevaar voor eigen leven, vochten tegen het gif van het antisemitisme en voor gelijke rechten voor joden.

Het gehele onderwerp, van de socialisten en het joodse vraagstuk, beschrijven valt buiten het bereik van deze paper. Bovendien is dit een onderneming die al uitgevoerd is door verschillende mensen. In plaats daarvan zal ik in deze paper op zoek gaan naar de wortels van het antisemitisme in de grootste stroming binnen het socialisme, het marxisme. De basis van deze ideologie is gelegd door Karl Marx en het spreekt dan ook voor zich dat bij deze theoreticus het, al dan niet vermeende, fundament ligt voor antisemitische tendensen binnen het marxisme.

Vraagstelling

Naast het bespreken van antisemitisme bij Marx, zal ik kijken naar de invloed die zijn standpunten ten aanzien van de joodse kwestie hebben gehad op de latere marxistische beweging. De centrale vraag van deze paper luidt als volgt:

Is het fundament van het marxisme, de theorie van Marx, (potentieel) antisemitisch, en zo ja, wat is het belang en de invloed van dit antisemitisme bij Marx?

Deze vraag blijft van belang, ook voor het huidige marxisme. Het antisemitisme bestaat nog steeds, en is in veel landen groeiende. Dit, in combinatie met de actuele gebeurtenissen in Israël en Palestina, toont aan dat het joodse vraagstuk nog steeds niet is opgelost. Na de val van de muur en het verdwijnen van het 'reëel bestaande socialisme' is er meer ruimte voor kritiek op en een herziening van elementen binnen het marxistische gedachtegoed. Deze feiten maken het noodzakelijk én mogelijk voor marxisten kritisch terug te kijken naar hun eigen geschiedenis met betrekking tot het joodse vraagstuk en hier lessen uit te trekken voor de actualiteit en de toekomst.

Inhoud

De vraagstelling zal als volgt beantwoord worden. In het eerste hoofdstuk wordt het historisch en inhoudelijk kader besproken voor deze paper: het ontstaan en de ontwikkeling van het antisemitisme en het joodse vraagstuk, en de houding van de marxistische beweging hiertegenover. Vervolgens komt in het tweede hoofdstuk de houding van Marx ten aanzien van deze kwestie aan bod, mede door een bespreking van het belangrijkste werk van Marx op dit gebied, *Over godsdienst, staat en het joodse vraagstuk*. Dit hoofdstuk draait om de vraag óf, en zo ja in hoeverre, Marx openlijk antisemitisch was. In het derde hoofdstuk zal ik een onderscheid maken tussen dit openlijke, meer persoonlijke antisemitisme, en structureel antisemitisme. Aan deze laatste variant wordt doorgaans veel minder aandacht besteed, terwijl haar mogelijke invloed volgens sommigen groter is. Structureel antisemitisme uit zich namelijk op ideologisch, 'meta-politiek' niveau, bijvoorbeeld door verkapte antisemitische economische redeneringen. Tenslotte zal in de conclusie de vraagstelling beantwoord worden.

1. Marxisten en het joodse vraagstuk

Het blijkt moeilijk een eenduidig oordeel te geven over de houding van het marxisme ten aanzien van het joodse vraagstuk. Zo wordt in een artikel in het Duitse marxistische tijdschrift *Analyse und Kritik* gesteld dat:

"Publikationen zur Position des Marxismus oder der MarxistInnen zum Judentum sind aufgrund ihrer Einseitigkeit oft wenig nutzbringend. Autoren wie z.B. Edmund Silberner (...) behaupten, daß es 'eine alte antisemitische Tradition im modernen Sozialismus' gebe (...) Dem gegenüber stehen Publikationen, in denen rundweg bestritten wird, daß es im Marxismus antisemitischen Auffassungen gebe oder SozialistInnen solche Auffassungen vertreten würden."²⁹

Om onduidelijk te vermijden, ligt het bij bespreken van het marxisme en haar standpunt ten aanzien van het joodse vraagstuk dan ook voor de hand vooral te bekijken wat Marx zélf over dit onderwerp zegt. In het volgende hoofdstuk zullen zijn standpunten ten aanzien van de kwestie uitgebreid worden besproken.

In dit hoofdstuk zullen we eerst een breder kader schetsen waarin zijn opinies geplaatst kunnen worden. Allereerst bespreek ik het ontstaan en de ontwikkeling van het joodse vraagstuk en het antisemitisme, en leg ik uit wat ik precies onder deze begrippen versta. Vervolgens ga ik kort in op de houding van latere marxisten ten aanzien van de joodse kwestie. Indien relevant komen ook vertegenwoordigers van andere socialistische stromingen aan bod.

1.1 Antisemitisme en joods vraagstuk

Wanneer we tegenwoordig over antisemitisme spreken denken we allereerst aan het nationaal-socialisme en de holocaust. Maar het antisemitisme kent een veel langere geschiedenis van meer dan tweeduizend jaar discriminatie, onderdrukking en vervolging van joden.³⁰

Het ontstaan van deze ideologie hangt nauw samen met de verbreiding van het christendom. Deze religie kwam voort uit het jodendom, en om te groeien zetten de christenen zich op alle mogelijke manieren af tegen het joodse geloof. Het christendom ontwikkelde aldus een 'antisemitische identiteit'. Dit christelijke antisemitisme was een factor van doorslaggevend belang bij de kruistochten richting het 'heilige land'. Zowel daar, als in het christelijke Europa, werden de kruistochten aangegrepen om duizenden ongelovigen, vooral joden, te vermoorden.³¹ Vanaf de late Middeleeuwen ontwikkelde zich naast dit christelijke antisemitisme een economisch antisemitisme, dat tot op de dag van vandaag van grote invloed is op veel mensen. Ook Marx houdt er vooroordelen op na, die voortkomen uit dergelijke, economisch gemotiveerde, joodse stereotypen. Joden zouden zich slechts bezighouden met woeker, sjacher en andere onfrisse praktijken. Wanneer we de geschiedenis bekijken zien we dat dit economisch antisemitisme de redenen verzwijgt waarom veel joden in het geldwezen terecht kwamen:

²⁹ 3. K. Mellenthin, "Marxisten und 'jüdische Frage'", *Analyse und Kritik*, nr. 380, 1 juli 1995, pp. 33.

³⁰ 4. Alle informatie is, tenzij anders vermeld, afkomstig uit de volgende brochure van de Anne Frank Stichting: J. Boonstra, H. Jansen en J. Kniesmeyer (red.), *Antisemitisme, een geschiedenis in beeld*, Den Haag: SDU, 1989.

³¹ 5. Idem, pp. 26.

"De laatste helft van de Middeleeuwen organiseerden steeds meer beroepsgroepen zich tot gilden. Uitsluitend christenen konden lid van een gilde worden, en uitsluitend gildeleden mochten een handwerk uitoefenen. De joden werden zodoende van steeds meer beroepen uitgesloten. Het enige dat hun uiteindelijk naast handel in tweedehandsgoederen was toegestaan, was het uitlenen van geld tegen rente. Dit was christenen door de Kerk nadrukkelijk als zware zonde verboden."³²

Het kenmerkende aan het antisemitisme is dat het de joden verantwoordelijk houdt voor vele verschillende, vaak elkaar tegensprekende, kwaden. Dit komt duidelijk naar voren in het modernere antisemitisme, waarin de nadruk meer wordt gelegd op de economische rol van de joden in plaats van op hun religie. Volgens Marx bijvoorbeeld zijn de joden allemaal kapitalisten. Deze gedachte vormt de kern voor het, in het rijke Nederland tamelijk onbekende, 'racisme naar boven toe'. Dit racisme van de armen keert zich niet op de eerste plaats, zoals dat in het westen gebruikelijk is, tegen mensen van een lagere sociale klasse, maar treft juist mensen met een vermeende hogere sociale positie: de 'joodse' bankier of handelaar. Vooral in Oost-Europa komt dit antisemitisme in ruime mate voor.

In tegenstelling tot deze lezing zien mensen als Hitler in joden revolutionairen, marxisten of bolsjewieken. Dit standpunt werd zelfs door mensen in de socialistische stroming gebezigd. Zo schrijft de Duitse onderzoeker Mario Keßler over de anarchist Michael Bakoenin, met wie Marx een heftige polemieek voerde:

"Es half Marx wenig, daß er (...) die Emanzipation der Juden durch die Emanzipation der Gesellschaft vom Judentum, d.h. durch eine Vorwegnahme des sozialistischen Assimilationskonzeptes, erreichen wollte. Für viele seiner Gegner blieb er 'der' Jude. (...) Michael Bakunin [griff] die Marxisten an und behauptete, sie seien 'ein Haufen kleiner Jüdchen, [...] Literaturmakler und Börsenmakler'. 'Alle gehören dieser geschäftigen, intriganten, ausbeuterischen, durch und durch bürgerlichen Nationalität an, teils durch Überlieferung, teils durch Instinkt', so Bakunin, der sich damit als ein geistiger Vorläufer der *Protokolle der Weisen von Zion* erwies. 'Mit einem Fuß stehen sie [die Juden. M.K.] in der Bank, mit dem anderen in der sozialistischen Bewegung, mit dem Hintern sitzen sie in Deutschlands Tagesliteratur. Sämtliche Zeitungen sind in ihrer Hand'."³³

Het spreekt vanzelf dat beide uitersten van antisemitisme niet stroken met de feiten. "De joden zijn noch de uitvinders van het kapitalisme noch (...) van de revolutie."³⁴

Deze specifieke geschiedenis van de joden, gekenmerkt door antisemitisme, heeft ertoe geleid dat de joden buiten de 'normale' ontwikkeling vallen zoals we die bij andere volkeren zagen. In geheel West-Europa werden, met name gedurende de 19^e eeuw, naties en volkeren geconstrueerd en ontwikkeld.³⁵ Maar dit proces ging aan de joden voorbij, zij ontwikkelden een aparte gemeenschap. De Frans-joodse marxist Vidal-Naquet noemt twee, niet duidelijk te onderscheiden factoren die verantwoordelijk zijn

³² 6. Idem, pp. 36.

³³ 7. M. Keßler, "Sozialismus und Antisemitismus (Teil 1)", *Analyse und Kritik*, nr. 389, 4 april 1996, paginanummer onbekend.

³⁴ 8. P. Vidal-Naquet, "Joods prisma en marxistisch prisma, de marxisten en de joodse kwestie", *De Internationale*, winter 1996, pp. 16.

³⁵ 9. Zie hierover bijvoorbeeld: E. Hobsbawm, *Nations and Nationalism since 1780*, 1994.

voor de ontwikkeling en het in stand houden van dit joodse nationalisme. Ten eerst het antisemitisme, dat de joden van buitenaf als eenheid definieerde. De tweede oorzaak ligt in het feit dat de joden veelal niet op één plaats bleven leven, dit meestal weer ten gevolge van het antisemitisme dat hen door pogroms verdreef van huis en haard. Hierdoor werd voorkomen dat zij door een bepaalde natie geïncorporeerd werden, aldus Vidal-Naquet.³⁶ Dit heeft geleid tot het ontstaan van een joods vraagstuk waarvan de oorsprong ligt in het antisemitisme. Tot op de dag van vandaag blijft deze kwestie actueel. Ook de oprichting van de staat Israël, die een einde moest maken aan de vervolging en onderdrukking van de joden, heeft hier niets aan veranderd. Het huidige conflict tussen Israël en de palestijnen maakt pijnlijk duidelijk dat het joodse vraagstuk nog steeds niet is opgelost.

1.2 Marxisten en het joodse vraagstuk

Over hoe het marxisme om diende te gaan met de afwijkende joodse gemeenschap, haar nationalisme en het antisemitisme, verschilden de meningen. Volgens Enzo Traverso, schrijver van onder andere het boek *The Marxists and the Jewish Question*, overheerste binnen het marxisme de oplossing van de assimilatie voor het joodse vraagstuk, wat neerkwam op de idee dat de joden zich moesten aanpassen aan de staat waarin zij leefden. Hierbij dienden zij hun eigen identiteit op te geven. Maar er waren meer verschillende opvattingen en interpretaties:

"Velen van deze marxistische theoretici waren joden. Sommigen onder hen, zoals Franz Mehring of Wilhelm Liebknecht, redeneerden alsof ze daar buiten stonden en toonden zich inschikkelijk tegenover een bepaald soort antisemitisme, een jeugdige vorm van het volkse antikapitalisme. De Oostenrijkse marxist Victor Adler die een joodse achtergrond had beschouwde de joodse kwestie als een twistpunt voor de bourgeois. (...) Voor deze niet-joodse joden, 'die wortelloze kosmopolieten,' zoals Isaac Deutscher zegt, kon de assimilatie worden opgevat binnen de schoot van een, bij voorkeur grote, natie, ofwel als resultaat van het zegevierende proletariaat. (...) Het kon ook omgekeerd, nl. door elders, zonder daarbij goed na te denken over de precieze plaats, een normale samenleving op te bouwen waar de klassenstrijd zijn rol kon spelen. Zo dachten de 'judeo-marxisten' (...)." ³⁷

Volgens Vidal-Naquet is het marxisme niet structureel antisemitisch, de overheersende tendens onder marxisten is die van voorvechters van gelijke rechten voor de joden en tegen hun discriminatie. De legende van het antisemitische marxisme wordt tegenwoordig vooral gebruikt door conservatieve joodse stromingen, samen te vatten onder de noemer van het 'nationalistisch judaïsme'. ³⁸

Maar dit gegeven doet niets af aan het belang van een kritische kijk op de manier waarop het marxisme is omgegaan met het joodse vraagstuk en het antisemitisme. De vraag is waar het precies fout ging en gaat met de marxisten wat betreft de joodse kwestie:

³⁶ 10. P. Vidal-Naquet, "Joods prisma en marxistisch prisma, de marxisten en de joodse kwestie", *De Internationale*, winter 1996, pp. 15.

³⁷ 11. Idem, pp. 17.

³⁸ 12. Idem, pp. 16.

"Het marxistisch denken was al die jaren een, rechtlijnig, vooruitgangdenken. Het dacht (enkele uitzonderingen daargelaten: Rosa Luxemburg, de oude Trotsky en Walter Benjamin) niet na over de teruggang, meer bepaald over de moderne technologische barbarij. Het bekeek het antisemitisme als iets archaïsch en begreep niet dat het banden kon leggen met de moderniteit en er zelfs de grondtoon van kon worden. Zelfs de Frankfurter Schule die niet achter dit 'vulgair marxistisch vooruitgangdenken' stond bleef blind voor de kwestie. We staan versteld wanneer we een tekst van Horkheimer uit 1939 lezen waarin hij het antisemitisme herleidt tot een zuiver economische contradictie in de kapitalistische ontwikkeling."³⁹

Inderdaad, het antisemitisme kan niet enkel vanuit het puur economische orthodoxe marxisme verklaard worden. Zes miljoen vermoorde joden waren niet noodzakelijk voor het kapitalisme. Duidelijk is dat dit een van de punten is waarop de theorie van het marxisme uitgebreid dient te worden, om het verschijnsel te verklaren.

"Enzo Traverso heeft gelijk wanneer hij zegt dat de marxisten het joodse feit net zo slecht hebben begrepen als het karakter van de vrouwenonderdrukking en er net zo weinig over hebben nagedacht als over de problemen rond de seksuele minderheden."⁴⁰

Behalve dat de marxistische theorie tekort is geschoten in het verklaren van het antisemitisme, heeft men het ook onderschat. Volgens Keßler hadden in de jaren '80 en '90 van de negentiende eeuw sommige Duitse en Oostenrijkse socialisten zelfs de gevaarlijke illusie, dat zij antisemitische sentimenten onder de bevolking konden benutten als aangrijpingspunt voor een antikapitalistische bewustwording.⁴¹

Twee ontwikkelingen zorgden voor de late definitieve breuk tussen socialisme en antisemitisme. Allereerst de Dreyfus affaire, waarbij socialisten openlijk de kant kozen van de aangeklaagde jood en zij zich uitspraken tegen het antisemitisme, dat nu duidelijk samen hing met antiparlementarisme en antisocialisme. Ten tweede noemt Keßler de bewustwording onder socialisten, aan het begin van de vorige eeuw, van de kleinburgerlijke economische en psychologische achtergronden die het antisemitisme en racistische stereotypen opriepen en versterkten.

2. Openlijk antisemitisme bij Marx

Marx heeft slechts één keer duidelijk zijn standpunt uiteengezet over het joodse vraagstuk. Dit deed hij in een briefwisseling met Bruno Bauer, die is gepubliceerd in de *Deutsch-Französische Jahrbücher* van 1844, en later is gebundeld en in het Nederlands vertaald onder de titel *Over godsdienst, staat en het Joodse vraagstuk*. Naast dit boek bevat Marx zijn werk veel losse flarden die betrekking hebben op de joden. Een analyse hiervan wordt gegeven door de Israëlische historicus Edmund Silberner. Aan de hand van zijn werk zal ik kort de houding van Marx tegenover het antisemitisme en het joodse vraagstuk beschrijven, om vervolgens in te gaan op dat wat Marx zelf zegt over de kwestie in *Over godsdienst, staat en het Joodse vraagstuk*.

³⁹ 13. Idem, pp. 17.

⁴⁰ 14. Idem, pp. 16.

⁴¹ 15. M. Keßler, "Sozialismus und Antisemitismus (Teil 1)", *Analyse und Kritik*, nr. 389, 4 april 1996.

2.1 Marx en het joodse vraagstuk

Marx zijn vader was een jood, die zich liet bekeren tot het christendom. Volgens Silberner is Marx een typisch voorbeeld van een persoon met een dergelijke afkomst die zich afzet tegen zijn achtergrond door een duidelijke jodenhaat.⁴² Marx ontkende doorgaans het bestaan van een joodse problematiek, en beschikte niet over een gedegen kennis met betrekking tot het onderwerp, aldus Silberner.⁴³

Marx ondertekende weliswaar een petitie voor de rechten van Duitse joden, omdat het tevergeefs opeisen van burgerrechten binnen een christelijke staat tot verbittering en bewustwording zou leiden.⁴⁴ Maar desondanks ziet Silberner Marx als een onvervalste antisemiet. Dit hangt niet samen met zijn communisme, lang voordat Marx dit gedachtegoed predikte uitte hij zich al in negatieve bewoordingen over alles wat joods was.⁴⁵

Er zit een grote divergentie tussen Marx zijn ideologie en zijn houding ten aanzien van de joden. Hij ziet de joden als kapitalistisch, en maakt geen onderscheid binnen de joodse gemeenschap tussen uitbuiters en zij die uitgebuit worden:

"Systematische Vernachlässigung des Studiums der Lebensbedingungen der jüdischen Volksmassen geht bei Marx Hand in Hand mit wahrer Vorliebe für die Darstellung des Reichtums und der Macht der jüdischen Finanziers."⁴⁶

Ook de opkomst van een grote joodse socialistische beweging brengt hem niet op andere gedachten.⁴⁷ En terwijl hij grote aandacht besteedt aan de economische macht van de joden,⁴⁸ blijkt deze toch niet zo fundamenteel te zijn dat zij vernoemd dient te worden in Marx zijn omvangrijke werk van *Das Kapital*. De enkele passages hierin waarin het woord jood wordt gebruikt, bespreek ik in het volgende hoofdstuk.

Het antisemitisme van Marx komt veelvuldig naar voren in de talloze kleine opmerkingen en speldenprikjes die Marx vooral plaatst in de briefwisselingen die hij voert. Dit doet hij ook over bijvoorbeeld de chinezen en de yankees, maar de joden zijn zijn favoriete object van spot. Een voorbeeld hiervan vinden we terug in een brief aan Friedrich Engels over de Duitse joodse socialist Lassalle, beschreven en geciteerd door Silberner:

"So sagt Marx zum Beispiel, er werde Lassalles *Die Philosophie Herakleitos des Dunklen* nur unter der Bedingung lesen, daß das Werk 'nicht nach Knoblauch duftet'. Lassalle habe 'talmudistische Weisheit' und sei ein 'jüdischer Nigger'; und Marx weiß eine lustige Geschichte von ihm zu erzählen: Lassalles Kopfbildung und Haarwuchs beweisen, daß er 'von den Negern abstammt, die sich dem Zug des Mozes aus Ägypten anschlossen (wenn nicht seine Mutter oder Großmutter von väterlicher Seite sich mit einem Nigger kreuzten). Nun, diese Verbindung von Judentum und Germanentum mit

⁴² 16. E. Silberner, *Sozialisten zur Judenfrage*, Berlin: Colloquium Verlag, 1962, pp. 113.

⁴³ 17. Idem, pp. 115.

⁴⁴ 18. Idem, pp. 117.

⁴⁵ 19. Idem, pp. 119.

⁴⁶ 20. Idem, pp. 128,129.

⁴⁷ 21. Idem, pp. 138.

⁴⁸ 22. Zie bijvoorbeeld de artikelen genoemd door Silberner op pp. 129 van zijn boek.

der negerhaften Grundsubstanz müssen ein sonderbares Produkt hervorbringen. Die Zudringlichkeit des Burschen ist auch Niggerhaft".⁴⁹

Silberner is dan ook onverbiddelijk in zijn oordeel over Marx en zijn houding ten aanzien van het joodse vraagstuk:

"Hunderttausende, Millionen haben *Zur Judenfrage* mit dem gleichen Eifer und der gleichen Inbrunst gelesen wie das *Kommunistische Manifest*. (...) Ob Marx es wollte oder nicht, er hat machtvoll dazu beigetragen, in seinen nichtjüdischen Anhängern antijüdische Vorurteile hervorzurufen oder sie in diesen Vorurteilen zu bestärken, und daneben hat er ein gut Teil seiner jüdischen Bewunderer ihrem Volk entfremdet. Er nimmt daher unbestreitbar eine Schlüsselstellung in dem ein, was man mit einen neuen, aber treffenden Terminus nicht umhin kann, als die antisemitischen Tradition des modernen Sozialismus zu bezeichnen."⁵⁰

Deze visie is niet onomstreden. Volgens Joop Wolff, in zijn voorwoord bij *Over godsdienst, staat en het Joodse vraagstuk*, hebben mensen die Marx op grond van dit werk beschuldigen van antisemitisme het bij het verkeerde eind:

"Er waren de botteriken en kwaadaardigen, die Marx zelfs antisemitische bedoelingen wilden toedichten vanwege bijvoorbeeld de gebruikte terminologie of vanwege het feit, dat Marx de Joodse religie niet als het kernvraagstuk in de joodse kwestie beschouwde. Het onbegrip en ook de falsificatie ontstonden deels door met nadruk te vergeten, dat in het Duits het woord 'Judentum' zowel de betekenis had van handel als van joodse godsdienst. (...) Een andere aanleiding voor verkeerde interpretatie of zelfs beschuldiging was het onomstotelijke feit, dat Marx het jood-zijn en het belijden van de joodse godsdienst zelf uitdrukkelijk niet met elkaar wenste te vereenzelvigen."⁵¹

Een boek als *Over godsdienst, staat en het Joodse vraagstuk* vraagt, gezien de zeer uiteenlopende en tegenstrijdige manieren waarop dit boek uitgelegd wordt, om een nadere bespreking. Om verdere misverstanden, verdraaiingen en verkeerd lezen te voorkomen zal ik zoveel mogelijk Marx zelf aan het woord laten.

2.2 Over godsdienst, staat en het Joodse vraagstuk

Kernidee van het boek is dat het marxisme niet atheïstisch is in de zin van 'tegen religie'. Marx ziet religie niet als een losstaand iets, maar als een direct symptoom van aards onrecht. In plaats van de religie *an sich* te verwerpen en te bekritiseren, dient men te kijken naar de aardse wortels van het geloof, zoals onrechtvaardigheid en armoede, en deze aan te vallen en te verhelpen. Joop Wolff vat dit idee als volgt samen:

Het marxistisch filosofisch materialisme is niet allereerst de negatie van het theïsme. Het fundamentele is niet: God bestaat niet! Het fundamentele is: de mens bestaat!⁵²

⁴⁹ 23. Idem, pp. 137.

⁵⁰ 24. Idem, pp. 142.

⁵¹ 25. J. Wolff, "De kritiek die niet vrezen mag, maar moet bevrijden", in: K. Marx, *Over godsdienst, staat en het Joodse vraagstuk*, 2^e druk, Amsterdam: Pegasus, 1979, pp. 22, 23.

⁵² 26. J. Wolff, voorwoord bij de tweede druk, in: K. Marx, *Over godsdienst, staat en het Joodse vraagstuk*, 2^e druk, Amsterdam: Pegasus, 1979, pp. V.

De polemiek waar het hier om draait ging tussen Marx en Bruno Bauer. Marx was voorstander van de emancipatie van de joden, niet als jood, maar als Duits staatsburger. Deze opvatting, volgens welke de joden zich moeten assimileren aan de 'normale' rechtsstaat, zou door vele latere marxisten aangehangen worden. Volgens Bauer echter dienden de Joden zich eerst te bevrijden van hun godsdienst alvorens ze in staat konden zijn zich politiek te emanciperen. Marx reageert hierop door de godsdienstige vooringenomenheid te verklaren uit de wereldlijke vooringenomenheid. Volgens hem kan kortzichtigheid, voortkomend uit religie, slechts opgeheven worden door de aardse wortels van deze godsdienstigheid uit te roeien. In plaats van de bevrijding van godsdienst als voorwaarde voor wereldlijke bevrijding of emancipatie, zoals Bauer het ziet, draait Marx de redenering dus om. Bij hem is wereldlijke bevrijding de voorwaarde voor de bevrijding van de religie.⁵³ Samengevat in de woorden van Wolff:

"Marx sprak bij dit centrale vraagstuk (...) nooit over de godsdienst als opium voor het volk. De religieus-denkende mensen dus als schuivers van de opium in de richting van de consument *massa*. (...) Marx schreef over 'de opium van het volk'. En daarin ligt slechts besloten de zucht van het volk zelf naar een gedroomde, andere en betere werkelijkheid."⁵⁴

De discussie over het joodse vraagstuk verandert in een debat over de rol van godsdienst en de staat. Volgens Marx definieert Bauer de kwestie als volgt:

"Wanneer de jood geëmancipeerd wil zijn door de christelijke staat, verlangt hij dat de christelijke staat zijn *religieuze* vooroordeel opgeeft. Geeft de jood *zijn* religieuze vooroordeel op? Heeft hij dus het recht van een ander deze afdanking van de religie te verlangen? (...) Zolang de staat christelijk is en de jood joods is, zijn beiden even weinig in staat de bevrijding te verlenen als te ontvangen."⁵⁵

Zowel de burger, in dit geval de jood, als de staat dienen zich dus te bevrijden van het vooroordeel van de religie, aldus Bauer. Dit is volgens Marx echter geen oplossing. Godsdienst vormt slechts de bovenbouw, de idealistische uiting van een dieper liggend probleem en onrechtvaardigheid, van de materiële onderbouw. Deze problemen worden dan ook niet opgelost met het afschaffen van de godsdienst en het voltooiën van de seculiere staat. Hij stelt bij het standpunt van Bauer de vraag om wat voor soort van emancipatie het hier nu eigenlijk gaat:

"De vraag is: Hoe verhoudt de *volledige* politieke emancipatie zich tot de godsdienst? Vinden wij zelfs in het land van de volledige politieke emancipatie niet alleen het *bestaan*, maar het *volop levende*, het *levenskrachtige* bestaan van de godsdienst, dan is het bewijs geleverd dat het bestaan van de godsdienst niet in strijd is met de voltooiing van de staat. Daar echter het bestaan van de godsdienst het bestaan van een gebrek is, kan de bron van dit gebrek nog slechts in het *wezen* van de staat zelf worden gezocht. De godsdienst geldt voor ons niet meer als de *oorzaak*, maar alleen nog als het *verschijnsel* van de wereldlijke bekrompenheid."

⁵³ 27. Idem, pp. 24, 25.

⁵⁴ 28. Idem, pp. 27, 28.

⁵⁵ 29. K. Marx, *Over godsdienst, staat en het Joodse vraagstuk*, 2^e druk, Amsterdam: Pegasus, 1979, pp. 48.

In plaats van de wereldlijke seculiere staat als oplossing voor de problemen te geven, zoals Bauer doet, abstraheert Marx van deze schijntegenstelling tussen godsdienstige en seculiere staat. De seculiere, democratische staat moet volgens Marx worden gezien als de vervolmaking van de christelijke staat:

"De democratische staat, de werkelijke staat, heeft de religie niet nodig voor zijn politieke vervolmaking. Hij kan veeleer abstraheren van de godsdienst, omdat de menselijke grondslag van de religie in hem op een wereldlijke wijze tot uitvoering is gekomen."⁵⁶

Inderdaad leidt het definiëren van de discussie tot een tegenstelling tussen de christelijke en de (liberale) seculiere staat slechts af van het werkelijke debat: hoe het bestaande onrecht opgeheven kan worden. Ook tegenwoordig nog zien we deze redenering terugkeren. De onderdrukings- en uitbuitingsmechanismen van de liberale en seculiere Europese staten of bijvoorbeeld de Turkse staat, zijn weliswaar fijnzinniger, maar zekere niet rechtvaardiger dan die van minder ontwikkelde religieuze staten. Zo zijn de welvaart in het westen en de armoede in de derde wereld te wijten aan hetzelfde onrechtvaardige economische systeem, dat echter verschillende gezichten toont afhankelijk van de betreffende regio.

Echter, op deelgebieden, in het bijzonder op het vlak van seksualiteit en de onderdrukking van vrouwen, is er wel degelijk een verschil tussen een liberale seculiere staat en een religieuze. Dit geldt in ieder geval op individueel niveau voor de betreffende mensen zelf. Een voorbeeld hiervan is Afghanistan, waar vrouwen onder de Taliban duidelijk zwaarder onderdrukt worden dan in de westerse landen. In plaats van een schijntegenstelling tussen een religieuze en een seculiere staat, zoals Marx het ziet, kunnen we dan ook beter spreken van een semi-tegenstelling, van conflicterende fracties binnen de bourgeoisie.

2.3 Marx over de joden

Tot zover komt Marx zijn polemieek zeer interessant en redelijk over. Maar in een tweede brief aan Bauer blijkt hij het jodendom toch als een religie te zien met een specifieke rol en functie. Waar hij in de eerste brief Bauer aanvalt op het punt dat deze verschil maakt tussen de joden en de christenen, en dat deze de suggestie wekt dat de joden zich moeten aanpassen aan de christelijke staat, neemt Marx in de tweede brief de particularistische visie van Bauer over en bespreekt hij het jodendom als een religie met een eigen aparte wereldlijke grondslag. In plaats van het jodendom te zien als een van de vele religies, en daarmee een van de verschillende uitingen of symptomen van hetzelfde wereldlijke onrecht, zondert hij het af van bijvoorbeeld het christendom en kent hij het specifieke eigenschappen toe. Dezelfde eigenschappen die het gebruikelijke antisemitisme de joden toedicht:

"Laten wij het geheim van de jood niet zoeken in zijn religie, maar laat ons het geheim van de religie zoeken in de werkelijke jood. Wat is de wereldlijke grondslag van het

⁵⁶ 30. Idem, pp. 62.

jodendom? De *praktische* behoefte, het *eigenbelang*. Wat is de wereldlijke eredienst van de jood? De *sjacher*. Wat is zijn wereldlijke god? Het *geld*."⁵⁷

Marx verwijt Bauer de jood slechts als religieus wezen te beschouwen. Zelf wenst hij deze theologische benadering te doorbreken en kijkt hij naar de wereldlijke obstakels voor de emancipatie van de jood:

"Wij trachten het theologische raam van het vraagstuk te doorbreken. De vraag naar de geschiktheid tot emancipatie van de jood verandert voor ons in de vraag welk bijzonder *maatschappelijk* element overwonnen moet worden om het jodendom op te heffen. Want de geschiktheid tot emancipatie van de hedendaagse jood is de verhouding van het jodendom tot de emancipatie van de hedendaagse wereld. Deze verhouding komt noodzakelijk voort uit de bijzondere positie van het jodendom in de hedendaagse geknechte wereld."⁵⁸

Inderdaad worden joden op een specifieke manier onderdrukt. Naast de gebruikelijke uitbuitings- en onderdrukingsmechanismen waar bepaalde klassen en leden van iedere bevolkingsgroep het slachtoffer van zijn in deze patriarchale en kapitalistische maatschappij hebben de joden te maken met het antisemitisme.

De uit dit gegeven voortkomende bijzondere weg die de joden zullen moeten bewandelen op weg naar emancipatie kan besproken worden vanuit verschillende invalshoeken. Men kan ondanks hun bijzondere onderdrukking praten over de joden als over willekeurig welke bevolkingsgroep. Hierbij moet men hen niet als een eenheid zien maar als onderdeel van de samenleving, bestaande uit verschillende sociale klassen met tegengestelde belangen. Nadeel van een dergelijke benadering is dat zij de specifieke rol van de joden in de samenleving, en de daaruit voortvloeiende onderdrukking en discriminatie, buiten beschouwing laat. Beter is het dan ook om aandacht te besteden aan het ontstaan en de functie van zowel de bijzondere rol van de joden in de samenleving als het antisemitisme. Hierbij moet niet uit het oog verloren worden dat 'de jood' niet bestaat, niet alle joden zijn religieus en bovendien is het joodse 'volk' evenzeer verdeeld in klassen en door sekse als de rest van de mensheid.

Maar Marx gaat voorbij aan beide mogelijke benaderingen. Hij spreekt voortdurend over dé jood, en neemt alle vooroordelen tegen hen voor waarheid aan. Hij ziet de joden niet als onderdrukt, en hun maatschappelijke positie hebben zij door eigen keuze bepaald. Zo stelt Marx:

"De jood heeft zich op joodse wijze geëmancipeerd, niet alleen doordat hij zich de geldmacht heeft toegeëigend, maar doordat door hem en zonder hem *het geld* tot wereldmacht en de praktische joodse geest tot praktische geest van de christelijke volkeren is geworden. De joden hebben zich in zoverre geëmancipeerd als de christenen joden zijn geworden."⁵⁹

⁵⁷ 31. Idem, pp. 80.

⁵⁸ 32. Idem, pp. 79.

⁵⁹ 33. Idem, pp. 81.

In werkelijkheid dwong het christendom hen door uitsluiting zich te specialiseren in beroepen als handelaar en bankier.⁶⁰ Twee duizend jaar christelijk antisemitisme worden door Marx echter niet serieus genomen wanneer hij schrijft over de haast harmonieuze verhouding tussen christendom en jodendom:

"Het christendom is voortgekomen uit het jodendom. Het heeft zich weer opgelost in het jodendom. De christen was van meet af aan de theoretiserende jood, de jood is daarom de praktische christen en de praktische christen is weer de jood geworden. (...) Het christendom is de sublieme gedachte van het jodendom, het jodendom de alledaagse toepassing van het christendom, maar deze toepassing kon pas tot een algemeen geldende worden nadat het christendom als de rijpe religie *theoretisch* de zelfvervreemding van de mens van zichzelf en van de natuur had voltooid."⁶¹

Marx trekt de onderdrukte positie van de joden in de christelijke maatschappij zelfs in twijfel:

"De tegenspraak, waarin de praktische politieke macht van de jood staat tot zijn politieke rechten, is de tegenspraak tussen politiek en geldmacht in het algemeen. Terwijl de eerste ideëel gezien boven de tweede staat, is zij metterdaad haar lijfeigene geworden."⁶²

Eerst stelt Marx dat de materiële grondslag van de religie in het algemeen het onrecht is. Maar vervolgens beweert hij dat de materiële wereldlijke grondslag van de religie van het Jodendom ligt in het geld en het egoïsme. Zo schrijft Marx: "Wat was op zichzelf genomen de grondslag van de joodse godsdienst? De praktische behoefte, het egoïsme."⁶³ Marx stelt het Jodendom gelijk aan alle kwalijke kanten van het kapitalisme, de kapitalistische mentaliteit is de materiële neerslag van de joodse religie:

"De god van de joden heeft zich verwereldlijkt, hij is tot wereldgod geworden. De wissel is de werkelijke god van de jood. Zijn god is alleen de denkbeeldige wissel. (...) Wat in de joodse religie abstract is, de verachting van de theorie, van de kunst, van de geschiedenis, van de mens als doel op zichzelf, dat is het *werkelijk bewuste* standpunt, de deugd van de geldmens. De soortverhouding zelf, de verhouding van man en vrouw enz. wordt een handelsvoorwerp! De vrouw wordt versjacherd."⁶⁴

Waar Marx aanvankelijk beweert dat religie niet als de grote boosdoener gezien moet worden, daar godsdienst slechts de uiting is van het ware materiële kwaad, keert hij nu de relatie van religie tegenover systeem om. Godsdienst wordt de oorzaak van wereldse ontwikkelingen, de joodse religie maakt het kapitalisme. Concluderend geeft Marx aan hoe de emancipatie van de jood voltrokken kan worden:

"Zodra het de maatschappij gelukt is het *empirische* wezen van het jodendom, de sjacher en zijn voorwaarden, op te heffen, is de jood *onmogelijk* geworden, omdat zijn bewustzijn geen object meer heeft, omdat de subjectieve basis van het jodendom, de

⁶⁰ 34. Zie hoofdstuk 1: Marxisten en het joodse vraagstuk.

⁶¹ 35. K. Marx, Over godsdienst, staat en het Joodse vraagstuk, 1979, pp. 84, 85.

⁶² 36. Idem, pp. 82.

⁶³ 37. Idem, pp. 82.

⁶⁴ 38. Idem, pp. 83.

praktische behoefte is vermenschlijkt, omdat het conflict van het individueel-zintuigelijke bestaan met het bestaan van de mens als soort is opgeheven. De *maatschappelijke* emancipatie van de jood is de *emancipatie van de maatschappij van het jodendom*."⁶⁵

Natuurlijk ligt de bevrijding van ieder mens in de bevrijding van de haar onderdrukkende structuren, van het kapitalisme en van het onrecht. Dat geldt vanzelfsprekend ook voor de joden. Maar hun onderdrukking gaat verder. 2000 jaar antisemitisme, ontelbare pogroms en de holocaust zijn hier het bewijs van. Marx gaat aan deze feiten, voor zover ze in zijn tijd voor hem bekend waren, voorbij. Dit ligt reeds besloten in zijn standpunt van de assimilatie, dat voorbij gaat aan de aparte manier waarop joden worden gediscrimineerd door de staten waarvan verwacht wordt dat zij zich aan zullen passen. Bovendien vereenzelvigt hij de verwerpelijke maatschappij waar de mens zich van dient te bevrijden met het jodendom. Zijn idee van dé jood, belust op geld, woeker en winst, is niet alleen foutief, het is ronduit antisemitisch. De emancipatie van de joden ligt voor Marx in de bevrijding door de mens van de wereldlijke uitingen van het jodendom. Hoewel hij het schrijft met het doel de joden een mogelijkheid tot emancipatie aan te wijzen, is dit een uiterst gevaarlijk redenering die gemakkelijk verkeerd uitgelegd kan worden. Moet de mens zich ontdoen van het kapitalisme, de volgens Marx hier nauw aan verwante materiële uitingen van het jodendom, of wellicht van de joden zelf?

3. Marx en structureel antisemitisme

In hoofdstuk 1 is de geschiedenis van de problematische houding en de diverse standpunten van marxisten ten aanzien van de joodse kwestie aan bod gekomen. Vervolgens is ingegaan op de houding van Marx zelf ten aanzien van het onderwerp. In het hierna volgende zal ik een niveau dieper gaan: van de openlijke politiek aan de oppervlakte naar de achterliggende theorie en dynamiek. We betreden hier het terrein van de 'meta-politiek', de achterliggende ideologische strijd die beïnvloed wordt door specifieke symbolen, terminologie en redeneringen.

3.1 Structureel antisemitisme

Het jaar waarin Marx zijn opstel over het joodse vraagstuk verscheen, 1843, valt samen met de periode waarin zich "het moderne antisemitisme [ontwikkelt] waarbij de haat tegen de moordenaars van Christus plaats maakt voor de haat tegen de 'financiersfeodaliteit'".⁶⁶

Juist in Marx zijn werk zien we de bewuste verschuiving in interpretatie van het joodse vraagstuk als godsdienstige kwestie naar meer aandacht voor de economische structuur. Helaas werkt Marx zijn analyse volstrekt de verkeerde kant op. Dit economische antisemitisme kan expliciet zijn, zoals Marx af en toe laat zien. Maar een ander gevaar is dat het zich impliciet nestelt in economische redeneringen en theorieën. Volgens een artikel van Thomas Schmidinger over "Struktureller Antisemitismus und verkürzte Kapitalismuskritik" is dit verholde economische structurele antisemitisme niet iets van de laatste paar honderd jaar:

⁶⁵ 39. Idem, pp. 86.

⁶⁶ 40. P. Vidal-Naquet, "Joods prisma en marxistisch prisma, de marxisten en de joodse kwestie", *De Internationale*, winter 1996, pp. 14

"Bereits im Hochmittelalter - also noch vor der Entwicklung moderner, kapitalistischer Produktionsverhältnisse - wurden Jüdinnen und Juden immer wieder mit Geldgeschäften, mit dem 'Abstrakten' im Gegensatz zur 'konkreten, produktiven Arbeit' in Verbindung gebracht. (...) Der traditionelle Antisemitismus des Mittelalters war damit nicht nur religiös bedingt, sondern auch bereits ein ökonomischer Antisemitismus. 'Juden' wurden mit Geldgeschäften gleichgesetzt."⁶⁷

Volgens Schmidinger kan dit economische antisemitisme doorwerken in economische theorieën door het aanbrengen van een expliciete scheiding tussen de sfeer van de circulatie en van de produktiesfeer, en daarmee een onderscheid te maken tussen het "'gute, produktive' (schaffende?) und das 'schlechte, unproduktive' (raffende?) Kapital".⁶⁸

Dit is een verschijnsel dat vaker voorkomt binnen socialistische theorieën, zo beweert Schmidinger:

"Proudhons Antisemitismus betreibt erneut die Unterscheidung der Zirkulationssphäre von der Produktionssphäre. Bereits hier bleibt die Kapitalismuskritik in der Kritik der Zirkulation stehen. Jüdinnen und Juden werden mehr oder weniger offen mit der kritisierten Zirkulation in Verbindung gebracht. Bei Marx sind zwar auch – insbesondere in seiner Schrift über die 'Judenfrage' – antisemitische Positionen zu finden, zu einem in sich geschlossenen Antisemitismus kommt er jedoch nicht. Vor allem aber betreibt er keine grundsätzliche Abtrennung von Zirkulation und Produktion. Einer Zuschreibung von 'Juden' in den Bereich der Zirkulation wird deshalb basierend auf Marx unmöglich."⁶⁹

Schmidinger noemt enkele vormen van structureel (potentieel) antisemitisme. Allereerst is daar de hierboven beschreven scheiding tussen goed, productief en slecht, onproductief financieel kapitaal. Een ander kenmerk van dergelijke kort-door-de-bocht kritieken op het kapitalisme is de personifiëring van het kapitalisme. In deze kritieken draait het niet langer om een systeem en structuren, maar het kwaad wordt gevormd door enkele personen die de touwtjes in handen hebben. Dit is niet alleen een verkeerde voorstelling van zaken, het kapitalisme wordt immers niet afgeschaft met het verdwijnen van deze paar mensen, het is ook een gevaarlijke visie, daar het verband met de geheime joodse wereldoverheersing of samenzwering snel gelegd is. Tenslotte gaat Schmidinger in op Lenin's boek *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme*:

"Lenin interpreteert dabei 'den historischen Übergang zum Aktienkapital als eine qualitative Veränderung des Kapitalismus: als Ablösung des freien Konkurrenz durch den Monopolikapitalismus, der durch einige wenige 'Finanzoligarchen' kontrolliert werde und in dem das 'blinde Wüten des Wertgesetzes' partiell aufgehoben sei. Dies sein durch das bürgerliche Kreditwesen verursacht, welches sich die ganze Produktion unterwerfe und seinen verwerflichen Zielen zunutze mache'. (...) Bei dieser vermuteten

⁶⁷ 41. T. Schmidinger, "Struktureller Antisemitismus und verkürzte Kapitalismuskritik", Radix, nr. 1, 2000, pp. 19. Dit artikel is vertaald in het Nederlands door Bob Wester en verscheen onder de titel: "Structureel antisemitisme en kort-door-de-bocht kritiek op kapitalisme", in: Het wereldbeeld van het antisemitisme, deel 1, Gebladerte-reeks nr. 21, 2001.

⁶⁸ 42. Idem, pp. 19.

⁶⁹ 43. Idem, pp. 19.

Allmacht der 'Finanzoligarchen' in einem Monopolkapitalismus wird sehr schnell die Parallele zu Verschwörungstheorien der Rechten sichtbar."⁷⁰

Ook Keßler ziet fundamentele antisemitische aanzetten in sommige socialistische theorieën. Zo schrijft hij over de verwevenheid van het Franse socialisme met het antisemitisme het volgende:

"Agrarromantik und Großstadtfeindschaft, die Gleichsetzung nahezu aller Juden mit Kapitalisten und Nutznießern der Industrialisierung sowie, davon abgeleitet, vorgeblich ökonomisch motivierte Angriffe gegen 'jüdisches' Kapital und Bankwesen - all dieses wuchs zu einer spezifisch französischen Spielart des Antisemitismus von links zusammen. (...) Erst die Auseinandersetzungen in der Affäre Dreyfus sollte den längst fälligen Bruch zwischen revolutionärer Linke und Antisemitismus in Frankreich mit sich bringen."⁷¹

3.2 Structureel antisemitisme bij Marx

In het voorgaande zijn de belangrijkste onderdelen beschreven van het 'structurele antisemitisme'. Nadat in hoofdstuk 1 Marx zijn houding tegenover het joodse vraagstuk en zijn openlijke antisemitisme besproken is, zal ik nu ingaan op de aan- of afwezigheid van structureel antisemitisme in zijn denken. We zagen reeds dat Schmidinger van mening is dat structureel antisemitisme bij Marx niet voorkomt, hij gaat hier echter ook niet verder op in. Aan de hand van de door hem opgesomde kenmerken van 'kort-door-de-bocht kritieken' op het kapitalisme zal ik Marx zijn denken op deze punten kort analyseren.

Het werk waarin structureel antisemitisme bij Marx, indien aanwezig, terug te vinden zou moeten zijn is natuurlijk *Das Kapital*. In een eerder door mij geciteerde passage van Silberner merkte deze reeds de afwezigheid van openlijk antisemitisme in dit belangrijkste economische werk van Marx op. Slechts op enkele momenten kan Marx het niet laten te spotten met de joden. Zo voegt hij aan een uitleg over de verhouding tussen geld en waar toe:

"Der Kapitalist weiß, daß alle Waren, wie lumpig sie immer aussehen oder wie schlecht sie immer riechen, im Glauben und in der Wahrheit Geld, innerlich beschnittene Juden sind und zudem wundertätige Mittel, um aus Geld mehr Geld zu machen."⁷²

En even verderop:

"Die Summe der zirkulierenden Werte kann offenbar durch keinen Wechsel in ihrer Verteilung vermehrt werden, sowenig wie ein Jude die Masse der edlen Metalle in einem Lande dadurch vermehrt, daß er einen Farthing aus der Zeit der Königin Anna für eine Guinee verkauft. Die Gesamtheit der Kapitalistenklasse eines Landes kann sich nicht selbst übervorteilen."⁷³

⁷⁰ 44. Idem, pp. 21.

⁷¹ 45. M. Keßler, "Sozialismus und Antisemitismus (Teil 1)", *Analyse und Kritik*, nr. 389, 4 april 1996.

⁷² 46. K. Marx, *Das Kapital* (erster Band), Berlin: Dietz Verlag, 1972, pp. 169.

⁷³ 47. Idem, pp. 177.

Dit zijn echter, hoewel zeer kwalijke, 'slechts' ironische uitingen van een platvloerse minachting jegens joden. Marx maakt ze niet in de kern van zijn economische theorie, maar slechts in door hem waarschijnlijk als humoristisch geziene voorbeelden.

Rest nog steeds de vraag of structureel antisemitisme voorkomt bij Marx. Schmidinger zag een potentieel gevaar in de personifiëring van het kapitalisme en van kapitalistische verhoudingen. Een dergelijke benadering is ver te zoeken bij Marx. Dit blijkt alleen al uit het feit dat zijn vriend Friedrich Engels tegelijkertijd marxist en fabriekseigenaar was. Marx benadrukt dat het bij het kapitalisme gaat om de structuren, waarbinnen personen gevangen zitten. Zelfs kapitalisten spelen in zekere zin slechts een rol die hen door het systeem toebedeeld is.

Een ander punt is de door Lenin beschreven overgang naar het monopoliekapitalisme. Dit had plaats na de dood van Marx, dus hier kon hij geen uitspraken over doen. In deze opmerking van Schmidinger komen zijn twee andere punten, het eerste is hierboven besproken, het andere volgt nog, samen: Lenin personifieert volgens Schmidinger het kapitalisme in een klein aantal oligarchen, die bovendien behoren tot het 'Finanzkapital'.

Tegen het door Keßler genoemde Franse socialisme heeft Marx zich altijd fel verzet. Niet tegen haar antisemitische tendensen, maar wel tegen de 'Agrarromantik' en 'Großstadfeindschaft'. Zo schrijft hij over de volgens hem kleinburgerlijke Franse socialisten:

"Naar zijn positieve inhoud wil dit socialisme òf de oude produktie- en verkeersmiddelen weer in het leven roepen en daarmee de oude eigendomsverhoudingen en de oude maatschappij, òf het wil de moderne produktie- en verkeersmiddelen met geweld weer opsluiten binnen het raam van de oude eigendomsverhoudingen, die zij uit elkaar lieten springen, moesten laten springen. In beide gevallen is het reactionair en utopisch tegelijk."⁷⁴

Tenslotte is er het gevaar van een kwalitatieve scheiding tussen geld- en goederencirculatie. Marx maakt weliswaar een onderscheid tussen deze sferen, maar ziet doorgaans geen kwalitatief verschil. Met andere woorden, zowel de geldcirculatie als de goederencirculatie maken deel uit van hetzelfde verwerpelijke economische systeem. Zij hangen nauw met elkaar samen, en dienen uiteraard beide opgeheven te worden. Engels merkt hierover op, in zijn bespreking van *Das Kapital* van Marx,⁷⁵ dat het kenmerkend is voor de gehele kapitalistische maatschappij dat de ruil niet langer plaatsvindt volgens het schema W-G-W',⁷⁶ maar zich voltrekt volgens het schema G-W-G':

"G-W-G' mag dan alleen de geëigende vorm voor het koopmanskapitaal lijken, ook het industriële kapitaal is geld dat verandert in waar en door de verkoop van die waar weer in meer geld verandert. Handelingen, die *ergens tussen koop en verkoop, buiten de sfeer van de circulatie* plaatsvinden, veranderen hier niets aan."⁷⁷

⁷⁴ 48. K. Marx en F. Engels, *Het communistisch manifest*, 14^e druk, Amsterdam: Pegasus, 1973, pp. 70.

⁷⁵ 49. F. Engels, Engels over 'Het Kapitaal' van Karl Marx, Amsterdam: Pegasus, 1974.

⁷⁶ 50. Waarbij W voor waar staat en G voor geld.

⁷⁷ 51. F. Engels, *Engels over 'Het Kapitaal' van Karl Marx*, 1974, pp. 24.

Geld vermeedert niet zichzelf, zoals soms wordt beweerd van handel en woeker. Er kan hoogstens waarde worden overgeheveld.⁷⁸ Waarde wordt pas geschapen door de arbeid, waarbij de arbeider die onder het kapitalisme uitgebuit wordt zijn arbeidskracht toevoegt aan de bestaande waar, tegen betaling van een loon.⁷⁹ Concluderend kunnen we stellen dat Marx de geld- en goederencirculatie behandelt als met elkaar verweven, waarbij de productie zeker niet als beter wordt gezien dan bijvoorbeeld handel. Juist in de productie wordt de arbeider uitgebuit en beroofd van zijn arbeidskracht.

Hiermee is het punt van de, volgens Schmidinger belangrijkste eigenschap van structureel antisemitisme nog niet afgesloten. Er zijn namelijk een aantal twijfelgevallen op dit gebied, veroorzaakt door de scheiding die Marx soms maakt tussen financiële en industriële bourgeoisie. Met een dergelijke scheiding is in principe weinig mis, mits geen kwalitatief onderscheid wordt gemaakt en de financiële bourgeoisie niet gelijkgesteld wordt met de joden. In zijn beschrijving van de Franse Juli-monarchie van 1830 gaat Marx flink tekeer tegen de binnen dit regime volgens hem dominante financiële bourgeoisie:

"De financiële aristocratie is, zowel in de wijze waarop ze aan haar geld komt, als in haar genietingen, niets anders dan *de wedergeboorte van het lompenproletariaat aan de top van de burgerlijke maatschappij*."⁸⁰

Vervolgens schrijft hij:

"De industriële bourgeoisie zag haar belangen bedreigd, de kleine bourgeoisie was moreel verontwaardigd, de fantasie van het volk was geprikkeld, Parijs was bedolven onder de pamfletten – 'La dynastie Rotschild', Les juifs rois de l'époque' – waarin de heerschappij van de financiële bourgeoisie op al dan niet geestige wijze aan de kaak gesteld en gebrandmerkt werd.

Rien pour la gloire! Roem levert niets op! La paix partout et toujours! Oorlog drukt de koers van de 3- en 4-procentsleningen!, had het Frankrijk van de beursjoden in zijn vaandel geschreven."⁸¹

Tenslotte een laatste heikel citaat, dit maal over de Franse februari revolutie van 1848:

"Het *openbare krediet* en het *particuliere krediet* waren natuurlijk hevig geschokt. Het *openbare krediet* berust op het vertrouwen, dat de staat zich door de joden uit de financiële wereld laat exploiteren. Maar de oude staat was verdwenen en de revolutie was voor alles tegen de financiële aristocratie gericht geweest."⁸²

Marx maakt hier dus in zijn historische analyse van de gebeurtenissen in Frankrijk halverwege de 19^e eeuw niet alleen een onderscheid tussen de financiële en de industriële bourgeoisie, maar hij suggereert ook dat de laatste groep joods is. Vervolgens maakt hij in de rest van zijn werk weer geen noemenswaardig kwalitatief

⁷⁸ 52. Idem, pp. 26.

⁷⁹ 53. Idem, pp. 27.

⁸⁰ 54. K. Marx, *De klassenstrijd in Frankrijk*, 1^e druk, Amsterdam: Pegasus, 1974, pp. 39 (cursering door Marx).

⁸¹ 55. Idem, pp. 40 (onderstreping door K.H.).

⁸² 56. Idem, pp. 50 (cursering door Marx, onderstreping door K.H.).

onderscheid tussen de heerschappij van de financiële bourgeoisie en die van de industriële bourgeoisie. Dit is symbolisch voor de gehele verhouding tussen Marx en het antisemitisme. Hij doet zeer antisemitische uitspraken, en is in die zin zeker een openlijke antisemiet. Silberner was van mening dat Marx hiermee honderd duizenden van zijn lezers heeft versterkt in hun vooroordelen. Van een dergelijk groot effect kan naar mijn mening echter geen sprake zijn. Marx zijn antisemitisme dringt niet alleen niet genoeg door in zijn ideologie, het kan er eenvoudigweg niet ingepast worden omdat het, in dit geval de kwalitatieve scheiding tussen financieel en industrieel kapitaal, in tegenspraak is met de marxistische theorie.

Conclusie

Vrijwel vanaf het begin van dit werkstuk was voor mij de vraag of Marx antisemitisch is duidelijk: ja, Marx is in zijn uitspraken over de joden en het joodse vraagstuk antisemitisch. Zijn boek *Over Godsdienst, staat en het Joodse vraagstuk* spreekt wat dit betreft boekdelen. Tegelijkertijd gaat het hier om een persoonlijk antisemitisme, dat weinig doordringt in Marx zijn theoretisch denken. Dit komt naar voren in bovengenoemd werk over godsdienst en staat, waarbij Marx zijn theorie over de religie, die slechts een uiting is van aardse onvrede en onrechtvaardigheid, niet blijkt te gelden voor het jodendom. Ook blijkt dit uit zijn economische theorie, zoals in het voorgaande hoofdstuk reeds besproken werd. Marx zijn antisemitisme is inconsequent met zijn ideologie en moet dus wel liggen in hemzelf en zijn achtergrond.

Het feit dat Marx zijn houding ten aanzien van de joden niet door kon dringen in zijn ideologie, heeft vast en zeker positieve gevolgen gehad voor de latere marxistische traditie. Want het marxisme is, ondanks alle misstappen en stilte ten aanzien van de joodse kwestie, niet fundamenteel antisemitisch. Tegelijkertijd is het natuurlijk altijd mogelijk dat antisemitische tendensen binnen het marxisme geïnspireerd zijn door, of hebben teruggerepen op Marx zijn uitspraken hierover. De onduidelijkheid over de omvang van hun invloed is het nadeel van meta-politieke mechanismen, tot op zekere hoogte blijft het gissen naar de daadwerkelijke effecten hiervan.

Het marxisme is in ieder geval wel tekort geschoten in het theoretisch verklaren van het antisemitisme. De, ook door Marx aangehangen, idee van de assimilatie als oplossing voor het joodse vraagstuk laat veel te wensen over. Het negeert de specifieke rol van het antisemitisme in de geschiedenis. Zonder een degelijke analyse van alle facetten van de eeuwenlange onderdrukking van de joden is iedere uitspraak over het joodse vraagstuk te simpel en kort door de bocht. Traverso benoemde reeds dat dit ook voor andere onderwerpen, zoals de onderdrukking van vrouwen, geldt. In het analyseren, verklaren en bestrijden van deze verschijnselen ligt dan ook de belangrijkste uitdaging voor de toekomst, waarvan het resultaat ons zal vertellen of een vernieuwd marxisme in de 21^e eeuw nog van waarde kan zijn voor de linkse beweging.

Literatuur

- Boonstra, J., Jansen, H., Kniesmeyer, J., (red.), *Antisemitisme, een geschiedenis in beeld*, Den Haag: SDU, 1989.
- Engels, F., *Engels over 'Het Kapitaal' van Karl Marx*, Amsterdam: Pegasus, 1974.

- Keßler, M., "Sozialismus und Antisemitismus (Teil 1)", *Analyse und Kritik*, nr. 389, 4 april 1996.
- Marx, K., *Das Kapital (erster Band)*, Berlijn: Dietz Verlag, 1972.
- Marx, K., *De klassenstrijd in Frankrijk*, 1^e druk, Amsterdam: Pegasus, 1974.
- Marx, K., *Over godsdienst, staat en het Joodse vraagstuk*, 2^e druk, Amsterdam: Pegasus, 1979.
- Marx, K., Engels, F., *Het communistisch manifest*, 14^e druk, Amsterdam: Pegasus, 1973.
- Mellenthin, K., "Marxisten und 'jüdische Frage'", *Analyse und Kritik*, nr. 380, 1 juli 1995.
- Schmidinger, T., "Struktureller Antisemitismus und verkürzte Kapitalismuskritik", *Radix*, nr. 1, 2000.
- Silberner, E., *Sozialisten zur Judenfrage*, Berlijn: Colloquium Verlag, 1962.
- Traverso, E., *Understanding the Nazi Genocide, Marxism after Auschwitz*, Londen: Pluto Press, 1999.
- Vidal-Naquet, P., "Joods prisma en marxistisch prisma, de marxisten en de joodse kwestie", *De Internationale*, winter 1996.
- Wolff, J., "De kritiek die niet vrezen mag, maar moet bevrijden", in: K. Marx, *Over godsdienst, staat en het Joodse vraagstuk*, 2^e druk, Amsterdam: Pegasus, 1979.
- Wolff, J., voorwoord bij de tweede druk, in: K. Marx, *Over godsdienst, staat en het Joodse vraagstuk*, 2^e druk, Amsterdam: Pegasus, 1979.

Marxisten als Racisten

Veel mensen denken, ten onrechte dat Karl Marx een persoon was die als witte ridder (hoewel witte ridder eigenlijk niet van toepassing is) streed tegen ongelijkheid en racisme. Helaas het is niet waar, Marx was een rancuneuze dictator met gelukkig weinig macht en is de dictatuur van de proleet-ariers in dit land geen werkelijkheid geworden. Sorry Anja Meulenbelt.

In een brief aan zijn vriend Friedrich Engels schreef Marx bijvoorbeeld over de Duits-Joodse socialist Lassalle dat de uiterlijke kenmerken van deze “Joodse nikker” zouden laten zien dat Lassalle “van de negers afstamt die zich bij de stoet van Mozes uit Egypte aansloten”. Een andere mogelijkheid was dat “zijn moeder, of grootmoeder van vaders kant, zich met een neger kruiste”. “Welnu”, schreef Marx verder, “deze verbinding van Jodendom en Germanendom, met de negroïde basissubstantie moet wel een zonderling product voortbrengen. De opdringerigheid van deze knaap is ook nikkerig”.

Zo ging Marx dus om met personen die wat Marx betreft niet zuiver genoeg in de leer van Marx waren. Als het Marx niet beviel en je behoorde tot een minderheid was Marx niet te belazerd om de rassenkaart te spelen. Ik weet niet of Meulenbelt hiervan terug heeft.

Vergeet niet dat Joden in de tijd van Marx zwaar gediscrimineerd werden en alleen maar vrije beroepen zoals advocaat en bankier mochten hebben. Die situatie zorgde ervoor dat veel Joden noodgedwongen als bankier door het leven moesten en als het economisch wat minder ging kregen vooral joodse bankiers de wind van voren. Door Joden te dwingen om het beroep van bankier te spelen was men dus bezig de kat op het spek te binden en gilden de marxisten om het hardst dat de joodse kat klaarblijkelijk op het spek zat. Marx gaat verder: “Wat is de wereldlijke eredienst van de Jood? De sjacher. Wat is zijn wereldlijke goed? Het geld”. De sleutel tot “het Joodse vraagstuk” ligt voor Marx zodoende in de opheffing van deze wereldlijke grondslagen van het Jodendom, het kapitalisme dus, Joden beheersen het grootkapitaal. Zo schreef de anarchist Michael Bakoenin over de Joden: “Met één voet staan ze in het bankwezen, met de andere in de socialistische beweging, met hun achterwerk zitten ze in de Duitse pers.”

Toen Joden in de tijd van Marx dezelfde rechten gingen eisen als bijvoorbeeld Christenen waren de rapen gaar bij Marx die slechts 1 religie accepteerde met maar 1 God, het

Marxisme met Marx als godheid. Verhaaltjes van de marxistische Anja Meulenbelt dat zij zo voor het multiculturele zou zijn kan men dus beter met een kilo zout nemen.

Minder platvloers was Marx' later gebundelde briefwisseling die in het Nederlands verscheen onder de titel "Over godsdienst, staat en het Joodse vraagstuk". Marx constateert daarin dat niet zozeer de religie afgeschaft moet worden, als wel het aardse onrecht dat eraan ten grondslag ligt. Zonder die basis van ellende en honger zou de godsdienst een snelle dood sterven. Maar dat gold volgens hem alleen voor het christelijke geloof en blijkbaar niet voor het Jodendom. Want waar hij als wereldlijke grondslag voor het christendom onrechtvaardigheid en sociale ellende noemt, is dat voor het Jodendom "de praktische behoefte, het eigenbelang". Vervang in dit verhaal eens voor de grap het woord Jood of Joden door Moslim of Moslims en Meulenbelt zou gaan briezen. Kankeren op Joden moet en kan bij Meulenbelt maar als Marx nou het volgende had gesteld over Lasalle wat dan Anja?

Nogmaals Joden vroegen toen dezelfde rechten als bijvoorbeeld Christen en het antwoord van Marx en Co was niet mals.

Gij, joden, zijn egoïsten, wanneer gij een bijzondere bevrijding voor u als Joden verlangt. Gij moet als Duitsers aan de politieke bevrijding van Duitsland, als mensen aan de menselijke bevrijding arbeiden en de bijzondere soort van uw verdrukking en van uw smaad niet als uitzondering op de regel, maar integendeel als bevestiging van de regel voelen.

Of verlangen de joden de gelijkstelling met de christelijke onderdanen? Dan erkennen zij de christelijke staat als gerechtigd, dan erkennen zij de regering der algemene onderdrukking. Waarom mishaat hun het speciaal juk, wanneer hun het algemene juk aanstaat? Waarom moet de Duitser in de bevrijding der Joden belang stellen, wanneer de jood niet in de bevrijding der Duitsers belang stelt?

Nogmaals vandaag zijn het Moslims die in Israël, Palestijnen die dezelfde rechten eisen als Joden hoewel Moslims in Israël eigenlijk niet echt last hebben van discriminatie. Maar Meulenbelt stelt niet:

Gij, moslims, zijn egoïsten, wanneer gij een bijzondere bevrijding voor u als Moslims verlangt. Gij moet als Israëliërs aan de politieke bevrijding van Israël, als mensen aan de menselijke bevrijding arbeiden en de bijzondere soort van uw verdrukking en van uw smaad niet als uitzondering op de regel, maar integendeel als bevestiging van de regel voelen.

Of verlangen de moslims de gelijkstelling met de joodse onderdanen? Dan erkennen zij de joodse staat als gerechtigd, dan erkennen zij de regering der algemene onderdrukking. Waarom mishaat hun het speciaal juk, wanneer hun het algemene juk aanstaat? Waarom

moet de Israëliër in de bevrijding der Moslims belang stellen, wanneer de moslim niet in de bevrijding der Israëliërs belang stelt?

Nogmaals Marxisten maken het dermate bont dat Wilders er ziek van wordt, maar ja Wilders is uitgerekend door Marxisten neergezet als een racist. Neem nou de bijvoorbeeld Jalandonie, een marxist in hart en nieren en vaak gezien bij het door Meulenbelt de hemel in geprezen NFS. Zonder enige gêne begon die ooit te kermen over het beschermen van de purity of the race, het betrof hier de Moro's (moslims uit de Filippijnen). Hoezo purity of the race. Marxisten zijn toch multicultureel. Of neem comrade Allende. Allende had in de jaren dertig en veertig dezelfde ideologie die hij uitdroeg als de Nazi's. Hij had ook zo zijn rassenleer, waarin hij slechte eigenschappen koppelde aan uiterlijk.

Nogmaals Marxisten zijn redelijke Racisten.

<https://multidifficulti.wordpress.com/>

<https://multidifficulti.wordpress.com/2012/08/13/marxisten-als-racisten/>

door Afshin Ellian 10 mrt 2010

Er zijn genoeg moslims die helaas denken dat alle problemen van de islamitische landen aan de joden te wijten zijn. De joden zijn de eeuwige zondebok. En het christendom? De joden hadden de beangstigende functie van zondebok vroeger ook in de christelijke culturen. Pest, cholera en aardbevingen hadden met joden te maken.

Heilige dagen

Zelfs op de heilige dagen werden de joden niet gespaard. Op Goede Vrijdag luidden de klokken niet alleen vanwege de passieweg van Christus, maar ook om ons de joden, de Godsmoordenaars, te herinneren. Goede Vrijdag was een angstaanjagende dag voor joden. Als ze ergens werden aangetroffen, konden ze weleens gelynch worden.

In Europa was het niet vanzelfsprekend om joods te zijn. Daarom bekeerden veel joden zich tot het christendom.

Mohammed

Dezelfde ellende treffen we ook aan in de islamitische wereld. Toen de profeet Mohammed nog een klein jongetje was, werden zijn naasten gewaarschuwd voor de joden die hem kwaad zouden aandoen: 'Neem je neef mee terug naar zijn land en pas op voor de joden, want bij God, als zij hem zien en over hem te weten komen wat ik weet, dan zullen zij hem kwaad willen doen. Je neef wacht een grootste toekomst, dus breng hem snel naar huis.' Zo staat geschreven in een hadith, een overlevering van en over Mohammed. Hoe Mohammed de joden massaal liet afslachten, vertel ik u een andere keer. De joden deugen niet, was het officiële standpunt. Maar hoe zit het met de vrienden van joden? Deze categorie noemt men tegenwoordig zionist. Ook zij deugen niet.

Antisemitisch

Waarom zijn de twee vertakkingen van het jodendom, de islam en het christendom, zo antisemitisch? Het antisemitisme richt zich, historisch gezien, alleen op joden en niet op ander Semieten. Het antisemitisme in de vorm van jodenhaat begon bij de Kerkvaders. Eusebius (263-339) voorspelde hoe hard de joden zouden worden gestraft voor hun misdaad tegen God en Christus. In zijn 'Ecclesiastische geschiedenis' (*Historia Ecclesiastica*) bewondert hij de zuivering van de joden in Mesopotamië door Lusius Quitus in opdracht van de Romeinse keizer. Deze bisschop van Caesarea was een invloedrijke stem in de concilie van Nicea in 325. Hij had een prominente plaats aan de rechterhand van Constantijn de Grote. Vanaf hier wordt het christendom een religie met regels: een institutionele religie.

Hitler

Kunnen de Semieten in het christendom en de islam ook antisemit worden? Hoe word je als Semiet een antisemit? Hoe transformeer je als jood of als een andere Semiet in een jodenhater?

Het antisemitisme is niet uitgevonden door Hitler. Ook Luthers antisemitisme was niet gevormd door het moderne nationalisme. Luther was een gewelddadig antisemiet. Hij schreef een fel en vooral gewelddadig pamflet 'over de joden en hun leugens'. Naast de duivel is er geen bitterder, giftiger en heftiger vijand dan een rechtgeaarde jood, aldus Maarten Luther. De synagogen moesten worden vernietigd. Alle andere aanbevelingen van Luther hadden tot doel de joden uit te roeien.

Universeel

De oprichters van het christendom als institutionele religie (dit zijn niet dezelfde mensen als Christus en zijn meeste apostelen) en de islam beoogden om de christenen en moslims jodenhaat, het antisemitisme, bij te brengen. Beide religies hebben twee gemeenschappelijke kenmerken: ze zijn universeel, daardoor kunnen ze niet tot een beperkte groep zoals de Semieten, worden teruggebracht. En ze zijn de voortzetting van het Jodendom. De legitimatie van Mohammed en de kerkelijke stichters hing nauw samen met de ontkenning van joden als een voortzetting van het goddelijke plan. Als de joden met hun Tora het jodendom zouden representeren, dan zou natuurlijk geen enkele plaats meer zijn voor Mohammeds religie. Bovendien zou Mohammed gewoon als een rabbi het jodendom moeten propageren. Maar het jodendom heeft geen missie. Hetzelfde gold natuurlijk voor de christenen. Temeer nu de joden nog steeds op echte Messias wachten.

Raciale kwestie

Het antisemitisme, de strijd tegen de joden, was nooit en te nimmer een raciale kwestie. Het antisemitisme was een noodzakelijke beslissing. Aan het antisemitisme van christenen en moslims lag een conceptuele noodzaak ten grondslag. Niet met, maar in de strijd tegen de joden en het jodendom konden het kerkelijke christendom en de islam worden opgericht. De politiek-theologische noodzaak van het antisemitisme maakte van een Semiet, zoals profeet Mohammed, een antisemiet, een anti-jood. Niet zijn Arabisch Semitische aard maakte van Mohammed een profeet, maar zijn universele claim bracht hem op het idee om de profeet van de mensheid te worden.

Beulen

Het naakte bestaan van het jodendom was op zich al een probleem voor de twee universele religies. Het jodendom tart het oorsprongverhaal van de twee grote monotheïstische religies. Er zal nooit een echt Mozes-verhaal kunnen bestaan zonder de joden. Wat een drama voor de islam en het christendom. De joden moesten doodgaan, de joden moesten lijden opdat twee universele institutionele claims tot gelding konden worden gebracht. De oorsprong van het antisemitisme heeft werkelijk niets te maken met het nazisme. De nazi's waren de perfecte moderne antisemieten maar niet de uitvinders van het antisemitisme. De nazi's waren gewillige beulen in dienst van een politiek theologisch concept: het antisemitisme.

P.S.

Geenszins ontken ik hier de verschillen tussen de islam en het christendom. Wel bestaan er op een conceptueel niveau overeenkomsten in omgang met het joodse vraagstuk. Op uw verzoek zal ik vaker, zolang de actualiteit dat toelaat, beschouwelijke teksten schrijven.

Rechtsgeleerde Afshin Ellian blogt regelmatig over uiteenlopende onderwerpen voor elsevier.nl.

§ **malang**

10 mrt 2010

Geachte heer Ellian, u gaat voor wat betreft het anti-semitisme bij het christendom teveel uit van de zogeheten vervangingsleer (= christendom in de plaats van het Jodendom). Christenen die direct terug grijpen op de Bijbel zonder tussenkomst van een geïnstitutionaliseerde religie weten wel beter en steunen de Joden waar ze maar kunnen.

§ **H. Herman M.**

10 mrt 2010

Samengevat: indien Mozes god's enige ware profeet is, is er geen plaats meer voor een christelijke en een islamitische profeet. Dit verklaart mede de haat jegens christenen (zie Nigeria). Wie dacht dat het in de godsdienst over het aanbidden van die ene god gaat, zit er behoorlijk naast.

§ **Peppieboosje**

10 mrt 2010

Ach ja, mijnheer Ellian, het is niet zo, dat "God schiep de mens" maar "de mens schiep God". Ik wordt er elke keer weer flauw van, als ik dit soort gezever hoor of lees. Mensen schijnen nu eenmaal geen eigen kracht genoeg te hebben, om de dagelijkse beslommeringen aan te kunnen en hebben daar een sprookje voor nodig. Kijk maar naar luitjes die zelfmoord plegen of depressief worden, na het zien van AVATAR. Ik ben zogenaamd zelf origineel van Joodse huize, maar mijn voorvaders waren blijkbaar slimmer. Die zijn in de 17e eeuw gewoon protestant geworden. Zo van "ben je in Rome? Doe wat de Romeinen doen"! Goed stukje.

§ **Xandra Lammers**

10 mrt 2010

Goed geschreven column. Bevat veel nieuws voor mij. Wat blijft er over van de 'Joods-Christelijke' cultuur? Weer een illusie armer.

§ **arob**

10 mrt 2010

Hier ziet u de kern van het verhaal van Mozes en de wijze les die hij uitspreekt bij het gouden kalf. Aanbidt geen afgoden (profeten, beelden, en andere aardse zaken) maar alleen God (Allah). Zien jullie nu nog niet de wijze raad die deze man gaf. Alle ellende tussen de diverse geloven draait om het aanbidden van afgoden. Mohammed is een afgod, Jezus is een afgod.

§ **Willem 1**

10 mrt 2010

Iedere persoon die zich christen noemt staat volledig achter de Joden. Zoniet, dan is hij/zij geen christen. Dan doet men inderdaad aan de vervangingsleer. Als een christen niet pro joods is, dan kan hij de Jood Christus niet aanvaarden als Verlosser. Het is in de hele bijbel, eerst de Jood dan de Griek. Een ieder die als christen het anders ziet, kan de bijbel wel verbranden. Ik zou tegen Ellian willen zeggen bestudeer de bijbel. Nogmaals iedere christen die de Jood verwerpt, verwerpt ook de God van Israël.

§ **bino**

10 mrt 2010

Geen enkel land zelfs Iran met hun kernwapens kan het Joodse volk niet uitroeien, hun God de God van Abraham, Izaak en Jacob zal hen beschermen.

§ **rocky**

10 mrt 2010

Ik vind het ongelooflijk na alles wat wij mee hebben gemaakt als mensheid nog steeds gestuurd worden door ideologieën / conflicten die duizenden jaren geleden zijn ontstaan. Ik heb een vraag voor christenen, moslims en joden. Waarom heb "juist" jij gelijk, aangezien je vaak in 1 van deze godsdiensten bent geboren?

§ **monaches**

10 mrt 2010

Verzoek aan meneer Ellian. Ik zou graag willen weten in hoeverre de niet-Shiïtische minderheden achtergesteld worden in Iran.

§ **yaakov**

10 mrt 2010

Geachte heer Ellian. U heeft het bij het rechte eind. Het Jodendom kent geen missie. Mede daarom is het ook de hoofdzaak en mede oorzaak van het antisemitisme. De Islam en het Christendom zijn gebaseerd op het verspreiden van hun geloof. Met andere woorden "zieltjes winnen". Het Jodendom kent dit gegeven niet. Men kan ook niet zich zo maar tot het Jodendom bekeren, zoals in de genoemde wereldreligies. Het vergt een langdurige studie. En je wordt bijna standaard 3 keer geweigerd voordat je toegelaten wordt tot het Jodendom. Mohammed had eerst respect voor het Jodendom, maar het Jodendom wilde zich niet aansluiten bij zijn missie. Mede daarom werden de Joden zijn grootste vijand. Hetzelfde verhaal is bij het Christendom. Daarnaast zie je een Jood zich bijna nooit vrijwillig bekeren in een ander geloof.

§

Perry P.H.C. Huigsloot

10 mrt 2010

U ziet sommige punten verkeerd. Joden hadden de kans om Christus als hun vorst aan te nemen doch hebben dat niet gedaan toen Hij hier 2000 jaar geleden rondliep. In het evangelie staat dat ze daarom verblind zijn hun verlosser te ontdekken en dat alleen god die blindheid weg kan nemen. Het christendom is omdat ieder individueel onder bescherming van Christus kan komen. Iedere kerk die zich christelijk noemt is dat niet. Let hoe zij tegen fundamentele zaken van de bijbel ageren, zoals tegen het recht van de joden om in het beloofde land te wonen, want dat is de hoofdreden van anti joods. Deze wereld is nog niet Gods wereld, daarvoor is de terugkeer van Christus nodig. Het joodse volk is hier wel de voorpost van.

§

keesvandenbrink

10 mrt 2010

Helaas, meneer Ellian, u heeft hier niet veel kaas van gegeten. Als u het heeft over Christenen en Luther tegenover de Joden, dan wordt daarmee de Joodse GODSDIENST bedoeld, die Jezus Christus niet erkent als de Messias. Daar wilde Luther uit barmhartigheid tegen strijden. Want kent u het Christendom dan niet als een in de aard, namelijk de Bijbel, vergevende religie, ook jegens de Joden? Schaam u diep, en verwar een godsdienst en een volk niet met elkaar. Er zijn tot het Christendom bekeerde Joden..., in Israël! Velen. En dat komt door de vergevingsgezinde aard van Christenen, waardoor zij ieder op de wereld, ook de joden het heil in Christus willen vertellen. Da Costa schreef, dat dat uw gebed mocht zijn:

T'en zijn de Joden niet, Heer Jesu, die u kruisten,

Ik ben 't, ô Heer, ik ben 't die u dit hebt gedaan,

Want dit is al geschied, helaas! om mijne zonden.

(<http://www.gedichten.nl/nedermap/poezie/poezie/50734.html?zoekresultaat=ja>)

§ **Whiskey**

10 mrt 2010

In Wikipedia lees ik: "In de bijbel wordt het Joodse volk gezien als het door God uitverkoren volk (Deut. 7:6)." Dat is niet iets om jaloers op te zijn. Joden zijn met name uitverkoren om de eeuwige zondebok te zijn. Der ewige Jude. Dat zal nooit veranderen, Afshin.

§ **T.C. Frankendael**

10 mrt 2010

Beangstigend altijd weer is, dat zonder uitzondering religieuze leiders van het christendom en de Islam pretenderen over de Goddelijke wijsheid van het Ware Geloof te beschikken. Om vervolgens aldus geïnspireerd de meest beestachtige beslissingen te nemen. De geschiedenis heeft aangetoond, dat Joden hiervan massaal de dupe zijn geweest. Neem het Joden daarom eens kwalijk, dat zij hun thuisland Israël met hand en tand verdedigen tegen de dagelijkse, dodelijke bedreigingen vanuit vooral omringende Islamitische landen. Bovendien te bedenken, dat notoire wereldverbeteraars, zoals o.a. ene Dries van Agt, Hans van den Broek, Greta Duisenberg met hun hypocriete standpunten en huichelachtige adviezen menen Israël hiervoor te kunnen veroordelen. Immers had Israël zich hierdoor laten beïnvloeden dan had thans voor een tweede keer een Massacre in dit land plaats gevonden. Gelukkig hebben Israëliërs de afgelopen decennia blijk gegeven hun eigen boontjes uitstekend te kunnen doppen!

§ **eva.m.kellerman**

10 mrt 2010

Prof. Ellian: een fijn en leesbaar verhaal. Graag zie ik van uw hand meer verhalen die de vinger op de zere plek leggen. Toevoegend, zei mijn oude vader: "Waarom moesten wij joden de tien geboden en Jezus leveren? Het heeft ons alleen maar ellende gebracht". Ook Mohammed had de joden nodig om volgelingen te krijgen. Men neemt altijd een kleine groep die men aansprakelijk kan stellen voor alles wat slecht is in de wereld gebeurd. Als er geen joden zouden zijn dan moesten ze worden uitgevonden. Men heeft een zwart schaap nu eenmaal nodig om zijn gebreken en agressie te verhullen. Met vriendelijke groet, Eva.

§ **Dwa Piva**

10 mrt 2010

Twee in het oog springende uitlatingen: "De oprichters van het Christendom als institutionele religie (dit zijn niet dezelfde mensen als Christus en zijn meeste apostelen) " Uitstekend gezien. Christus is universeel, heeft met het menselijk bedenkfel "Kerk" niets te maken en wil er als vertegenwoordiger van de Albron van Liefde niets mee te maken hebben. "In Europa was het niet vanzelfsprekend om Joods te zijn. Daarom bekeerden veel Joden zich tot het Christendom." Nu niet schrikken, maar tot die zgn. bekeerde Joden behoorden o.a. Hitler, Goebels, Eichmann en vooral niet vergeten onze "vriend" de geestelijk vader van de holocaust, Joseph Heydrich, van wie bekend was dat hij een Joodse oma had. Er zijn dus ook Joden die Joden haten, heer Ellian, en dat zijn de ergste van allemaal gebleken.

§ **Dewa**

10 mrt 2010

Heer Ellian, kunt u eens nagaan hoe het jodendom is ontstaan. Waaruit is de Thora voortgekomen? Wat was er voor het jodendom?

§ **arja swart**

10 mrt 2010

Heel goed met woorden maar zal proberen hier uit te leggen hoe ik het zie als Christen in deze tijd. Volgens mij is het begonnen met de 2 zoons van Abraham. God had Abraham een zoon beloofd maar Sara zijn vrouw werd steeds ouder en nog was er geen kind. Abraham en Sara besloten daarom dat hij maar een kind moest verwekken bij Hagar, zij was de slavin van Sara. Maar na onenigheid tussen de vrouwen stuurde Sara Hagar weg. Zij is de moeder van Ismaël, en volgens mij is dat de voorvader van de Islamieten⁸³. De 2e zoon van Abraham die wel van Sara is (ondanks haar hele hoge leeftijd werd zij toch zwanger) is Isaak, hij is de voorvader van de Joden. Wordt vervolgd...

§ **arja swart**

10 mrt 2010

Verder gaat het stuk van de heer Ellian over de kerkvaders van vroeger en hoe zij keken naar de Joden. Zeer zeker heeft de kerk heel lang de Joden de schuld gegeven van de kruisiging van Jezus. Maar gelukkig is dit al lang verleden tijd. Ik ben zelf 50 jaar en altijd Christen geweest, ik kom uit een behoorlijk conservatief nest maar nooit is mij geleerd dat de Joden schuld hebben. Het was voorspeld en moest gebeuren dit was Gods plan, en de Joden hebben gedaan wat

⁸³ CH: Nee, van de Ismaëlieten! Maar daarvan leidt wel Mohammed zijn afstamming af.

voorspeld was, niets meer en niets minder. Dus ook als zij Jezus met hand en tand hadden verdedigd had het geen verschil gemaakt, Hij moest aan dat kruis sterven, dat was nu eenmaal het plan. De kerk heeft hierin een dwaalleer gevolgd, net als ze in andere dingen hebben gedaan, maar gelukkig denken we over allerlei zaken nu anders. Wordt vervolgd...

§ **arja swart**

10 mrt 2010

Verder wat de heer Ron Ritz (11:37) zegt, Jezus had het hier tegen de Farizeeërs en schriftgeleerden die het woord van God misbruikten om hun wil op te leggen aan het volk, zoals je ziet is wat dat betreft in 2000 jaar nog niets veranderd, het geloof wordt vaak misbruikt om andere angst aan te jagen en te overheersen. Verder denk ik dat de Joden nooit vrede zullen kennen omdat zij nu eenmaal een speciaal volk zijn, en al de andere volken kunnen dat nu eenmaal niet uitstaan. Pas als Christus weer terug komt op aarde om zijn koninkrijk te vestigen zal er vrede zijn, ook voor Israël.

§ **Sisyphus Lacht**

10 mrt 2010

De Franse filosoof René Girard heeft het zondebok-mechanisme uitgelegd in zijn filosofie. O.a. in 'Des choses cachées depuis la fondation du monde'. In de kern hebben groepen en culturen waarin continue spanningen heersen het hardst zondebokken nodig. De spanningen kunnen / mogen niet afgereageerd worden op (bv.) dictatoriale en/of geestelijke leiders en zoeken derhalve een uitweg naar kwetsbare en gemakkelijk af te maken slachtoffers. Dat kan ook een bevolkingsgroep zijn. In de Islam heersen structureel spanningen (de ene aanslag na de andere) omdat ze de moderniteit niet meemaken, dom gehouden worden en zich alleen handhaven kunnen dankzij olie. Had men daar geen olie gehad, waren de leiders allang à la Franse revolutie weggevaagd. Nu zijn Joden (weer) het slachtoffer, tot ze een eigen staat kregen en weerbaar werden. En links Nederland de Islam maar steunen.

§ **denboze**

10 mrt 2010

Het verschil tussen een en ander is dit: Mohammed was principieel antisemiet en Jezus was dat niet. De eerste aanzet tot antisemitisme in het christendom vindt men bij één van de 4 evangelisten: "Zijn bloed kome over ons en ons nageslacht". 1 zin bij 1 evangelist (van de 4) is er debet aan geweest dat de latere kerk (d.i. is niet hetzelfde als Jezus) tot antisemitische

opvattingen en acties kon overgaan. Zo sterk is de invloed van een religieuze tekst. En lees nu de koran nog maar eens en de zalvende verklaringen van onze multicul-apostelen over de "gematigde" islam. Succes.

§ **De Jinx**

10 mrt 2010

Het christendom is een Romeinse uitvinding. De Romeinen hebben opzettelijk de schuld bij de Joden neergelegd, omdat ze last van die lui hadden.

§ **malang**

10 mrt 2010

@Ron Ritz 14:06

Eenieder die niet wil dat Jezus koning wordt over zijn/haar leven wordt in die tekst (Mattheus 9:27) bedoeld. Dat kan/mag niet verengd worden tot louter Joden.

§ **nikki Rdam**

10 mrt 2010

De kern van het Christendom is Jezus Christus. De Bijbel is Zijn portret. De evangeliën zijn de persoon zelf. Het OT is de achtergrond, noodzakelijk voor de compositie als geheel. De brieven zijn de kleding en uitrusting van de persoon. Zij beschrijven en verklaren Hem. Lees en bestudeer de Bijbel met een open hart en geest en een wonder zal u overkomen: de persoon komt tot leven en stapt uit het schilderij. Hijzelf wordt onze Bijbelleraar en zal ons alles duidelijk maken aangaande Hemzelf. Een waar Christen is een trouw volgeling van Jezus Christus en kan nooit antisemiet zijn. De kerk van Christus is een loot aan de stam van Israël.

§ **Joshua Joshua**

10 mrt 2010

Alle isme b.v. nazisme, communisme enz. zijn door de illuminatie⁸⁴ in het leven geroepen. Deze gestoorde lieden zorgen voor chaos over de gehele wereld om hun doel te bereiken. Zij streven naar een nieuwe wereld orde en zijn al aardig op weg om hun doel te bereiken. Het zijn de Rothschilds, Rockefellers, rijke bankfinanciers, die deze wereld naar de klote helpen. Nu worden de dieren gechipt en binnenkort de mens!!!

⁸⁴ CH: Bedoeld zijn de Illuminati.

§ **Symfonie**

10 mrt 2010

Geachte Hr. Ellian. Wat een schot in de roos. geen woord Spaans bij, zo helemaal waar en recht. Ga door met dit soort artikelen te schrijven. Nederlanders zijn voor het merendeel helemaal niet op de hoogte van dit soort feiten. De kerken zijn hier en daar een beetje opener, maar het moet ze niet raken in hun bestaan. Dit artikel van uw hand raakt hen in hun bestaansrecht. Het is zo ongelooflijk juist wat u schrijft. Hier maak ik mij ook heel hard voor op dit forum. Dank u wel voor de door u betoonde moed.

§ **malang**

10 mrt 2010

@ Ron Ritz 15:26: mijn dank, bij teruglezing van het draadje zie ik inderdaad dat u naar Chrysostomos verwijst. Voor het overige heeft u ook gelijk. Niettemin kan niet gesteld worden dat het christendom intrinsiek antisemitisch is, omdat dat zou "moeten" (voortvloeiende uit de ontstaansgeschiedenis, zoals de heer Ellian met zoveel woorden zegt). Dat veel christenen antisemitisch zijn geweest, zal ik uiteraard niet bestrijden. Maar daarmee gaan ze wel lijnrecht in tegen de leer en het gedrag van hun Heer, de Jood (!) Yeshua.

§ **Dorith Carmeli**

10 mrt 2010

Ik, een Jodin, maar niet gelovig, ben altijd van mening geweest dat alle christenen de Joden dankbaar moeten zijn. Jezus was ten eerste een Joodse man. Of de Joden toentertijd nou wel of niet mee geholpen hebben aan de kruisiging en in welke mate, kan ik niet zeggen. Ik was toen nog niet geboren. Maar dankzij de dood van Jezus leven alle christenen met het geloof dat hun zonden, als ze oprecht spijt hebben, vergeven worden. Ik heb nooit begrepen waarom de Joden zo vervolgd werden door zogenaamde christenen, terwijl ze (zoals iemand al eerder schreef) toch er voor gezorgd hebben dat oprechte christenen in de hemel kunnen komen. Een hemel zonder Joden, want die hebben immers Jezus niet als de Messias erkend...

§ **Cory**

10 mrt 2010

Ik heb de jodenhaat nooit goed begrepen. In mijn jeugd waren joden vooral zielig, werd mij verteld. Toch hebben de enige joden die ik ken, hoge functies. Ik ken geen onzekere joden die vuilruimer zijn. Ze hebben iets bijzonders gemaakt van hun postzegeltje grond in de woestijn. Ze

geven vrij weinig om de mening van anderen maar volgen hun eigen kompas van goed en kwaad. Misschien speelt het feit dat men geen grip op deze mensen krijgt een rol? Het moet een ellendig gevoel geven dat ze meer van hun leven weten te maken dan de anderen die wél de "juiste" godsdienst hebben. Dus mij lijkt het feit dat joden ongeacht hun kleine aantal niet hun "zieligheidsrol" spelen, het mogelijke hoofdmotief voor de haat. Verder gaat mijn fantasie eigenlijk niet.

§ **Martinho**

10 mrt 2010

Zijn ZIJ dan ook schuldig aan het debacle in Rotterdam? Zelf ben ik van huis uit (zo zeg je dat geloof ik) gelovig opgevoed. School enz., enz. Maar nu maak ik zelf uit wat goed en slechts is. Soms ruim en soms krap bemeten. Voor mij maakt het niets uit wat iemand gelooft, als hij sociaal is en goed voor zijn omgeving, dan deugt hij.

§ **metamorfose**

10 mrt 2010

Waarom de joden de eeuwige zondebok zijn? We doen eens een poging tot verklaring. Omdat de joden Gods uitverkoren volk zijn, een concept waar veel mensen moeite mee hebben, net als met satan, de rechtmatige eigenaar van de aarde. Onder andere in Lucas 4:5 staat: 'Daarop voerde satan hem (de Zoon) omhoog en toonde hem alle koninkrijken der wereld met de woorden: Heel dat machtsgebied met zijn heerlijkheid is mij in handen gesteld en ik geef het aan wie ik wil.' De Zoon ontkent dat niet. Het is het joodse volk dat de Zoon (Jeshua) heeft opgeroepen, en vanaf dat moment werd satan uitgeschakeld, dat wil onder andere zeggen dat de mensheid gered was voor de dodelijke val van de boze. De gaskamermoorden, jodenvervolgingen, etc. zijn satans wraak om God en het uitverkoren volk te treffen, tot op de dag van vandaag, met het land Israël omringd door zeer vijandige volken. Jezus heeft ook ergens gezegd: 'Het heil is uit de joden'. Ik denk dat dat betrekking heeft op bovenstaande.

§ **arja swart**

10 mrt 2010

Dank metamorfose op woensdag 10 maart 2010 17:02 je verwoord het beter als ik.

§ **metamorfose**

10 mrt 2010

@ arja swart op woensdag 10 maart 2010 17:11 Ook bedankt. Ik vind dat u het ook goed heeft verwoord, we doen het allen op onze eigen manier, met de kennis die we hebben.

§ **twee is meer dan een**

10 mrt 2010

@Ron. Ik verbaas mijzelf over het feit dat iemand met blijkbaar veel bijbelkennis tot een compleet verkeerde conclusie komt. Jezus is zeer fel tegen bijvoorbeeld Farizeeërs. Het is raadzaam eens duidelijk te krijgen in welke context het door jou aangehaalde citaat staat. Jezus roept nergens op Joden te vermoorden. De apostelen waren Joden, Jezus zelf was een Jood. Dus dat zou zelfmoord betekenen. Jij laat door middel van een citaat zien dat Jezus oproept Joden te slachten. Maar dat hoeft natuurlijk niet een antisemitische reden te hebben. Als ik oproep alle Nederlandse misdadigers te straffen, dan is het kort door de bocht te stellen dat ik alle Nederlanders voor de slachting rijp vind.

§ **Arie A.Boom**

10 mrt 2010

Luther heeft zich inderdaad bezondigd aan de Joden, maar om hem voor te stellen als een soort Hitler gaat te ver. Luther was geïrriteerd door de tegenspraak van de Joden en heeft zich in die tijd uitgesproken zoals men dat toen gewend was en dat was bepaald niet fijngevoelig.

§ **Willem 1**

10 mrt 2010

Bevreesd op woensdag 10 maart 2010 16:46. Hoezo voormalig christen. Was u ooit christen? Of was u door geboorte christen en misschien een naam christen?

§ **Symfonie**

10 mrt 2010

Arie A. Boom@, ken je geschiedenis. Luther is wel degelijk schuldig aan antisemitisme. Hij wilde de Joden bekeren tot het christendom en toen dat niet ging lukken, omdat de Tora doodleuk ontbreekt in die vervangingsgodsdienst. Toen werd Luther furieus en keerde zich met kracht tegen de Joden. Dat alles is in zijn geschriften teruggevonden. Door dit alles kon Hitler met behulp van de kerken, de goede te na gesproken met deze vrijbrief van de kerkvorst zijn gang gaan. Ook Luther zelf schreeuwde van de daken dat de Joden in hun synagogen maar moesten opbranden. Lekker fris toch.

10 mrt 2010

Wat flauw van Elsevier om mijn reactie te verwijderen. Het enige wat ik deed was links plaatsen naar drie artikelen geschreven door joden die de stelling ontkrachten dat joden altijd onschuldige slachtoffers zijn. Het klopt dat sommige religies aanzetten tot antisemitisme. Het Christendom heeft daaraan meegedaan, bijvoorbeeld door joden in Spanje te dwingen zich te bekeren op straffe van de brandstapel. Maar dat is gelukkig verleden tijd en joden leven nu als gelijkwaardige, zelfs bevoorrechte, burgers in landen met een hoofdzakelijk christelijke bevolking. Wat ik niet snap is dat prof. Ellian het christendom en de islam in deze kwestie over één kam scheert. In moslimlanden worden joden beschouwd als dhimmies,⁸⁵ maar hetzelfde geldt voor christenen! Christenen en moslims tegen joden? Nee! Het is moslims tegen joden én christenen!

10 mrt 2010

Dorith Carmeli@ mooi verwoord, een hemel zonder Joden, of het moeten bekeerde Joden zijn tot het christendom. Hij, Yeshua is een Jood, het heil is uit de Joden, de Beloften zijn aan de Joden gedaan etc. Vele Joden zijn in de tijd van Yeshua Zijn volgelingen geworden, de heiden gelovigen, hun aantal ging groeien, maar zij wilde niet de Tora leven, Hand. 15:20,21, eerst vier punten, op de Sabbat en dan later verder leren in de synagoge de wet van Mosjee, werden de Joden er gewoon uitgekierd. Je krijgt je godsdienst uit de Joden en dan begin je een eigen toko. Lang hebben de heidengelovigen gedacht dat zij nu de rechten hadden. Mispoes, men vergeet dat er takken uit de edele olijf zijn uitgebroken en zij erop geënt, als een wilde loot. Men heeft zich tegen de Joden gekeerd en daarmee zich hoogverheven boven Zijn oogappel. Adonai zegt tegen Israël, heb ik jullie verstoten, zal een moeder haar eigen kind vergeten, nee natuurlijk niet Hij zal zich opnieuw over Israël ontfermen.

10 mrt 2010

Landrot@: deels waar de islam tegen de christenen, daar waar ze de gelegenheid hebben om hen uit te moorden yes, maar in principe heeft het christendom met de islam veel gemeen. Ik doel dan

⁸⁵ CH: Bedoeld zijn 'djins', djinnies, = duivels, van het Latijnse *genius* = 'geleigeest', een goddelijk wezen, dat als beschermer de man door het leven vergezelt, zijn lot bestuurt, in zijn vreugde en leed deelt (zoals iedere vrouw een *Iuno* heeft).

op die kerken die zich nu verenigen met de islam in een oecumene groep, wereldkerk, kijk maar uit, zelfs met wereld godsdiensten. De doorsnee gelovigen blijkt steeds weer en ook nu weer, kent eigenlijk de geschiedenis helemaal niet. Prof. Ellian kent die geschiedenis HEEL GOED en de gelijkenissen die hij noemt zijn zo waar, het vraagt studie en moed, maar je kunt het allemaal opzoeken. En gelukkig zegt de Prof. het ook en hoe, hard nodig blijkt wel weer.

§ **Kareltje**

10 mrt 2010

Met grote interesse heb ik dit beschouwelijke artikel van dhr Ellian gelezen. Met veel respect voor zijn visie. Terecht benadrukt dhr Ellian dat, daar waar religies, levenbeschouwingen en boeken zoals de Koran of de Bijbel gekaapt worden door instituties, dat daar een groot gevaar ontstaat voor anderen. Zoals het verleden uitwees, met regelmaat de Joden. Zoals ik reeds aangaf: respect voor deze beschouwing van dhr Ellian waarmee hij - mijns inziens - de spijker precies op de kop slaat.

§ **Dukdalver**

10 mrt 2010

Zover ik weet wordt Luther, ook door christelijke sympathisanten van het jodendom, nog steeds gezien als een held. Omdat de "latere" (Luther wou immers vriendelijk zijn voor de joden zodat hij hoopte dat zij zich zouden bekeren) antisemitische Luther officieel voor krankzinnig werd verklaard.

§ **George Kayadoe**

10 mrt 2010

Helaas moet ik zeggen dat ik dit artikel niet met plezier gelezen heb. Maar helaas moet ik als Christen zeggen dat u hier een kern van waarheid naar boven haalt. Hoewel de Bijbel de Jood niet veroordeeld hebben de christenen het zeker wel gedaan. En in sommige stromingen het nog steeds doen. Dus toch maar bedankt voor het stukje.

§ **Dukdalver**

10 mrt 2010

@ Tristan, Met uw eerste stukje ben ik het totaal oneens. De bijbel is immers geen geschiedenisboek. Met uw daarop volgende bijdrage ben ik het helemaal eens. Het nazi-

antisemitisme had inderdaad niets met christendom te maken. Ook christelijke Joden en atheïstische Joden werden in Auschwitz etc. vermoord.

§ **Noot**

10 mrt 2010

Judaïsme Abrahamitisch verbond, Isaac Jacob. Is pre joodse religie, er waren meerdere mensen 'met de ware god' in de tijd van Abraham en voor hem. De Hebreeën zijn meerdere malen verslagen, verbannen, in slavernij gebracht en op het punt van uitsterven geweest. Vaak had dit te doen met hun weigering te buigen of knielen voor vreemde manspersonen en valse goden en godbeelden. Mozes' 10 geboden [waren het] begin van het Jodendom als religie.

§ **Noot**

10 mrt 2010

Christendom Jezus kruisiging apostelen eerste gemeenten in 1e eeuw. Later door Rom. rijk aangewend als machtsmiddel. Gods belofte aan Abraham en zijn nageslacht uitgebreid naar de heidenen (niet-Joden, want niet uit Abraham). Joden werden niet uitgesloten van Gods belofte, wel de oude wetten. Niet wat via de mond binnen gaat is wat de mens verontreinigd, maar wat er uit komt! Mohammedanisme uitgevonden als machtsmiddel door Mohammed teneinde zich te verzekeren van een leger om zijn vijanden te verslaan: knip en plakwerk uit de thora, puur vijandig tegenover Joden en Christenen en anderen. Verschil Mohammed en Christus zit belangrijk punt in de samenhang met het Oude testament. Joden geloven wel in Christus de Messias maar niet in de persoon Jezus. Alleen Mohammed gelooft in Mohammed. De levensstijl van de laatst genoemde vertoont verder geen enkele gelijkenis met het beschreven leven van profeten uit het Judaïsme.

§ **Noot**

10 mrt 2010

Socialisme en communisme[: hun] grootste denkfout is dat de een zijn armoe wordt veroorzaakt door de ander zijn rijkdom. Oplossing is navenant scheef: door weg te halen bij rijke en aan arme te geven wordt iedereen gelijk. Factor inspanning, talent, geluk, doorzettingsvermogen wordt geheel tenietgedaan in soc/com heilseenheidsworst. Deze denkwijze leidt (m.i.) tot minder en minder dat nog bij de rijke weggehaald kan worden, de arme krijgt minder en minder. Totale armoede!

§ **Noot**

10 mrt 2010

Evolutionisme = evolutie theorie, niets meer niets minder. Volgens wetenschappelijke onderzoeksmethode van hypothese experiment resultaat conclusie synthese. Klinkt als een excuus voor vreemdgaan: het gebeurde gewoon. Net als de oerknal!

§ **B5415**

10 mrt 2010

Bijna altijd lees ik de stukken van Afshin Ellian met veel genoegen, maar nu gaat hij naar mijn mening toch iets te ver. Hij vergelijkt christenen met moslims en stelt hen op één niveau met elkaar. Natuurlijk weet ik dat in het verleden heel veel zogenaamde christenen de joden hebben vervolgd en zelfs mee geholpen hebben hen uit te moorden, ook in de 2e wereldoorlog. Maar ik denk dat dat verleden tijd is. Maar gelukkig zijn er tegenwoordig veel Christenen, echte volgelingen van Jezus Christus, die achter de Joden en de staat Israël staan. Zij zijn het die tegen het zgn. vredesverdrag zijn, omdat de moslims nooit echt vrede willen. Moslims en nu veralgemeniseer ik het wel wat hebben maar één doel en dat is vernietiging van de staat Israël en dan verder de vernietiging van alle joden. Weet u waarom? Omdat de joden GODS volk zijn.

§ **Kareltje**

10 mrt 2010

@B5415. U geeft hier een hele mooie bijdrage. Echter, voor mij is het nogal problematisch omdat uw bijdrage heel erg emotioneel is getint. Wie is "GOD", en wie is dan het "VOLK VAN GOD"? Dhr Ellian geeft in dit artikel een heel gewaagde beschrijving. Vandaar ook dat ik dit artikel van dhr Ellian zo waardeer. Vanwege de achtergrond van dhr Ellian had ik dit artikel nooit verwacht. Ook ik heb regelmatig proberen te onderzoeken hoe "het" nu allemaal in elkaar zat. O.a. dat de Paus van R. K. Kerk in 800 na Chr. een pact sloot met de "Mohammedanen" om de "macht" in handen te houden.(klinkt oneerbiedig, maar is zo NIET bedoeld !!). Ik waardeer het heel erg dat dhr Ellian zich blijkbaar heeft verdiept in de "feiten".... Ik ben opgegroeid in een christelijke traditie, des te meer waardeer ik het artikel van dhr. Ellian. Blijkbaar komen we beiden na OBJECTIEF onderzoek, tot dezelfde "conclusie". Voor wat het waard is tenminste.

§ **Douwe**

11 mrt 2010

Ja echte Christenen zijn voor Israël en zijn niet meer antisemitisch. Ja, de afgelopen 2000 jaar och... maar sinds de Holocaust niet meer hoor! Ze moeten allemaal naar Israël en dan komt Jezus weer! Wat!? Ze doen daar zo Joods en egoïstisch! Zie je wel! Ze leren het ook nooit!

§ **W Seffelaar**

11 mrt 2010

Ik denk dat prof. Ellian een heel platvloerse maar misschien wel veel belangrijker oorzaak van het antisemitisme over het hoofd ziet te weten eenvoudige, menselijke jaloezie. Joden zijn, om welke reden dan ook erg getalenteerd in de wetenschap, de kunst, het zakenleven, de politiek, kortom in alle maatschappelijke sectoren waardoor ze vaak ook vermogender zijn dan anderen. Shakespeare heeft hierover ooit een fraai toneelstuk geschreven en ook Hitler had meer moeite met de economische kracht van de joden dan met hun religie.

§ **Liberty**

11 mrt 2010

Blijf a.u.b. ook over dit onderwerp nog vaak berichten, geachte heer Ellian. Misschien dat op den duur oog de ogen van die CDA-ers en CU-ers en hun fanatieke aanhang, al dan niet in kerkbestuurverband, eindelijk eens opengaan.

§ **Sacha01**

11 mrt 2010

Geachte heer Ellian, Kol hakavod (alle respect) voor dit goed artikel. Zulke soort artikelen mogen wel vaker 'in de media' geplaatst worden als tegenhanger van de (media)leugens over Joden en Israël. Groet, Sacha.

§ **Michael Jacobs**

11 mrt 2010

Meneer Ellian, u vergeet het belangrijke aspect van de zelfhaat: Christenen en Moslims haten liever de Joden dan zichzelf. Helaas raken zij tegelijkertijd – en misschien hierdoor – steeds meer van de God der mensen vervreemd. Beschouwen de Joden ieder mens op Aarde nog als kind van een hemelse Vader, bij Christenen geldt alleen Jezus als de zoon van God. Moslims gaan nog een stap verder weg en claimen zelfs dat God helemaal geen kinderen heeft. Dat is de kern van al onze problemen: door onze eigen Vader de rug toe te keren weten wij niet langer wat we moeten doen. Bij gebrek aan goed advies zoeken wij troost in allerlei onzinnige activiteiten en geven de

schuld van onze ellende en eenzaamheid liever aan een ander. Voor Christenen en Moslims geldt de Jood al eeuwen lang als die 'ander' die men slaan of doden kan. Keert in, keert terug!

§ **Gert jurre**

11 mrt 2010

Er is een groot verschil tussen het Christendom en de Islam. Namelijk dat er antisemieten waren onder vooraanstaande Christenen. Maar dat is lang geleden. Zij hadden de Bijbel niet op een juiste manier geïnterpreteerd. De Paus heeft excuses aangeboden aan de joden. Nu hoor ik niets anders dan positiviteit in de kerk over de joden. Christenen vallen joden niet aan. In tegen stelling van de moslims. Die vallen joden aan verbaal en fysiek. Sterker nog, zij moeten volgens hun (duivels) oorlogzuchtig boek uitgeroeid worden. Net als Christenen en de niet-moslim. Dat is de werkelijkheid heden ten dagen, Afshin? Ik heb betere artikelen van je gelezen. Een enkele keer ben je nog al zwart-wit in je commentaren. Excuses voor de taalfouten.

§ **Marc**

11 mrt 2010

Dit is een goed artikel en ben het zeker mee eens, misschien i.t.t. enkele reageerders hier. Denk maar aan de jodenvervolgingen in christelijk Spanje en Portugal in de 15de en 16de eeuw. Een aantal van hen werd wel in ons land opgevangen, maar dat had niet direct met naastenliefde te maken. De Spaanse en Portugese Joden namen immers een hoop rijkdom en kennis mee. Overigens werden deze Joden ook in ons land als tweederangs burgers behandeld.

§ **Jan Jansen**

11 mrt 2010

Dit is een geweldige beschouwing die het hart van christendom en islam raakt. Ook plaatst deze beschouwing grote en terechte vraagtekens bij de fundamenteën van deze twee afsplitsingen. In wezen maken zij God tot de moordenaar van Zijn eigen volk. Absurd. De mensen die deze twee afsplitsingen hebben gemaakt tot wat zij zijn geworden, hebben hun eigen bedenkelijke aard en morele failliet ten toon gespreid. De anti-joodse claims zijn kunstmatig, vals, verachtelijk en verwerpelijk. Het wordt tijd dat alle christelijke en islamitische leiders dit gaan erkennen en dit racistische genocidale aspect uit hun theologie gaan slopen. En de niet-godsdienstige meerderheid moet daar op aandringen, anders zal het in de toekomst tot een tweede holocaust komen.

§ **Kiloknaller**

11 mrt 2010

Klopt, maar is natuurlijk geen nieuw inzicht. De abrahamitische godsdiensten islam, jodendom en christendom zijn een familie, maar stonden en staan elkaar regelmatig naar het leven over wie de ware 'godfather' is. Het christendom heeft in deze tijd allang afstand gedaan van het antisemitisme, en hoewel Maarten Luther als kind van zijn tijd antisemitische uitspraken zal hebben gedaan (en daar zullen meerdere voorbeelden van te vinden kunnen zijn, zoals Calvijn), zijn de huidige lutheranen al lang niet meer anti-joods, maar eerder bondgenoten, of kritische bondgenoten, of ze zien joden gewoon niet anders als belgen en mongolen, gewoon een van de mensengroepen die de aardkloot bevolken. Daarentegen wordt in de islam nog altijd geaccepteerd en publiek gepropageerd de joden als de oorzaak voor alle kwaad te zien (is je gootsteen verstopt? De Joden!).

§ **Fritser**

11 mrt 2010

Hier is toch niets constructiefs aan? Wat een onzin. Door de diaspora zitten de joden tegenwoordig op vele belangrijke plaatsen in de wereld en zeker ook in de media. Als je daar niets constructiefs mee kunt doen, dan moet je niet de rest van de wereld de schuld geven, maar je eigen onbekwaamheid onderzoeken en aanpassen. Commentaar geven is makkelijk, maar toch wel jammer meneer Ellian, ik ben beter gewend van u.

§ **Henk Bruyn**

11 mrt 2010

"En Ik zal zegenen, die u zegenen, en vervloeken, die u vloekt" Genesis 12:3. Het zegenen van de Joden heeft in de geschiedenis voor de betrokkenen vrijwel altijd heilzaam gewerkt. Zelfs atheïsten die in God noch gebod geloofden hebben, doordat ze de Joden goed behandelden, die zegen ervaren. De HOOFDREDEN voor de groei van de PVV is dat ze Israël rechtvaardig behandelen en zich niet door het steeds toenemend antisemitisme in de media laten beïnvloeden. Verplichte literatuur voor iedereen die zich hier een objectief oordeel over wil uitspreken is het goed gedocumenteerde boek (ruim 1000 pagina's) van Hans Jansen: "Van jodenhaat naar zelfmoordterrorisme".

§ **ben kok**

11 mrt 2010

Afshin Ellian slaat 1 zeer belangrijk punt over: de Yeshua-belijdende Joden oftewel de gemeente te Yerushalayim, waar de christenheid zich op baseert en waarbij ze de enorme (kardinale) fout maakte, om de Joden en de Tenach te vervloeken en te demoniseren in hun antisemitisme, wat met de institutionalisering van de RK kerk 4e eeuw steeds meer vorm kreeg met uiteraard een aanloop er naar toe van de christenen (Yeshua volgers) uit de goyim. Het christendom en de islam aftakkingen van Jodendom noemen is gewoon fout wat de islam betreft; de islam kent een afgod (Allah volgens koranbeschrijving) en een terreurprofeet als rolmodel. Het geloof vanaf Adam/Eva via Noach, Job, naar Abraham en zo naar Moshe is een doorlopende lijn in de Tenach en loopt door in Yeshua naar de joods-christelijke gelovigen van de eerste eeuwen na Yeshua (Christus). Zie vervolg.

§ **ben kok**

11 mrt 2010

Vervolg: Die had door moeten blijven lopen in groeiende lijn, maar door de structurele antisemitische RK fout van de 4 e eeuw en de opkomst van de opheidendom / christendom / jodendom gebaseerde gekte van Mohammed, wat de islam is geworden in de 7e eeuw, is deze joods-christelijke hoofdlijn een zeer kleine stroom gebleven en leeft in onze tijd weer op! Zie vervolg. Ben Kok (joods-chr. pastor)

§ **ben kok**

11 mrt 2010

Deze laatste lijn, de hoofdlijn dus, is de Tora-Yeshualijn en ik wijs dan ook op de treurnis van de geïnstitutionaliseerde christenheid (RK + Protestant en Grieks/Syrisch/Russisch orthodox, Anglicaans) en op de nog ergere ramp, de islam, en het seculiere en orthodoxe jodendom, die allen Yeshua als Mashiach ben Joseph (Lijdende Mashiach, die onze doodstraf droeg) missen en een foute, zelfs verknipte toekomstverwachting hebben van Zijn komst als Koning van deze wereld. De m.i. enig juiste visie van Zijn komst vind je in de Tora-Yeshua hoofdlijn, die zoals gezegd loopt door de hele Bijbel, van Genesis t/m Openbaring. Eenvoudig te controleren, door de profetieën in de Bijbel op een rij te zetten en te zien hoe die in vervulling zijn gegaan en in de actualiteit van vandaag blijven gaan, tot Yeshua als Mashiach ben David te Yerushalayim de wereld gaat regeren. Shalom, met liefde voor alle mensen, Ben Kok (joods-chr. pastor)
www.tora-yeshua.nl.

§ **m bilecen**

11 mrt 2010

bino op woensdag 10 maart 2010 12:09. Geen enkel land zelfs Iran met hun kernwapens kan het Joodse volk niet uitroeien, hun God de God van Abraham Izaak en Jacob zal hun beschermen. Mee eens. – De Spanjaarden jaagden ze 5 eeuwen geleden terug, waardoor ze asiel kregen van de ottomaanse rijk (moslims). – De Germanen slachten ze af [in de] 2e W.O. en ook deze maal kregen ze asiel van Turkije (moslims).

§ **marjo**

11 mrt 2010

Mee eens dat er ook door de Christenen, grote fouten zijn gemaakt in het verleden. Maar dat heeft de God van de bijbel nooit zo gewild. Die Christenen, toentertijd weken vreselijk af van wat de bijbel zegt! Wie Gods volk, de joden, vervloekt zal vervloekt worden en wie ze zegent, zal gezegend worden. Ik hou van de Joden en ben ze heel dankbaar, want uit hen is onze Messias Jezus Christus geboren. En zonder Hem ben ik niets. Ik zegen het Joodse volk! En hou van ze met heel mijn hart.

§ **J Zwitser**

11 mrt 2010

Christenen en moslims zullen beiden geagiteerd reageren op deze column, die ik overigens goed en doorwrocht vind. Het valt voor moslims en christenen moeilijk om ver terug te gaan in de tijd, een tijd waarin de joden van toen het niet zo nauw namen met hun geloof. Het lag toen (net als nu) voor de hand dat enkelen de macht probeerden te krijgen door het stichten van een nieuwe geloofsrichting (Jezus had hier niets mee van doen, werd misbruikt). Macht is aantrekkelijk voor veel mensen, zodat Mohammed het later, weer probeerde. Beide geloven hebben gemeen: zonder de Joden geen Islam of Christendom, dus zijn beide afvalligen.

§ **C eas**

11 mrt 2010

Geachte Heer Afshin Ellian, ik zie u als mijn mentor. Gaat a.u.b. vooral door. U bent een zegen zolang de actualiteit het toelaat, beschouwelijke teksten schrijven.

§ **Bertand**

11 mrt 2010

Geachte heer Ellian, Uw betoog ervaar ik als logisch en samenhangend. Het geseculariseerde Nederland heeft de dwingende binding met het "geloof", of moet ik zeggen "bijgeloof", opgezegd. Maar het dwingende van de religie was er eens wel. In de tijd van Columbus was het levensgevaarlijk om te beweren dat de aarde niet plat was en de denker/dichter Frederik van Eden beeldde het religieus denken uit door in *De Kleine Johannes* te schrijven over de mierenkolonie die de kop bezat van "de oude wijze mier" en andere mierenkolonies bestreden die hetzelfde durfden beweren. Pim Fortuyn noemde het een vooruitgang dat we geseculariseerd zijn. De haat tegen de Joden is gecultiveerd. Niet door de kleingelovigen maar door de geestelijke leiders door de eeuwen heen. Dat is m.i. wat u beschrijft: religieconcurrentie. Jammer dat dit bij velen niet duidelijk blijkt over te komen en zodoende op zijsporen geraken.

§ **Jantjes**

11 mrt 2010

Veel informatie over het Jodendom is te vinden op <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/index.html> en voor degene die een (m.i. goede en soms humoristische) uitleg van gedeelten uit de Bijbel op prijs stellen geef ik de volgende links
YouTube - Parsha Bereshit with Rabbi Riskin <http://www.youtube.com/watch?v=BLuCs1kg6zU>
<http://www.youtube.com/user/torahstone#g/u>

§ **felix jans**

11 mrt 2010

Ik hoop dat meer Iraniërs die in het westen een nieuw bestaan hebben opgebouwd. Om te proberen bruggen te bouwen met Iran en Israël. Vooral nu is het erop of eronder om de wereldvrede te bewerkstelligen. Laten we hoopvol naar de toekomst kijken en gelijk welke religie iedereen heeft, ieder kan op zijn manier zijn steentje bijdragen om zonder wapengekletter toch te ijveren voor een wereld waar ieder volk zich goed voelt.

§ **Noot**

11 mrt 2010

Wellicht bestaat moslim antisemitisme niet, maar zouden we moeten spreken van Arabisch antisemitisme. Alhoewel het ook onder Turkse moslims voorkomt, blijkt toch dat het mohammedanisme verder is verspreid (tot ZO Azië) dan dat de Joden van het oude Israël uit verspreid zijn (tot Ethiopië en India, Europa) Mohammedanisme komt oorspronkelijk uit de Arabische stammen, die vooral de pest aan joden hadden vanwege hun weigerachtige houding

t.o.v. bekering tot moslim. Dat de staat Israël de Palestijnen verdreven zou hebben is een fabeltje, het gebied is door de Fransen en Britten verdeeld in invloedsferen waarna Arabische despoten belust op meer en met de Koran in de hand, een klootjesvolk van herders en scharrelaars zonder organisatie, structuur of identiteit, behalve die van de stam waartoe men behoorde, gebruikt hebben voor hun eigen gewin. Dat er nu zoveel Palestijnen in erbarmelijke omstandigheden leven komt mede doordat ze fokken als konijnen ten einde de joden te kunnen overlopen.

§ **Hamu**

11 mrt 2010

Hr. Ellian, meer beschouwelijke teksten, heel graag.

§ **T.C. Frankendael**

11 mrt 2010

Kees van den Brink, op woensdag 10 maart 2010 13:02: ‘Helaas, meneer Ellian, u hebt niet veel kaas gegeten van de Christelijke leer, het Christendom en de Bijbel, etc.’ Tjonge, tjonge, tjonge, zelfs anno 2010 ademt uw reactie nog steeds de rechtlijnig schijnheilige geest van een dogmatische Christelijke kerk. Bent u vergeten hoeveel leed uit naam van het christendom eeuwenlang is begaan? U kunt aanvoeren wat u wilt, maar daardoor hebben talloze volgelingen – waaronder u – van het Christendom, zich in velerlei opzichten een alleszins twijfelachtige reputatie verworven. Hetzelfde geldt overigens voor de Islam. M.a.w. heer Van den Brink het wordt inmiddels de hoogste tijd, dat dit besef ook tot u gaat doordringen, vandaar dat nederigheid naar uw medemens, waaronder in dit geval Afshin Ellian u zou sieren. Ik wens u daarbij veel wijsheid toe. Vr. gr., T.C. Fr.

§ **Louise**

11 mrt 2010

In Mattheus: ‘En al het volk (feitelijk dus de joden) antwoordde en zeide: Zijn bloed kome over ons en over onze.’ En dat heeft me toch een boel ellende veroorzaakt door de Europese eeuwen heen. Christendom en Islam, het maakt verdomd weinig uit. Allemaal mensen die niet voor zichzelf kunnen of durven denken. En de Joden zijn altijd weer de pineut geweest. Ik hoor de gristenen al tegensputteren. Maar echt veel verschil is er niet tussen christendom en islam. Beiden zijn in ieder geval erg goed of goed geweest in de ander af te maken. En dat alles in de naam van hun enige ware god.

§ **marx mark**

12 mrt 2010

Oei een ongepaste waarheid voor de christenen, gelukkig gaat het de volgende keer weer over de islam. Blij dat Ellian toch soms kan relativiseren.

§

xx

12 mrt 2010

Geachte heer Ellian,

Mijn complimenten voor uw opiniërend stuk. U hebt gelijk. Zowel christendom als islam hebben grove fouten gemaakt en maken die nog steeds. Ik ben zelf een actief volgeling van een jood. Deze jood heeft mijn leven drastisch veranderd en heeft mij laten zien wat echte liefde voor iedere medemens is. Het is pijnlijk om te weten dat in naam van deze jood zoveel dingen fout zijn gegaan, maar dat maakt niet dat ik minder van deze jood houd. Liefde voor deze jood houdt ook in dat ik van zijn familie houd, het joodse volk. Vervolg zie onder.

§

xx

12 mrt 2010

Vervolg. Ik kan het verleden helaas niet veranderen. Wel wil ik proberen om het anders te doen, zoals ook andere christenen dat willen. Zij onderhouden joodse begraafplaatsen en steunen synagogen. U heeft gelijk als u zegt dat slechts een klein deel van de West-Europese kerk deze christelijke schuld erkent, maar vergeet niet dat u ook gelijk heeft als u stelt dat de West-Europese kerk vaak niet meer is dan een uitgehold instituut met regeltjes; een instituut dat de eigenlijke boodschap van zijn leider vaak is vergeten. De kerk is een groep mensen met minstens zoveel fouten als de mensen buiten de kerk. Ik hoop dat steeds meer mensen zullen begrijpen dat een volk dat al zoveel eeuwen de zondebok is, wel een heel bijzonder volk moet zijn.

§

Symfonie

12 mrt 2010

Gert Jurre, [bij] welke kerk zit je? Je hoort alleen maar positieve dingen over Israël. Moet een fijne gemeente zijn. Maar als ik de geschriften lees van de PKN dan lees ik wel andere verhalen. Daar worden de Palestijnen gepamperd. Israël moet eigen land teruggeven en liefst zich weer laten afslachten. Nog steeds zitten de kerken Israël te betuttelen en met het vingertje te wijzen. Laten zij hun kerken daar eerst eens weghalen ook de R. K. Zij claimen het land als is het van hen, net als de islam. En ja, dan de Tora; vertel eens in je kerk dat deze Eeuwige wet nog altijd

van kracht is en je staat snel buiten uit je christelijke omgeving. Probeer het eens en laat eens horen hoe het ging. Dan kun je Sabbat gaan vieren met Zijn volk en de Feesten vieren... au!

§ **Symfonie**

12 mrt 2010

Peppieboosje. Ben je in Rome doe wat de Romeinen zeggen. Dit is wat, Paulus zegt: wil ik een Romein winnen dan ben ik 'als' een Romein, etc. winnen voor wat, Pepperboosje, voor de Joodse Dienst aan de G'd van Israel. Yeshua een man uit uw volk is gekomen om de Tora te vervullen. Hij vervulde zijn eigen Woord. Zo worden ook wij opgeroepen om Zijn Woord te vervullen... hoe, door deze Woorden te leven, in juist handelen passend in deze tijd. Niet om behouden te worden. Nee, om zorgvuldig naar een hogere wet te leven. Mensen die wrede vreemde goden dienen door hun kinderen te offeren, komt het bekend voor, dienen duidelijk een andere god. De protestanten (Luther) dienen ook een andere god. Dat blijkt wel uit dat wat u zegt, doen wat de Romeinen zeggen, de r. k. kerk die toekeek toen uw volk vermoord werd, en toekijkt als de kinderen verkracht worden.

§ **daniel**

12 mrt 2010

Het probleem van de Islam en het Christendom met de Joden is dat Moslims en Christenen de Joden in feite vertellen dat ze gelijk hebben door zich de joodse sprookjes, mythen en vertellingen uit het Oude Testament eigen te maken. Dat brengt hen in een onhandige positie, want de logische conclusie zou zijn dat ze dan maar joods moeten worden. Dus voor het Christendom en de Islam om te kunnen blijven bestaan moeten ze de joden verketteren.

§ **Sarabande**

12 mrt 2010

T'en zijn de Joden niet, Heer Jesu, die u cruysten,
Noch die verradelijck u togen voort gericht,
Noch die versmadelijck u spogen int gesicht,
Noch die u knevelden, en stieten u vol puysten,
T'en sijn de crijghs-luy niet die met haer felle vuysten
Den rietstock hebben of den hamer opgelicht,
Of het vervloecte hout op Golgotha gesticht,
Of over uwen rock tsaem dobbelden en tuyschten:

Ick bent, ô Heer, ick bent die u dit hebt gedaen,
Ick ben den swaren boom die u had overlaen,
Ick ben de taeye streng daermee ghy ginct gebonden,
De nagel, en de speer, de geessel die u sloech,
De bloet-bedropen croon die uwen schedel droech:
Want dit is al geschiet, eylaes! om mijne sonden.

Jacobus Revius (1586 – 1658)

§ **twee is meer dan een**

14 mrt 2010

@Ron. Dat dat zo heeft gefungeerd zegt mijns inziens niks. Vroeger dachten christenen ook negers tot slaven te maken, omdat zij nakomelingen van Cham zijn.

§ **Carry**

15 mrt 2010

De islam is door het Vatikaan in het leven geroepen om de Joden uit de weg te ruimen. Toen echter de generaals voldoende macht hadden vergaard, kon de paus naar zijn 'beloning' fluiten.

Hier het hele schokkende verhaal: http://www.chick.com/reading/comics/0117/0117_allinone.asp

§ **twee is meer dan een**

17 mrt 2010

@ ineke haagen. De Palestijnen zijn de broeders van de Arabieren. Waarom zorgen de Arabieren niet voor hun broeders? Waarom wilde Egypte al zijn land terug na de Zesdaagse oorlog, behalve de Gazastrook? Waarom zorgde Israël wel voor de verjaagde Joden uit de Arabische wereld? Met de Palestijnen zit iedereen in zijn maag. Het is kort door de bocht daar de Joden de schuld van te geven. Je kunt wel zeggen dat Israël zich hooghartig gedraagt. Maar dat kan ook terecht zijn. Hebben de Palestijnen de Joden niet willen uitroeien?

§ **twee is meer dan een**

17 mrt 2010

Eens woonden Jood en Palestijn naast elkaar. Dan breekt er oorlog uit, komen de Arabische vrienden van de Palestijn alle Joden uitroeien. Als de oorlog voorbij is en gewonnen door de Joden, kijkt de Palestijn er vreemd van op dat hij niet meer terug kan naar zijn huis. Hij blijft

zeggen dat alle Joden varkens zijn en vermoord moeten worden. Zijn Arabische vrienden, die hij had bijgestaan om de Joden te verdrijven, laten hem aan zijn lot over. Wie o wie is verantwoordelijk voor de Palestijnen?

§ **twee is meer dan een**

17 mrt 2010

Daarnaast is de titel van dit stuk "Waarom Joden de eeuwige zondebok zijn?" Niet wie de schuld moet krijgen in het Israëliisch-Palestijns conflict.

§ **Frederik**

10 apr 2012

Goedemorgen. De Joden als zondebok van de hen opvolgende christenen en moslims van alle tijden: de "uitverkorenheid van het joodse volk" is de spreekwoordelijke stok-om-de-"hond"-te-kunnen-slaan. De jaloezie die ontstaan is door de eerstgenoemde zinsnede heeft zich omgezet naar jodenhaat: puur uit jaloezie dus, omdat de term "uitverkorenheid van het joodse volk" anderen dan de joden zélf uitsluit. Het feit van op deze wijze van een religie neerzetten is al begonnen door verschil tussen mensen te maken: een reden teméér om alle religies af te schaffen en de mensen állen gelijk en toch ook ieder naar zijn/haar vermogen te beoordelen en in te zetten voor taken van algemeen belang. --- ikzelf ben christelijk-islamitisch opgevoed ---

§ **A. Gerbenson**

7 jun 2012

De PKN zou postuum Hervormingsdag op 31 oktober moeten afschaffen vanwege het antisemitische boek van Maarten Luther *Von den Juden und Ihren Lügen*, zijn grote, anti-Joodse invloed op de anti-paapse Duitse keurvorsten in de 16e eeuw. De invloed van hem tot zelfs in nazi-Duitsland was mede een voedingsbodem om mede de weg vrij te maken voor de jodenvervolgingen. Een zeer informatief boek is *DE JODEN IN DUITSLAND van de Romeinse tijd tot de Weimar Republiek* van Nachum T. Gidal, dat laat zien hoe in al die eeuwen een enorme voedingsbodem was voor het antisemitisme. Daarna kwam Hitler op het toneel met zijn krankzinnige rassentheorieën en zijn *Vernichtung* van meer dan zes miljoen joden.

Het Joodse vraagstuk dadelijk na de Tweede Wereldoorlog

Ernest Mandel - Internet-archief

Ernest Mandel

Geschreven: 1946

Bron: La conception matérialiste de la question juive, 1946, 1ste editie

Vertaling: Valeer Vantghem

Ernest Mandel (E. Germain) was pas levend teruggekeerd uit de gruwel van de nazi kampen. Hij had meer geluk gehad dan zijn vriend en revolutionaire medestander A. Leon. Die was als militant van de IVde Internationale door de Duitsers aangehouden en in Auschwitz vermoord. E. Mandel zou de uitgave verzorgen van diens studie over de geschiedenis van het joodse volk: 'La conception matérialiste de la question juive', waarvan volgende tekst het nawoord is. Het boek zal overal geprezen worden als een toonaangevend werk op het gebied van het vraagstuk van het judaïsme. Over het joodse probleem zou E. Mandel het er na deze tekst gedurende veertig jaar het zwijgen toe bewaren, zoals Enzo Traverso terecht opmerkt.⁸⁶ Ernest Mandel was 22 jaar oud toen hij dit neer schreef.

Valeer Vantghem

Jaren van niet aflatende vervolgingen en ontelbare vernederingen, leven als een opgejaagd dier, dat was hun normale manier van bestaan; deportaties, de 'treinen des doods', de gaskamers, de verbrandingsovens, de anti-tank-wallen vol lijken; een volledig volk afgeslacht, geen enkele familie was gespaard gebleven; een hallucinant beeld in heel zijn simplisme: 5 miljoen doden op 6 miljoen Europese Joden, dat was op het oude continent wat de Tweede Wereldoorlog voor de joodse bevolking in petto had.

De verbeelding van de mens, nochtans heel goed in staat om welke gruwel dan ook te vatten, kan zich moeilijk concreet voorstellen wat hier de balans was. Het is onmogelijk om in enkele heldere beelden te vatten wat die Calvarietocht zonder voorgaande van miljoenen menselijke wezens wel betekende. Los van de algemene situatie van een wereld in stervensnood, lijkt het noodlot dat de Joden heeft getroffen oneindig wreed: hun onheil lijkt ongerijmd. De rede weigert te erkennen dat materiële belangen, volgens een kille logica, bepalend waren bij het uitroeien van deze talloze menselijke wezens zonder verweer. Het fanatisme van de SS'ers, de blinde onderwerping aan de bevelen van de chefs, werden ingeroepen in een poging tot verklaring voor deze tragedie die Europa heeft doorstaan. Maar deze verklaringen blijven ver beneden het niveau van de verschrikking zoals die in werkelijkheid was, ze stoelen op de veronderstelling dat de vernietiging van het Europese judaïsme een onverhoedse en eenmalige catastrofe was in de bewogen geschiedenis van dit volk. Het onbegrip voor het verleden wordt een illusie voor de toekomst. Maar hoe dan ook doemt er een vreselijke dreiging op voor de overlevende Joden in de rest van de wereld.

⁸⁶ 1. Enzo Traverso, *Understanding the Nazi Genocide*, Londen - Amsterdam, 1999, p. 51.

Het lot van de Joden, symbool voor het lot van de mensheid

Harder getroffen dan om het even welk ander volk, toch hebben de Joden de meest tragische uren uit hun geschiedenis juist beleefd in een periode waarin de hele mensheid worstelt met een vreselijke crisis. Een crisis die als een vloedgolf alles dreigt mee te sleuren wat de beschaving gedurende 20 eeuwen langzaam heeft opgebouwd. Naast de 5 miljoen vermoorde Joden hebben we de 60 miljoen slachtoffers van de imperialistische oorlog. De barbaarse manier waarop de Joden door het Hitler-imperialisme werden behandeld waren enkel de barbarij tot een toppunt gedreven, de manier waarop het imperialisme in onze tijd gewoonlijk te werk gaat.

Na de deportatie van de Joden worden nu miljoenen Duitsers uit Polen en Tsjecho-Slowakije weggevoerd. Na de gele ster moeten de Duitsers in talrijke landen van Centraal Europa een witte armband dragen. De treinen des doods rijden weer, dit keer in omgekeerde richting, met een andere menselijke lading. De brandstapels waarop boeken werden verbrand worden weer aangestoken, dit keer door de Amerikanen. Alle vreselijke misdaden van het nazisme, van de executie van gijzelaars tot het afbranden van volledige dorpen 'uit vergelding', worden trouw nog eens overgedaan door de afgezanten van het Angelsaksische imperialisme, zij het in Indonesië, op de Filipijnen of in Korea. De tragedie van de Joden, ver van los te staan van, of tegengesteld te zijn aan de bestemming van de mensheid, kondigde enkel het toekomstige lot aan van de andere volkeren, zo de decadentie van het imperialisme zich aan het huidige ritme doorzet.

Bedwelmd door het bloed van miljoenen slachtoffers heeft het imperialisme meer en meer hele sociale groepen tot op een punt van sociale degradatie gebracht waarbij het menselijk leven niet de minste waarde meer heeft. De dood van een mens wordt als even gewoon ervaren als het oversteken van een straat in een grote stad. En het is niet zo dat deze of gene natie meer voorbestemd zou zijn om het gedrag van de mensen in die zin te sturen. Van dezelfde rust die een SS'er aan de dag legt wanneer hij als middagmaal een gebraden kip oppeuzelt terwijl 50 meter verder duizenden vrouwen en kinderen levend in de ovens worden verbrand de Britse officier wanneer hij de lijken een trap geeft die hem voor zijn nachtclub in Calcutta de weg versperren. Readers Digest, de Amerikaanse 'verslaggever' die als eerste de ruïnes van Hiroshima betrad zond naar zijn krant een sensationeel telegram. Hierin beschreef hij met veel humor de bizarre glinsterende platen die zich tussen het puin hadden gevormd als gevolg van het effect van de radioactiviteit op sommige metalen en plasticen voorwerpen. Geen moment kwam de gedachte bij hem op dat hij over de tot stof herleide resten aan het lopen was van 100.000 menselijke wezens. De mensheid heeft een lange weg afgelegd sinds er werd gerevolteerd tegen het lot van de slachtoffers op de Krim...

Alle regeringen zijn verantwoordelijk voor wat de Europese Joden is overkomen

Zo de manier van optreden van het Amerikaanse imperialisme, met zijn wrede onderdrukking en de barbaarse mentaliteit meer en meer op dat van het nazi imperialisme gaat lijken zo ook is het lot zelf van de Europese Joden evengoed

beklonken geweest door hun berekeningen. Net zoals door de slachtpartijen van Hitler die hen rechtstreeks hebben getroffen. Gedurende maanden was er tijd geweest om miljoenen mensen uit Roemenië te redden, uit Bulgarije, Hongarije en niet bezet Frankrijk. Deze ongelukkige mensen, klem als in een muizenval, hadden hun ogen gericht op de enige uitkomst die hen restte: de overkant van de oceaan. Bij elke stem die de misdaden van Hitler aanklaagt moet zich de stem voegen die de misdaden van Londen en Washington aanklaagt: terwijl die regeringen heel nauwkeurig op de hoogte waren van wat de Joden te wachten stond en deze informatie gebruikten voor propaganda doeleinden hebben ze niet de minste moeite gedaan om deze Joden te redden, toen het nog kon, ze hebben hen ronduit de overtocht naar de overkant geweigerd. Tegenover de enkele duizenden die zich wisten te redden, de rijken, zij die een 'bescherming' of 'banden' hadden in de Verenigde Staten, staan de honderdduizenden die afgewezen werden: hen voor wie men brutaal de deur gesloten heeft, zij die aan de kusten van Palestina werden verdreven en naar de hel van de nazi's werden teruggestuurd. Zo Hitler voor de Joden een muizenval heeft opgezet, dan zijn het de Anglosaksen die deze muizenval hebben dicht geklapt. Het bloed van deze onschuldige mensen treft hen evenzeer, ze zijn even schuldig als de nazi's.

Maar de verantwoordelijkheid van de imperialisten gaat nog verder, veel verder dan de weigering tot directe hulp. Er bleef in Duitsland een diplomatieke missie tot in 1941. Het Internationale Rode Kruis zond regelmatig afgezanten en controleurs naar de Duitse krijgsgevangenkampen. Ondanks die gevallen waarin het 'internationaal recht' werd geschonden valt het niet te loochenen dat in het algemeen het lot van de krijgsgevangenen van alle nationaliteiten, met uitzondering van de Russen, 'draaglijk' was. Het benaderde sterk de situatie van de Duitse krijgsgevangene in Engeland en de Verenigde Staten. Dit was vooral zo voor de officieren. De onderverdeling in klassen was nergens zo uitgesproken als in de kampen. De imperialisten hielden zich aan de regels in de mate dat ze er zelf belang bij hadden. *Waarom gold die wederkerigheid niet voor de Joden?* Waarom lieten de Britse en Amerikaanse regeringen, die er nochtans in geslaagd waren om de enkele honderden Britse Joden die op het vasteland verbleven als 'ariërs' te laten erkennen, aan de Duitse regering niet weten dat de wederkerigheid eveneens gold voor alle burgerlijke geïnterneerden? Liep het aantal Duitse burgers dat in de geallieerde landen was opgesloten niet in de honderdduizend? De waarheid gebiedt te zeggen dat de Angelsaksische imperialisten compleet niet geïnteresseerd waren in het lot van deze ongelukkige Europese Joden, ternauwernood een goed element voor hun propaganda. Ze hebben geen enkel van de talloze pressiemiddelen waarover ze beschikten aangewend om die Joden te redden of om hun lot te verlichten.

De volledige pers van de 'democratische' wereld heeft over het epos van de opstand van het getto van Warschau geschreven. Doch de strijders van Warschau, in hun laatste oproep die ze aan de wereld hebben doorgestuurd, klagen de Britse, Poolse en Sovjet regeringen aan, beschuldigen de 'officiële' leiders van het Poolse nationalistische verzet, *dat ze hen wetens en willens de wapens geweigerd hebben waarnaar ze zonder ophouden vroegen om nog enkele weken hun strijd voort te zetten tegen de SS beulen*. Deze laatste pathetische woorden, 'broeders, alle regeringen zijn verantwoordelijk', mogen ze gegrift blijven in het hart van iedere

joodse arbeider waar ook ter wereld! De verantwoordelijkheid van de slachting onder de Joden wordt gedragen door, naast het nazisme, alle regeringen op aarde, door gans het imperialisme, door heel het kapitalisme in verval, dat leidt naar het barbarendom zelf.⁸⁷

Het tragische lot van hen die het in Europa hebben overleefd

Zij die de kans hebben gezien of de moed hebben gehad om naar 'huis' terug te keren of om hun individuele schuilplaats te verlaten, zien zich omringd door een heimelijke stilte. Het ware belachelijk om hiervoor de propaganda van Hitler verantwoordelijk te stellen. Heel zeker heeft dit sporen nagelaten binnen de primitieve geesten van talrijke lagen van de boerenbevolking of van de minder ontwikkelde groepen arbeiders. Maar de voedingsbodem van het antisemitisme, helder beschreven in dit boek van A. Leon, geplaatst in zijn sociale context en verwijzend naar de historische herkomst die de houding van de kleine burgerij bepaald heeft, blijft meer dan ooit dezelfde, zeker na deze verwoestende oorlog. 'Het verdwijnen van Hitler kan niks ten gronde veranderen aan de situatie van de Joden. Een kortstondige verbetering van hun lot zal niettemin de diepe wortels van het 20ste-eeuws antisemitisme niet doen verdwijnen'. Deze profetische woorden door Leon in 1941 geschreven worden op een tragische manier bevestigd door een ononderbroken reeks pogroms die sinds de 'bevrijding' Polen, Hongarije, Slowakije door elkaar hebben geschud en reeds meer dan 20.000 slachtoffers hebben gemaakt.

De imperialistische politiek had tijdelijk de verschrikkelijke crisis wat kunnen 'verbeteren' waarin de ambachtslui en de 'arische' kleinhandelaars in Centraal en West Europa waren verzeild geraakt. Maar dezelfde imperialistische politiek, ingegeven door de belangen van het monopolie kapitaal, heeft op haar beurt met alle kracht deze middengroepen aangevallen. De 'mobilisatie voor de totale oorlog' had tot gevolg dat meerdere honderdduizenden 'arische' ondernemingen verdwenen zijn. De deportatie van alle arbeidskrachten naar Duitsland heeft miljoenen kleinburgers ontworteld. De ontberingen, strenge controles, de vrije markt aan grondstoffen en consumptiegoederen die voortdurend kleiner werd, de desastreuze gevolgen van de inflatie, dat alles heeft tijdens de laatste jaren van de oorlog en de eerste maanden na de oorlog de situatie van de ambachtslieden en kleine neringdoeners in Centraal en Oost Europa almaar hachelijker gemaakt. Maar des te onzekerder hun toestand werd des te heftiger hebben ze zich verzet tegen de terugkeer van hun vroegere joodse concurrenten. De kranten hebben onlangs gemeld dat alle kleine winkels in Boedapest verplicht waren hun deuren te sluiten omdat ze niet langer de duizelingwekkende stijging van de inflatie konden volgen.

⁸⁷ 2. 'Enkele minuten voor ze compleet worden uitgeroeid hebben in Polen de laatste onder het joodse volk een oproep gelanceerd aan de hele wereld om hulp te vragen. Die oproep is niet aanhoord geworden. Wij weten dat jullie, joodse arbeiders in Palestina, verschrikkelijk lijden onder ons onvoorstelbaar martelaarschap dat zonder voorgaande is in de geschiedenis van de mensheid. Moge zij die middelen niet hadden om ons te helpen en die niets gedaan hebben weten wat we van hen denken. Het bloed van 3 miljoen vermoorde joden schreeuwt om wraak en het zal gewroken worden! En die kastijding zal niet enkel de nazi kannibalen treffen maar ook al die regeringen die niks deden om een volk te helpen dat veroordeeld was tot de complete vernietiging door Hitlers gangsters. Ze hebben zich beperkt tot mooie woorden. Dit zal geen van ons, de laatste om te sterven, ooit vergeten en vergeven. Moge deze laatste Stem uit de afgrond aan de oren komen van de volledige mensheid!' (*L'extermination des Juifs de Varsovie*, uitgegeven te Brussel, februari 1945, E. Botte verantwoordelijk uitgever, geen auteursnaam, p.p. 58-59)

Verwondert het dat onder dergelijke omstandigheden de haat tegen de kleine joodse handelaar almaar groter wordt? De Jood, teruggekeerd uit de concentratiekampen, probeert zijn winkel te heropenen en betwist hen aldus een al schamel deel van het nationaal inkomen dat naar zij menen hen toekomt. De algemene economische stagnatie na de oorlog, samen met de lichte afname van de industrie belet dat de Joden die de oorlog overleefd hebben arbeider kunnen worden of naar een ander beroep kunnen overschakelen. Het verhindert tevens dat ze hun vroegere bezigheden terug kunnen opnemen. Hun toestand is uitzichtloos. Waar de hoge geestelijkheid, de ten gronde gerichte landjonkers en andere reactionaire elementen erin slagen om brede lagen van de Poolse, Slowaakse en Hongaarse bevolking tegen de 'Joden' op te ruïnen onder het voorwendsel dat deze een belangrijke rol spelen in de rangen van de communisten en het Russische agenten zijn, kan dit enkel omdat de sociale basis van het antisemitisme meer dan ooit aanwezig is.

Een planeet zonder visa

De Poolse, Hongaarse, Slowaakse Joden die dit alles overleefd hebben zoeken vertwijfeld naar een uitkomst uit deze rampspoed, ver weg van deze landsstreek, getuige van de tragedie van hun families. Nog droeviger is het lot van de meer dan 100.000 Joodse vluchtelingen die in Duitsland zijn gebleven en die *één jaar na hun 'bevrijding' verder moeten leven in de smadelijke omstandigheden van de kampen en zijn onderworpen aan duizenden vitterijen van de kant van de militaire overheden*. Dit heeft voor opschudding gezorgd tot in het bankiersmilieu van New York, en de regering van de Verenigde Staten zag zich verplicht om een onderzoekscommissie ter plekke te sturen. De commissie is vertrokken en teruggekeerd, het rapport werd gelezen en besproken, maar de 100.000 Joden, zwevend tussen een gruwelijk verleden en een onzekere toekomst, zonder vaderland of die niet van plan zijn om naar Polen terug te keren, bleven verweesd in de kampen achter.

Het probleem van de joodse overlevenden en vluchtelingen is een probleem dat dringend een oplossing vereist. De imperialistische regeringen hebben echter niet eens een begin van een oplossing gevonden. Voor militaire doeleinden hadden de imperialistische hoofdkwartieren niet eens 48 uren nodig om, vrijwillig of gedwongen, miljoenen mensen te verplaatsen. Maar één jaar was niet voldoende voor deze 'specialisten' van het kapitaal om op aarde een plaats te vinden waar enkele honderdduizenden slachtoffers van de nazi-barbarij een nieuw bestaan zouden kunnen opbouwen. Iedere regering gebruikt de zaak van de joodse overlevenden als een schandelijk argument in de chantage met een concurrerende mogendheid. Engelsen en Amerikanen manen elkander aan om hun gastvrijheid te tonen en om voor de vluchtelingen de poorten te openen van de landen onder hun controle, maar zorgvuldig houden ze zich op de vlakte als ze zelf het voorbeeld moeten geven. In de berekeningen van de imperialistische politiek komt een oplossing voor dit menselijke probleem pas op de duizendste plaats.

Maar, een toevluchtsoord vinden voor hen die de nazi kampen hebben overleefd is in de eerste plaats een sociaal-economisch probleem. Onder de huidige omstandigheden is het dus uitgesloten dat de Joden hun vroeger beroep terug

opnemen. De vraag van hun professionele herscholing is gesteld. Dit kan economisch enkel opgelost worden in de industrieel gevorderde landen waar 200.000 of 300.000 mensen opnemen in het productieproces heel gewoon is. Zo het barbaars kapitalisme weigert om 'dit risico te nemen' uit schrik voor de werkloosheid die reeds aan de horizon opdoemt, dan is het aan het proletariaat, aan de arbeidersbeweging van deze landen, om volgende elementaire humane eis tot de haren te maken: *'open voor de slachtoffers van de nazi vervolging de grenzen van de Verenigde Staten, Canada, Australië, van de vijf continenten'*. De arbeidersklasse heeft in haar strijd tegen de plaag van de werkloosheid de eis voor glijdende werkuren gesteld en zal geen moeilijkheden op haar weg vinden om enkele honderdduizenden Joden in haar rangen op te nemen. Integendeel, ze zal deze Joden tot bondgenoten maken die van grote waarde zullen zijn in de strijd tegen het kapitalisme, ze zal zich heel goed bewust zijn hoe tragisch het lot van deze mensen is en tevens van de impasse waarin de hele mensheid zich bevindt.

Het antisemitisme steekt weer de kop op, het gevolg van specifieke sociale en historische omstandigheden, en binnen de massa's kleinburgerlijke Joden, zonder hoop en aan lager wal, wint het zionistisch nationalisme aan invloed. De brutale 'gelijkschakeling' in de concentratiekampen, ongeacht rang en stand, heeft onvermijdelijk dit nationalisme versterkt, zelfs onder de joodse arbeiders. Komt daarbij dat de internationalistische solidariteit vanwege de arbeiders uit andere naties ondermaats is gebleken. Het is nu aan hen die meer bevoorrecht zijn dan de joodse arbeiders om het voortouw te nemen. Ze moeten aan hun landen opleggen dat ze deze overlevenden vrij laten immigreren. Dat is het beste middel om de joodse arbeiders ervan te weerhouden zich bij de zionistische utopie aan te sluiten.

De immigratie in Palestina blijft meer dan ooit een utopie

Wanneer nu honderdduizenden Europese Joden dringend naar Palestina willen emigreren komt dat in de eerste plaats omdat in de rest van de wereld de deuren voor hen gesloten bleven. De vreselijke vervolgingen van de laatste jaren hebben hun bewustzijn danig getekend. Daar het wereldproletariaat relatief passief is gebleven richten ze nu hun blikken naar dit 'Beloofde Land' omdat alle landen ter wereld hen werden verboden.

De oorlog heeft in Palestina, zoals in het hele Midden-Oosten gezorgd voor een korte periode van snel groeiende welstand. Dit was het gevolg van de geïsoleerde positie waarin die landen waren terechtgekomen alsook waren ze omgebouwd tot een uitgestrekt militair arsenaal van het 8ste Leger. Ook in de Verenigde Staten had de welvaart die tijdens de oorlogsjaren was gegroeid aanleiding gegeven tot het opstellen van die onwezenlijke plannen van de heren Wallace en Co. Die plannen voorzagen in tenminste '60 miljoen jobs'. Zo ook was de kortstondige voorspoed van Palestina de start voor het opstellen van een ambitieus plan om een systeem in te voeren gelijk aan het Amerikaanse 'TVA'.⁸⁸ Men wilde het land leefbaar maken voor 1,5 tot 3 miljoen nieuwe inwoners. Nauwelijks was de oorlog beëindigd of de

⁸⁸ 3. TVA: Tennessee Valley Authority. VS regeringsagentschap in 1933 opgericht om overstromingen onder controle te krijgen, scheepvaart te verbeteren, de levensstandaard van de boeren op te krikken en om elektrische stroom te produceren langs de Tennessee River. Een groots programma om stuwdammen te bouwen, waterkrachtstations en projecten om de vloedgolf te controleren vloeiden hieruit voort.

prognoses van A. Leon bleken punt per punt juist te zijn. Het probleem is niet om plannen uit te werken om de woestijn in deze of gene land herbergzaam te maken. Het probleem is die maatregelen ten uitvoer te brengen, te komen tot een vernieuwde en buitengewone aangroei van de productiekrachten. En dit moet gebeuren binnen de algemene context van het kapitalisme in verval, met zijn wereldmarkt gewurgd door een voortdurende overproductie. De grote internationale monopolies staan altijd klaar om iedere schuchtere concurrentie van de kaart te vegen, op welke plaats op aarde die ook maar de kop zou opsteken. Eén jaar na de oorlog kent de 'bloeiende' industrie van Egypte al een werkloosheid die relatief hoger ligt dan die van de meest geïndustrialiseerde landen. Elk stapje dat de economie in Palestina vooruit zou zetten, zolang de omstandigheden waarin de wereldmarkt verkeert nog niet 'genormaliseerd' zijn, wordt morgen de oorzaak van bijkomende economische crisissen. Het centrale en concrete probleem van de economie in Palestina zal in de komende jaren niet zijn hoe 'het land in staat te stellen om 100.000 mensen per jaar op te nemen'. Het probleem zal zijn een bestaan te verschaffen aan honderdduizenden Palestijnen getroffen door de economische crisis. Wij durven te voorspellen dat ondanks de artificiële toevloed van Amerikaanse kapitalen, dit probleem op zich onoplosbaar zal blijven.

Het is een illusie, niet enkel economisch, maar meer nog politiek en sociaal, om de emigratie naar Palestina te zien als een 'oplossing' voor het probleem van de Europese Joden die de oorlog hebben overleefd. De krachten die gekant zijn tegen de aanwezigheid van de Joden in Palestina en zich verzetten tegen het wereldzionisme hebben een verpletterend overwicht. Een overwicht dat met de tijd enkel groter kan worden. De zionistische leiders weten dit heel goed, en logisch met zichzelf gaan ze juist daarom over tot uitzichtloze guerrilla aanslagen.

Men herleze de heldere paragraaf waarin A. Leon de onoverkomelijke hinderpalen analyseert die het zionisme op zijn weg zal vinden. Dan zal men beseffen hoezeer dit door de gebeurtenissen van de laatste maanden punt per punt werd gestaafd. 'In Palestina botst het joods nationalisme op een Arabisch nationalisme dat steeds agressiever wordt. Door de joodse immigratie begint Palestina zich economisch te ontwikkelen waardoor het Arabisch nationalisme aan intensiteit wint. Deze economische bloei van het land had zelfs tot gevolg dat de Arabische populatie aangroeit, dat er een sociale differentiatie ontstaat en een nationaal kapitaal het licht ziet'. Men zal opwerpen dat in Palestina de verschillende Arabische feodale partijen er nauwelijks in slagen om hun wederzijdse grieven aan de kant te schuiven, om tot een eenheid te komen tegenover de joodse 'gemeenschappelijke vijand'. Maar het is de Arabische burgerij uit Egypte, Libanon, Syrië en zelfs Palestina, die meer en meer de leiding neemt van de antizionistische stroming, die voor een grotere eenheid zorgt. Een nieuwe economische groei in het Midden-Oosten kan enkel de vorming van een Arabische burgerij bespoedigen, een Arabische burgerij die nauw verbonden is door gemeenschappelijke belangen. Ze zal niet nalaten om de stichting van een 'joodse staat' te dwarsbomen. De illusie dat je een 'welvarend land' kan opbouwen te midden een wereld in verval wordt hier de absurde illusie dat je een 'joodse staat' kunt opbouwen midden een Arabische natie die twintigmaal meer inwoners telt en meer en meer ontwikkeld raakt.

Het zionisme en de grootmachten

In het verleden, zelfs tijdens de oorlog, verlieten de zionisten zich op de steun van het Britse imperialisme. Echter, deze laatste 'bedient zich gewoon van de Joden als tegenwicht voor de Arabische dreigingen en stelt alles in het werk om de joodse immigratie te dwarsbomen'. Niemand twijfelt er heden ten dage nog aan hoe juist deze analyse wel is. Op het ogenblik dat de centrale positie die het Britse Imperium in de wereld inneemt - de belangrijkste schakel tussen India en de Middellandse Zee - wordt bedreigd door zowel het Amerikaanse imperialisme als de Sovjetbureaucratie is het voor de City een kwestie van leven of dood om de Arabieren aan 'haar zijde' te scharen. Onvermijdelijk zullen de Britten in de toekomst minder en niet meer aan de Joden tegemoet komen. Niet omwille van de 'rechtvaardigheid', niet omwille van het 'gegeven woord', niet uit schrik voor terroristische 'dreigingen' zullen de Britten het risico lopen om de controle te verliezen over het Suez kanaal of over de laatste petroleumbronnen die hen nog resten.

Teleurgesteld in de houding van de Engelsen, richten de zionistische leiders zich tot de Amerikanen, zijn zelfs bereid om zich morgen, in ruil voor tijdelijke steun, in de armen te gooien van de stalinistische bureaucratie. Al deze pogingen zijn tevergeefs. Waar het Amerikaanse imperialisme heden ten dage veinst dat het de zionistische zaak genegen is, is dit niet zozeer omdat Truman electorale overwegingen koestert, dan wel omdat de Verenigde Staten systematisch in het Midden-Oosten willen binnendringen. De magnaten van de Yankee petroleum hebben zich al serieus genesteld in Saoedi Arabië en lonken begeerlijk naar Irak, Transjordanië en de hele Arabische wereld. Ze willen er vaste voet aan de grond krijgen op de rug van de zionistische beweging. Ze willen dat de Britten bij de Arabieren in de problemen komen door hen te dwingen in te gaan tegen de belangen van de plaatselijke bevolking. Toch blijft hun doel niet zozeer de steun aan de zionistische zaak dan wel de wedijver met het Britse imperialisme om de 'vriendschap' van de Arabieren, dus om het recht de Arabieren uit te buiten. Grosso modo kunnen we hetzelfde zeggen van de Sovjetbureaucratie. De keuze tussen 20 miljoen Arabieren en minder dan 1 miljoen Joden is vlug gemaakt. Voor alle grootmachten betekent een in de tijd beperkte 'steun' aan de zionisten niks anders dan een springplank om zich in Palestina te installeren en zo de steun van de Arabieren te verwerven. Op het internationale schaakbord is het zionisme een op voorhand verloren zaak.

De arbeidersbeweging en het Palestijnse vraagstuk

Zolang de Arabische wereld onderontwikkeld was leek de dominantie van het Britse imperialisme verzekerd. Al die tijd kon de City haar klassieke bedrevenheid demonstreren, buitengewoon behendig hierin door haar eeuwenlange ervaring, om de tegengestelde belangen uit te spelen tussen de verschillende koninklijke families, de religieuze sekten, de families van grootgrondbezitters en de onderscheiden woestijnstammen. De Arabische wereld heeft zich nooit tegen het imperialisme kunnen verenigen louter op basis van een prekapitalistische samenleving.

De snelle industrialisatie van het Midden-Oosten en de opkomst van de Arabische burgerij hebben de gegevens volledig omgegooid. Het imperialisme moest zich verschansen in de stellingen van de achterhoede. Dit kwam duidelijk tot uiting in het vertrek van de imperialistische troepen uit Egypte en Libië, een aanwijzing dat er in dit deel van de wereld iets aan het veranderen is. Maar zo de Arabische burgerij tegen het zionisme tot een eenheid is kunnen komen gaat dit niet zo gemakkelijk tegenover het imperialisme. Op haar beurt komt die burgerij klem te zitten tussen de Britse overheersers en een jong Arabisch proletariaat dat snel aangroeit. De grote stakingen in Egypte, de Joods-Arabische staking in Palestina, de oproerige algemene staking in Iran, hebben het de burgerij duidelijk gemaakt welke dreiging er uitgaat van het proletariaat. Niet alleen is ze er, in economische omstandigheden die almaar slechter worden, niet toe in staat om de situatie van de werkende massa's te verbeteren, ze ziet zich bovendien zelfs gedwongen om de levensstandaard te drukken. Maar de fellah, eeuwenlang verdoofd door een miserabele apathie, was een proletariër geworden, zich bewust van zijn menselijke kwaliteiten, en hij weigerde naar zijn dorp terug te keren. De verschrikkelijke sociale crisis die als een schokgolf door de Midden-Oosten trok kan enkel als resultaat hebben dat er tegen de dreiging die uitging van het volk een bondgenootschap ontstond tussen de Arabische hoge burgerij, de grondadel en het Britse imperialisme. Enkel het Arabische proletariaat is in staat om de volkse massa's van zo'n zes landen rond zich te scharen en de imperialistische posities te bestormen. Enkel het Arabische proletariaat kan de strijd voor de volledige en onmiddellijke onafhankelijkheid van de Arabische wereld tot een goed einde brengen.

Dit geeft meteen aan wat de arbeidersklasse in Palestina te doen staat: zich in het Midden-Oosten integreren in de schoot van de arbeidersbeweging tegen het Britse imperialisme. Het is echter juist het zionisme dat de weg tot deze eenheid tussen Joodse en Arabische arbeiders verspert en zodoende de integratie onmogelijk maakt. Het verhindert elke eenheid van de arbeidersbeweging in Palestina, een eenheid rond de ordewoorden: *dadelijke en totale onafhankelijkheid van Palestina - onmiddellijk vertrek van alle Britse troepen - verkiezingen voor een grondwetgevende vergadering op basis van een directe en geheime stemming*. Alle hybride formules zoals die van een 'binationale staat'⁸⁹ weerspiegelen eigenlijk niks anders dan de weigering om het nationalistisch standpunt te laten vallen. En dit gaat in tegen het algemeen belang van het proletariaat, keert zich direct tegen hen die zo iets formuleren. Enkel door een vrunk standpunt waarbij de voorhoede van de joodse arbeidersklasse het opneemt voor een dadelijke en totale onafhankelijkheid van Palestina, kan in een volgend stadium, in een soeverein Palestijns parlement, het probleem van de joodse immigratie gesteld worden. Enkel het Arabische volk, eenmaal bevrijd van de imperialistische voogdij, zal het recht hebben om te beslissen of het al dan niet gekant is tegen de immigratie van joodse arbeiders. Doch de arbeidersbeweging in Palestina is opgedeeld volgens nationalistische demarcatielijnen en het kan niet anders of de Arabieren verzetten zich tegen die immigratie. Mogen de joodse arbeiders in Palestina op hun hoede zijn! Indien ze zich niet tijdig integreren binnen de arbeidersbeweging van het Midden-Oosten zou

⁸⁹ Deze formule wordt voorgesteld door de organisatie *Haschomar Hazair* die onlangs in Palestina een onafhankelijke centristische partij heeft opgericht.

het kunnen dat het eenheidsfront van de Arabieren, dat nu gericht is tegen het imperialisme, zich keert tegen de Joden zelf! Gekneld tussen het Britse aambeeld en de Arabische hamer is het judaïsme in Palestina veroordeeld tot de verdoemenis, ten minste als het joodse proletariaat geen duidelijk klassenstandpunt begint in te nemen.

De toekomst is bedreigd

Verdelgd in Europa en met de ondergang bedreigd in Palestina heeft het judaïsme zo te zien enkel nog kans op overleven in de Verenigde Staten en Oost Europa. Maar zelfs in de twee resterende centra dient de toekomst zich somber aan.

Sinds in Rusland het eerste vijfjarenplan werd doorgevoerd hebben de joodse winkeliers en ambachtslieden zich massaal ingeschakeld binnen de lagere regionen van de bureaucratie. Zo komen ze bloot te staan aan de gevoelens van haat van de minder ontwikkelde lagen van de landbouwbevolking en het proletariaat. Het antisemitisme dat in de USSR in vloedgolven de kop opsteekt en door Stalin af en toe werd misbruikt in zijn strijd tegen de linkse oppositie, dat alles is al voldoende beschreven geweest om er nog op terug te komen. En op een tragische manier, tijdens de invasie door de nazi's van het westen van de Oekraïne, bleek dat antisemitisme maar al te echt toen er slachtpartijen plaatsvonden onder de joodse bevolking nog voor de SS'ers er het joodse vraagstuk op hun manier hadden opgelost.

Het conglomeraat van rijke boeren en hooggeplaatste bureaucraten die mogelijks samen de kern vormen van een nieuwe klasse van uitbuiters, telt in zijn rangen slechts een onbeduidend aantal Joden. Het kan niet anders of ze zullen, in een burgeroorlog tegen het regime, de antisemitische gevoelens ten nutte maken. Het antisemitisme zal zich met geweld tegen Stalin keren, net als de andere reactionaire krachten die het heeft wakker geschud. Het antisemitisme zal gegalvaniseerd worden door de haat die de kandidaat uitbuiters koesteren tegen de 'scheppers' van de Oktoberrevolutie en zal gestimuleerd worden door een nieuw soort religieus mysticisme. Moest het zo ver komen dat het regime zou ineensstorten onder de gezamenlijke slagen van het imperialisme en de binnenlandse vijand, zal geheel de joodse bevolking in het westen van Rusland vernietigd worden. Men mag met zekerheid stellen dat het Sovjetregime dan zal neerploffen op het lijk van het Russische judaïsme.

In het Amerika van na de oorlog zijn de georganiseerde arbeiders een gigantische kracht van 15 miljoen aangeslotenen geworden die zich voortdurend meten met Wall Street, de grootste kapitalistische kracht ter wereld, in schermutselingen die het begin inluiden van een oorlog tussen de beide klassen. Dit zal tenslotte beslissen over het lot van de mensheid. Op het ogenblik dat de arbeidersklasse georganiseerd tot de politieke actie zal overgaan wordt het voor de burgerij een kwestie van leven of dood om de minder ontwikkelde lagen van de bevolking en de kleine burgerij tegen de arbeiders op te zetten. Hoewel erfgenamen van de 'liberale' en 'humanistische' geest van Jefferson en Lincoln zal ze geen ogenblik aarzelen om eigen stoottroepen te vormen. Ze zal een beroep doen, zoveel het kan, op de laagste instincten, de stinkende uitwasemen van het meest ontaarde racisme en

duistere obscurantisme, die heden ten dage nog sluimeren in de schoot van de Amerikaanse samenleving. Dat die krachten potentieel aanwezig zijn wordt voldoende bewezen door bewegingen als de Ku-Klux-Klan, de organisaties van de priester Caughlin en van Gerald K.L. Smith.

In de 'society' als dusdanig en ook binnen de 60 families heerst er een sfeer die afwijzend staat tegenover de Joden, zo tenminste het militant antisemitisme nu al niet de bovenhand heeft.⁹⁰ Het is voor een Jood praktisch onmogelijk om zich te laten inschrijven aan sommige 'deftige' universiteiten. Hij kan geen lid worden van sommige clubs of in dienst treden bij sommige handelshuizen of banken. Binnen de ondergeschikte lagen van de bevolking, de middenklasse of de kleine burgerij, zij die morgen het gevaarlijkste krijgsvolk zullen leveren aan het Amerikaanse fascisme is die stemming minder uitgesproken. Tijdens de oorlog heeft het antisemitisme een enorme vlucht genomen binnen het leger en in het land als dusdanig. De Amerikaanse Joden werden opgesloten binnen bepaalde sectoren, ware het als handelaar, intellectueel, ambachtsman of arbeider. Wanneer er een zware sociale crisis zou uitbreken en in deze sectoren de concurrentie en de werkloosheid hoge toppen zou scheren, dan kan het militant antisemitisme van deze groepen uitgroeien tot een potentiële kracht die heel hard kan optreden en enkel nog wacht op een politieke partij om zich om te vormen tot een verschrikkelijke pletwals.

Wie durft er te beweren dat 'de Amerikanen nooit zo ver zullen gaan als de nazi's'? Zelfs een schuchtere semi-liberaal als Sinclair Lewis heeft goed begrepen dat 'dit evengoed kan voorvallen' in de Verenigde Staten. Een heersende sociale klasse, enorm rijk en al even cynisch, zal geen enkele schanddaad of wreedheid uit de weg gaan om haar heerschappij in stand te houden, ware het maar voor enkele jaren. Moge men de honderden rapporten lezen over de 'systematische opleiding tot gewelddaden' die werd gegeven aan Amerikaanse soldaten om de Japanners aan te pakken, Dezelfde instructies als in de opleidingskampen van de Duitse SS'ers om de Joden onder handen te nemen. Moge men in de feiten de vernederingen bestuderen, het sadisme doorgedreven tot op een hoogte die je niet zou verwachten bij de Amerikaanse bezettingstroepen in Duitsland en Japan. Al vlug komt men tot het besluit dat niet enkel de kans groot is, maar meer dan waarschijnlijk dat een Amerikaanse fascistische beweging in zijn technische 'vervolmaking' de brutaliteiten van de nazi antisemieten ver zal overtreffen. Zo we tijdens de volgende tien jaar in de Verenigde Staten niet de getuige zijn van een proletarische revolutie dan wacht het Amerikaanse judaïsme slachtingen die Auschwitz en Majdenek zullen doen verbleken.

⁹⁰ Zo publiceerde autobouwer Henry Ford *The International Jew. The World's Foremost Problem*. Het origineel bestaat uit vier delen en is samengesteld uit een reeks artikels die zijn verschenen in het dagblad *The Dearborn Independent* gepubliceerd tussen 1920 en 1922. Geïnspireerd door het meest brutale antisemitisme had het een aanzienlijke impact in Duitsland waar het al eind 1921 werd vertaald. In *Mein Kampf* dat twee jaar later verscheen verheerlijkt Hitler zowel de stellingen als de persoon van Henry (Heinrich) Ford 'het enige individu dat in Amerika weerstand biedt tegen de Joden'. Meer nog, sommige passages zijn letterlijk weggeplukt uit *The International Jew* zoals de rol van de joodse samenzweerders in de Duitse en Russische revolutie.

Het joodse vraagstuk kan enkel opgelost worden door de crisis op te lossen

Deze vooruitzichten kunnen somber lijken, te afschrikwekkend. Er wordt gezegd dat binnen tien of twintig jaar het joodse volk volledig zou kunnen vernietigd worden. Maar wat Auschwitz en Majdenek betekenen voor de Joden, dat betekent de atoombom voor de hele mensheid. Immers, het vooruitzicht dat de Joden van de aardbol zullen verdwijnen sluit aan bij de kans dat de menselijke soort volledig kan uitgeroeid worden.

Waar de joodse tragedie symbool staat, en in zekere zin 'de spiegel op de toekomst' is van de tragedie waarmee de hele mensheid worstelt, zo ook is de uitweg die voor de mensheid open blijft, diezelfde weg waarlangs het joodse vraagstuk kan opgelost worden. Deze sombere kijk op de toekomst die hierboven werd geschetst is slechts een van de alternatieven die aan de volkeren van de vijf continenten worden geboden. Er wordt verondersteld dat het wereldproletariaat en in de eerste plaats haar sterkste wereldmacht, de Amerikaanse arbeidersklasse, vooraf een nederlaag heeft geleden. De klassenstrijd die op wereldschaal de komende tien jaar over de toekomst van de mensheid zal beslissen, zal ook in min of meerdere mate het lot van elk volk afzonderlijk bepalen. Het bijzondere karakter van de joodse geschiedenis is enkel maar een specifiek en ondergeschikt kenmerk van wat elk volk te wachten staat, het resultaat van de sociale strijd waarin we verwickeld zijn. De klassenstrijd maakt de lotsbestemming van de Joden niet minder afhankelijk van een overwinning of een nederlaag van het Amerikaanse proletariaat als Rusland of China.

Het is echt niet nodig om nog eens terug te komen op de oplossing die A. Leon voor het joodse vraagstuk heeft geschetst in het besluit op het einde van zijn boek. Dat het socialisme voor de Joden in de eerste plaats een 'nationale of culturele renaissance' zou betekenen, of assimilatie, of een combinatie van beide, zoals Leon denkt, dit is nog enkel een voorwerp van discussie voor ongeneeslijke warhoofden. Ze zijn nog aan het redetwisten over de sekse van de engelen op de vooravond van hun 'atomisering'. De problemen waarmee het judaïsme wordt geconfronteerd zijn dezelfde problemen die zich stellen voor de hele mensheid. Ze vereisen een zo radicale en zo dringende oplossing dat men zich niet langer kan beperken tot het propageren van voorlopige of halve maatregelen. Allen die de revolutionairen 'illusionisten' noemen zullen echter ervaren dat er geen grotere illusie bestaat dan te wachten tot diegenen die de macht hebben met een uitvoerbare oplossing op de proppen komen. Deze laatste doen immers niks anders dan bedenken hoe op de meest geraffineerde manier de mensheid om zeep kan worden geholpen.

De beproevingen die de mensheid zojuist heeft doorstaan hebben de geesten met verstomming geslagen en heel wat goede bedoelingen bleven ontredderd achter. De kleine burgerij, in het bijzonder de intellectuelen, werden het meest getroffen. Wie de gewoonte had om de wereld als 'redelijk' te aanzien verloor zelf de rede bij al die absurde decadentie. Maar het zullen deze sceptici niet zijn die het lot van de mensheid zullen bepalen. De wil tot strijd van de arbeiders over heel de wereld heeft zich gedurende het jaar dat volgde op de oorlog, duidelijk gemanifesteerd. Het

is op deze wil tot strijd dat de revolutionaire voorhoede haar hoop moet vestigen om leden te werven en te overwinnen.

Het meest getroffen onder alle volkeren, nog in de verf gezet door hun speciale sociale structuur, hebben de Joden zich het meest laten meeslepen in de psychose van wanhoop en demoralisatie. Maar na enkele jaren zullen de onmiddellijke gevolgen van deze nachtmerrie verdwenen zijn. Dat hun hoop om in Palestina een nieuw leven op te bouwen tot een ruïne zal herleid worden spreekt voor zich. Dan resten er voor hen op enkel de negatieve polen die hen afstoten. De positieve pool, die van het internationale revolutionaire proletariaat, zal hen echter na de schitterende overwinningen die er zijn behaald, duidelijk hebben gemaakt hoe sterk diens aantrekkingskracht wel is. Zo we geen enkele reden hebben om te wanhopen in de toekomst van de mensheid, zo hebben we geen enkele reden om te twijfelen aan de joodse arbeiders. Zij zullen, na de reeks teleurstellende ervaringen die ze hebben doorstaan, erkennen dat hun toekomst onverbrekkelijk verbonden is met de toekomst van het proletariaat en de revolutionaire beweging. Zij zullen zoals in het verleden terug een bijzondere en opmerkelijke plaats innemen binnen deze beweging, en de prijs die ze bereid zullen zijn te betalen zal er een zijn van hardnekkige toewijding, voor de zaak van het socialisme.

15 juli 1946

E. Germain

Avec le soutien de la Formation Leon Lesoil, 20, rue Plantin, 1070 Bruxelles, Belgique

Gie van den Berghe

De Jood als antisemitische creatie. J.P. Sartre en het Joodse vraagstuk Herfst 1944. Frankrijk is bevrijd, Auschwitz nog steeds niet. De Fransen plannen een nieuw begin met een schone lei: collaborerend Vichy-Frankrijk en de Jodenvervolgving worden doodgezwegen.

Jean-Paul Sartre, de toen al gerenommeerde filosoof, was een van de weinigen die openlijk van mening durfde te verschillen. In oktober al schreef hij een essay over 'la question Juive', de onmogelijk geachte assimilatie van de Joden. Het eerste deel, het 'Portret van de antisemiet', verscheen eind 1945 in *Les Temps Modernes*, het kort voordien door Sartre en enkele andere intellectuelen opgerichte tijdschrift (met zijn aan Chaplins *Modern Times* ontleende titel). De rest van het essay, zijn negatieve kijk op 'de democraat' en 'de niet-authentieke Jood', liet Sartre weg om linkse en Joodse vrienden niet voor het hoofd te stoten. De integrale *Réflexions sur la question juive* verschenen in 1946 bij een kleine uitgeverij. Het boek werd vrijwel onmiddellijk in het Engels en het Nederlands vertaald. Door velen gelezen, geprezen en bekritiseerd, beleefde het vele herdrukken.

Bijna zeventig jaar later ligt nu een voortreffelijke nieuwe Nederlandse vertaling voor. Wat Joden betreft is Sartres vlijmscherpe analyse gedateerd, maar toegepast op discriminatie in het algemeen heeft ze geenszins aan relevantie ingeboet.

De antisemiet

Antisemitisme is geen op ervaring, op historische of andere feiten gebaseerde opvatting maar een drift, passie en doctrine. De onverdraagzaamheid en haat bestaan voordat ze zich op hun 'voorwerp' richten. De antisemiet zoekt en verdraait feiten om te kunnen haten. Bestond de Jood niet, dan zou hij hem uitvinden. Antisemitisme wordt niet opgeroepen door 'de Jood', het creëert hem als stereotype, vertegenwoordiger van zijn hele ras. Joden die daarvan afwijken zijn te kwader trouw, proberen niet-Joden om de tuin leiden.

Antisemitisme wordt niet ingegeven door externe factoren maar is een 'vrije en totale keuze van het individu, een alomvattende houding niet alleen tegenover de Joden, maar ook tegenover mensen in het algemeen, tegenover de geschiedenis en de maatschappij.' De antisemiet is geen open maar een gesloten mens, iemand die 'uit oerangst voor zichzelf en angst voor de

waarheid' niet wil, niet kan veranderen. Uit angst voor die vrijheid moeten opvattingen en karaktertrekken onveranderlijk zijn.

De Jodenhater is zich bewust van de absurditeit van zijn geloof maar geniet van zijn kwade trouw, anderen intimideren en angst aanjagen. Het Kwaad en de perversiteit die hem aantrekken schrijft hij aan die walgelijke Joden toe. Zo komt hij 'aan zijn gerief zonder zichzelf te compromitteren', zoals de protestant die in woede ontsteekt bij het zien van een vrouw in badpak en zijn woede en lust cultiveert door zijn dagen te slijten in zwembaden. De antisemiet doet het Kwade ter wille van het goede, om zijn volk te bevrijden. Hij is een sadist met een zuiver hart, een crimineel met goede motieven. Hij heeft geen innerlijke persoonlijkheid, bestaat alleen aan de buitenkant, als antisemiet.

De antisemiet erkent dat Joden intelligent en ijverig zijn maar dat maakt hen alleen maar gevaarlijker. Van zichzelf heeft hij geen groot gedacht. Beducht als hij is voor elke vorm van eenzaamheid kiest hij voor middelmatigheid. Als kuddemens vindt hij aansluiting bij een traditie en gemeenschap, die van de autochtone Fransen. Zo wordt hij mede-erfgenaar en trots bezitter van een eigen taal, geschiedenis en cultuur, kan hij zich van geboorte superieur achten. Vanuit die optiek is elke Jood, elke vreemdeling een indringer en een dief.

Maar de antisemiet kan niet zonder Jood. Mocht zijn wens in vervulling gaan en alle Joden als bij toverslag verdwijnen dan zou zijn status van echte Fransman serieus aan waarde inboeten en zou hij andere oorzaken moeten bedenken voor zijn tekortkomingen en mislukkingen. De ontdekking dat niet de Jood, maar de wereld verkeerd in elkaar zit, zou hem opzadelen met een nooit eindigende verantwoordelijkheid om de wereld te verbeteren. De antisemiet is niet bang voor de Jood maar voor zichzelf, bewustzijn, vrijheid en verantwoordelijkheid. Antisemitisme is de angst voor mens-zijn. De Jood is slechts voorwendsel.

Hoe scherpzinnig ook, Sartres portret van 'de antisemiet' is aan de stereotiepe kant. De antisemiet die Joden ontmenselijkt en demoniseert, wordt op zijn beurt ontmenselijkt en gedemoniseerd. Sartres antisemiet lijkt het spiegelbeeld van de stereotiepe Jood: absoluut onverdraagzaam, machtbelust, sadistisch en oversekst.

De democraat

Voor de democraat, die vriend der Joden, bestaan 'de Jood', 'de Arabier', 'de neger', 'de burger' en 'de arbeider' niet. De democraat ziet alleen mensen met

gelijke rechten, individuen met goede en slechte eigenschappen. Joden en het Joodse vraagstuk verdwijnen in de democratische smeltkroes. Ook al omdat hij een ontwakend 'Joods bewustzijn' evenzeer vreest als het klassenbewustzijn bij arbeiders. Voor een zelfbewuste en trotse Jood is er weinig verschil tussen antisemiet en democraat. De eerste wil hem als mens vernietigen om alleen de Jood als onaanraakbare over te houden; de tweede wil hem als Jood tenietdoen om 'de mens' als abstract subject van mensen- en burgerrechten te behouden. Ingeklemd tussen tegenstander en verdediger kan de Jood 'alleen de stok kiezen waarmee hij zal worden geslagen'.

De democraat laat zich voorstaan op zijn gematigdheid. Worden synagogen in brand gestoken dan vermaant hij, meer niet. Hij breidt zijn snobistische tolerantie uit tot de vijanden van de democratie. Ook in het pas bevrijde Frankrijk reppen ze met geen woord over de Joden, kwestie van de antisemiet niet te irriteren. Frankrijk heeft, luidt het, meer dan ooit behoefte aan eenheid en ook de uit 'ballingschap' teruggekeerde Joden hebben liever niet dat er nog speciale aandacht aan hen wordt besteed.

De niet-authentieke Jood

Bestaat de Jood dan wel? Anders dan de democraat gelooft Sartre niet in een menselijke 'natuur'. De mens is een wezen 'in situatie'. Ieder mens is de synthese van zijn biologische, economische, politieke en culturele situatie. Hij kan daaraan betekenis geven door in en door de situatie te kiezen. Mensen hebben geen natuur maar een toestand gemeen, een geheel van grenzen en eisen. Ze verschillen door hun situatie en de persoon die ze verkiezen te zijn.

Joden zijn mensen als alle anderen. Ze worden geboren, hebben lief, haten, lijden en sterven. Over die algemeenheden valt verder weinig te zeggen. Wie echt wil weten *wie* de Jood is, moet diens situatie onderzoeken. Misschien bestaat er iets als een Joods ras, een geheel van overerfbare kenmerken die vaker bij Joden voorkomen dan bij niet-Joden, maar veel van die kenmerken vind je ook bij Ariërs terug en zo stort de hele rassentheorie in elkaar. Joden definiëren aan de hand van religie of nationale gemeenschap lukt ook al niet. De geschiedenis van de Joodse gemeenschap is er een van eeuwenlange ontbinding die ook hun tradities en religieuze gemeenschap heeft aangetast. Joden worden alleen samengehouden door de situatie waarin ze verkeren: een leven in een gemeenschap die hen als Jood, die moordenaar van Christus beschouwt. Dit religieuze afgrijzen vormt de grondslag van het antisemitisme. Vervloekt als ze waren, konden Joden maar overleven omdat ze als enigen een vervloekt maar

noodzakelijk beroep mochten uitoefenen: omgaan met het slijk der aarde. Het christendom heeft het antisemitisme en daarmee de Jood gecreëerd.

De Jood wordt van buitenaf bepaald, 'door verbeterden vijanden en mensen die hem niet erg verbeterden verdedigen'. Hij herkent zich niet in het portret dat hem wordt voorgehouden, maar het moet hem wel degelijk voorstellen want miljoenen mensen herkennen hem er in. Ook al kent hij zijn Jood-zijn niet uit eigen ervaring, nooit kan hij er zich van bevrijden. Steeds weer ziet hij in onze blik het angstaanjagend spiegelbeeld. Ontkent hij het dan bevestigt hij het, want wie iets niet is, hoeft dat ook niet te ontkennen. De Jodenster die hem onmenselijk aan alle blikken blootstelde, was slechts de uiterste consequentie van een situatie waarmee wij niet-Joden lang voordien al best konden leven.

Ook al heeft hij dezelfde rechten en verdiensten, en zelfs al wordt hij overladen met eerbewijzen, toch wordt hij ook en vooral als Jood, als onaanraakbare gezien. De toegang tot de traditionele Franse waarden en cultuur wordt hem ontzegd, zoals aan arbeiders, met dat verschil dat de Jood tot de klasse behoort die hem afwijst. Steeds weer probeert men hem ervan te overtuigen dat de ware betekenis der dingen hem ontgaat, dat hij geen deel kan hebben aan de echte waarden van het echte Frankrijk. En zo blijft de Jood onherroepelijk vreemdeling en indringer.

Keert hij zich, op zoek naar gemeenschap en verleden, naar het Jodendom, een niet op grondgebied of religie gebaseerde natie, dan zullen zijn vijanden prompt beweren dat het een etnische gemeenschap is. En de Jood die zich daarop beroept geeft aan de antisemiet toe dat Joden een ras zijn.

Niet-authentieke Joden worden gekenmerkt door het 'feit dat ze hun situatie leven door haar te ontvluchten'. Ze kiezen ervoor de ondraaglijke situatie te loochenen. De Koninklijke Vluchtweg is het kritisch rationalisme, de passie voor het universele, de strijd tegen 'de particularistische opvattingen die hen tot bijzondere wezens maken'. Wat de Jood op sociaal niveau wordt geweigerd, probeert hij op een hoger, theoretisch niveau te realiseren. Al die door Joden gekozen vluchtwegen werden 'door de antisemiet verzameld en gebundeld om er een wanstaltig portret van te maken dat volgens hem een beeld geeft van de Jood in het algemeen'.

Door zich te assimileren, door de Jood in zichzelf te vernietigen, probeert hij een mens te worden als ieder ander. Hij ontkent zijn ongrijpbare Joodsheid, schudt zichzelf af, wordt een levenloos ding zonder verantwoordelijkheid. Hij wil

anoniem worden als de christen, deel uitmaken van een mensheid zonder ras. Die assimilatie is tot mislukken gedoemd, overal en altijd zal hij als Jood ontvangen worden. Assimilatie is een niet realiseerbare droom: 'de ware tegenstander van assimilatie is niet de Jood, maar de antisemiet'. Alleen onder elkaar, zonder christelijke pottenkijkers, kan hij ophouden Jood te zijn en mens worden. En zo komt hij vanzelf weer in Joodse middens (werkkring, buurt) terecht. Maar de sterke band die in die getto's groeit is alleen maar solidariteit van de situatie.

De Jood die voor een onechte manier van leven kiest, zijn Jood-zijn koste wat het kost wil ontkennen, is het eerste slachtoffer van de antisemitische propaganda. Vandaar dat veel Joden zich minderwaardig voelen, vandaar ook het typisch karakter van de Joodse humor waarin de stereotiepe Jood stevast op de hak wordt genomen.

De authentieke Jood

De mens is een vrijheid in situatie. Die vrijheid is authentiek als hij zich 'op een heldere en waarachtige manier van de situatie bewust wordt, de verantwoordelijkheden en risico's aanvaardt die de situatie met zich brengt, de situatie ten volle tot eigen situatie maakt, met trots of vernedering, soms in afgrijzen en haat.' Dat vergt veel moed en niet-authenticiteit komt dan ook veel vaker voor, zeker ook bij christenen en burgers.

De echte Jood vlucht niet langer, schaamt zich niet meer voor wat hij en zijn broeders zijn. Hij kiest zichzelf als Jood, verwerkelijk zijn Joods-zijn. Hij heeft begrepen dat de maatschappij slecht is en eist, verdoemd als hij is, zijn plaats op in de geschiedenis. Aan zijn vernedering ontleent hij zijn trots. Door zich bereid te verklaren alles te aanvaarden, zelfs het martelaarschap, berooft hij het antisemitisme van zijn macht. De antisemiet kan alleen nog nablaffen, niet langer brandmerken.

Maar door de situatie waarin Joden verkeren ontstaat ook onder authentieke Joden verdeeldheid. Want de één probeert zijn Jood-zijn vorm te geven door een plaats in de Franse gemeenschap op te eisen, terwijl de ander aanspraak maakt op een eigen grondgebied, een Joodse natie. Dit zionisme bewijst voor antisemieten dat Joden niet in Frankrijk thuishoren en dat wrekt zich op diegenen die willen assimileren.

Veel Joodse lezers beleefden Sartres *Reflecties* aanvankelijk als een soort eerherstel, maar al gauw begon men zich vragen te stellen bij zijn niet-authentieke Jood. En hier en nu, met een Joodse staat die Palestijnen elementaire mensenrechten blijft ontzeggen, komt Sartres echte Jood, de bij uitstek rationele en vredelievende mens, bijzonder onecht over. Maar het is wel koren op de molen van wie 'de Joden' blijft idealiseren. Bij de voorstelling van de nieuwe vertaling stelde rabbijn Evers dat de Joden als overwinnaars uit de Holocaust zijn gekomen. Zij zijn niet de slachtoffers, maar de helden van de twintigste eeuw, 'want wij hebben een boodschap gegeven aan de mensheid, in lang vervlogen verledens maar ook nog vandaag de dag'. Joden, vervolgde hij, zullen nog heel veel kunnen leren aan de mensheid want als authentieke Joden durven we 'altijd de menselijke en Goddelijke vraagtekens zetten bij alles wat gebeurt. Wij zijn de vraag aan de wereld'.

Sartres *übermenschliche* Jood is een slingeruitslag van een niet helemaal zuiver geweten. Sartre schreef zijn *Reflecties* omdat ook hij boter op het hoofd had. In 1941 had hij een Joodse intieme vriendin in de steek gelaten zonder ooit nog naar haar om te kijken en eind dat jaar had hij de plaats ingenomen van een leerkracht die als Jood aan de deur was gezet, ook zonder de man ooit nog een blik waardig te keuren. Het nauw verholen verzet in Sartres oorlogsgeschriften vond geen weerklank in zijn daden.

Sartre meende dat het Joodse vraagstuk zou worden opgelost door de communistische maatschappij. Als alle bezit collectief wordt, verliezen rassen- en klassenbewustzijn hun bestaansredenen en zal antisemitisme vanzelf verdwijnen. In afwachting moesten we ons rekenschap geven van onze 'ongewilde medeplichtigheid met de antisemieten, die ons tot beulen heeft gemaakt'. We moeten even hard vechten voor de Joden als voor onszelf, want 'als wij geen respect hebben voor de persoon van de Jood, wie zal dan respect hebben voor ons?'

Jean-Paul Sartre – *Reflecties op het Joodse vraagstuk*, Amsterdam, Boom, 2012, 128 blz – ISBN 978 94 6105 7747

Ingrid Galster (ed.) – *Sartre et les juifs*, Paris, La Découverte, 2005, 274 blz – ISBN 2 7071 4615 3

Gepubliceerd in *De Uil van Minerva*, mei 2013
Copyright © Gie van den Berghe.